

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільська обласна державна адміністрація
Тернопільська міська рада
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка
Обласний комунальний музей Богдана Лепкого
Katedra Studiów Interkulturowych Europy
Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego**

***Збірник тез Міжнародної наукової конференції
«Колисав мою колыску вітер рідного Поділля»:
творчий феномен Богдана Лепкого»,
9-10 листопада, Тернопіль.***

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільська обласна державна адміністрація
Тернопільська міська рада
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Обласний комунальний музей Богдана Лепкого
Katedra Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej
Uniwersytetu Warszawskiego**

**«КОЛИСАВ МОЮ КОЛИСКУ ВІТЕР РІДНОГО ПОДІЛЛЯ»:
ТВОРЧИЙ ФЕНОМЕН БОГДАНА ЛЕПКОГО
(до 150-річчя від дня народження українського митця)**

Збірник тез міжнародної наукової конференції

**09-10 листопада 2022 року
Тернопіль**

УДК 821.161.2'06.09

«Колисав мою колиску вітер рідного Поділля»: творчий феномен Богдана Лепкого» (до 150-річчя від дня народження українського митця): збірник тез міжнародної наукової конференції, 9-10 листопада 2022 року / упоряд. С. Бородіца. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2022. 207 с.

У збірнику представлені тези доповідей учасників міжнародної наукової конференції «Колисав мою колиску вітер рідного Поділля»: творчий феномен Богдана Лепкого» (до 150-річчя від дня народження українського митця), що відбулася 9-10 листопада 2022 року в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Він гідно продовжує плідну традицію українських лепкознавців сучасного вивчення творчої спадщини Богдана Лепкого – видатного поета, прозаїка, літературознавця, перекладача, публіциста, критика, художника – у вимірах національного буття та європейського масштабу. Дослідження літературного, мистецького, наукового доробку Богдана Лепкого, широке і ретельне обговорення особливостей художнього світу і психології його творчості, основних тенденцій її становлення та розвитку в межах модерністського дискурсу, вагомого внеску автора в українське письменство сприятиме формуванню цілісного творчого портрета багатогранного митця.

Видання призначене для філологів і широкого кола читачів.

Збірник тез міжнародної наукової конференції рекомендований до друку Вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, протокол №5 від 27 грудня 2022 року.

Рецензенти:

1. Жанна Янковська, доктор філологічних наук, професор кафедри філософії та культурного менеджменту Національного університету «Острозька академія», м. Острог.
2. Світлана Журба, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг.
3. Наталія Поплавська, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль.

Тези доповідей надруковані мовою оригіналу в редакції авторів.

ЗМІСТ

Харлан Ольга. Автобіографічно-мемуарна творчість Богдана Лепкого: геопоетичний аспект.....	7
Куца Ольга. Художня парадигма «молодість-пам'ять-каяття» у повісті Богдана Лепкого «Під тихий вечір».....	11
Гавдида Наталія. Літературно-малювальська дифузія творчості Богдана Лепкого.....	16
Scott A. Cohen. The Little-Known Life of Leo Lepky in America.....	19

ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНА СЕКЦІЯ

Богдан Лепкий як універсальна творча особистість у просторі національного культуротворчого процесу.....	25
Лановик Зоряна, Лановик Мар'яна. «Бо війна війною...»: Богдан Лепкий як представник літератури «втраченого покоління».....	25
Новик Ольга. Повсякденність Середньовіччя в повісті Богдана Лепкого «Каяла».....	30
Качмар Віра. «Казка мого життя» Богдана Лепкого: специфіка жанрової природи та художньої структури твору».....	36
Бородіца Світлана. Екзистенційний наратив у повісті «Зломані крила» Богдана Лепкого.....	40
Данилевич Марія. Своєрідність мотиву спомину в ліриці Богдана Лепкого.....	45
Скуратко Тетяна. Шевченківські мотиви у творчості Богдана Лепкого...49	
Ткачук Олександр. Тема війни у малій прозі Богдана Лепкого.....	53
Кучма Наталія. «Мишка (казка для дітей: для малих і великих)»: особливості композиції.....	56
Ятищук Оксана. Етнографізм малої прози Богдана Лепкого.....	59

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА СЕКЦІЯ

Проблеми рецепції творчості Богдана Лепкого.....	64
Ковалець Лідія. Богдан Лепкий про Юрія Федьковича та Ольгу Кобилянську.....	64
Білик Надія. Богдан Лепкий: рецепція постаті в спогадах сучасників.....	68
Вашків Леся. Творча постать Марка Вовчка у критичній рецепції Богдана Лепкого.....	75
Коноплицька Олена. Питання термінології у працях Богдана Лепкого....	79

МОВОЗНАВЧА СЕКЦІЯ

Мова художніх творів Богдана Лепкого і сучасна мовознавча наука.....	87
Бабій Ірина, Свистун Ніна. Принципи укладання словника «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого».....	87

Заоборна Марія. Модель складнопідрядного порівняльного речення як форма індивідуально-авторського художнього освоєння дійсності в тексті історичної повісті Богдана Лепкого «Не вбивай».....	92
Штонь Олена. Структурно-семантична специфіка порівнянь у поетичному дискурсі Богдана Лепкого.....	96
Криськів Мирослава. Виразальний потенціал віршованих фрагментів у прозі Богдана Лепкого.....	100
Коцяба Інеса. Мовна концептуалізація образу Богородиці в поетичному мовомисленні Б. Лепкого.....	107
Вітяк Юрій. Примітки як прийом рецепції тексту (на матеріалі «Казка мого життя» Богдана Лепкого).....	111
Нестерович Юліана. Особливості лінгвалізації концепту «зрадник» у повісті Б. Лепкого «Крутіж».....	114

МЕДІАЗНАВЧА СЕКЦІЯ

Видавнича та журналістська діяльність Богдана Лепкого в контексті української публіцистики.....	118
Решетука Тетяна, Кушнір Оксана. Внесок Богдана Лепкого у становлення української енциклопедичної справи.....	118
Мединська Олеся. Богдан Лепкий у сучасному газетному дискурсі Тернопільщини.....	121
Дашенко Наталія, Синоруб Галина. Богдан Лепкий у сучасному новинному інтернет-дискурсі Тернополя.....	127
Федько Ольга. Барокова проза XVII ст. у праці Богдана Лепкого «Наше письменство».....	131
Нагорна Юлія. Інтерпретація творчості Богдана Лепкого у телевізійному дискурсі Тернопільщини.....	136

МЕТОДИЧНА СЕКЦІЯ

Вивчення творчості Богдана Лепкого в сучасній українській школі.....	140
Грицак Наталія. Актуальні підходи до вивчення літератури рідного краю (на матеріалі новели Богдана Лепкого «Цвіт щастя»).....	140
Гапон Леся. Інноваційні аспекти вивчення творчості Богдана Лепкого в школі.....	145
Карач Наталія. Особливості інтеграційного підходу до вивчення творчості Богдана Лепкого.....	148
Колодій Алла. Методичне забезпечення реалізації наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» у процесі аналізу прози Богдана Лепкого...152	152

КРАЄЗНАВЧА СЕКЦІЯ

Богдан Лепкий у краєзнавчих студіях.....	157
Стрілець Наталія. Постать Богдана Лепкого у світлі творчих та наукових зацікавлень Дам'яна Горняткевича.....	157
Луцька Марія. Просвітницька діяльність Богдана Лепкого.....	164

Даньків Світлана. Окремий аспект поетичної творчості Богдана Лепкого.....	170
---	-----

СТУДЕНТСЬКА СЕКЦІЯ

Феномен художнього мислення Богдана Лепкого.....	174
Пастущак Марія. «Суєта» І. Карпенка-Карого в оцінці Богдана Лепкого.....	174
Заруба Васирина. Штрихи до епістолярного портрета Богдана Лепкого.....	179
Грушак Мар'яна. Богдан Лепкий – дослідник повістей Марка Вовчка.....	182
Веселовська Софія. Переклад Богдана Лепкого Шевченкової поезії «Якби з ким сісти...» польською мовою: художні особливості.....	185
Галабурда Уляна. Василь Сімович як лепкознавець.....	189
Самохвал Дарія. «Минають дні, минають ночі...» Тараса Шевченка у перекладі Богдана Лепкого польською мовою.....	194
Сапіщук Марічка. Творча постать Марка Мурави.....	199
Приймак Наталія. Стрілецька поезія Лева Лепкого: особливості версифікації.....	204

Ольга Харлан

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету, olhakhharlan@ukr.net

АВТОБІОГРАФІЧНО-МЕМУАРНА ТВОРЧІСТЬ БОГДАНА ЛЕПКОГО: ГЕОПОЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Термін «геопоетика» все більше входить в літературознавчий обіг. Не так давно вчені відзначали його незвичність та новизну, а в сучасних українських наукових і публіцистичних виданнях його зустрічаємо все частіше. Можна назвати публікації Віри Романишин, Олега Шаблія, Тетяни Шевченко, цикл Ю. Андруховича «Геопоетика» з книги «Диявол ховається в сирі». Праці Мечислава Домбровського, Ельжбети Рибіцької, Віри Романишин певною мірою визначають найбільш важливі та актуальні напрями досліджень. У статті «Геопоетика в контексті сучасних літературознавчих досліджень» звертала увагу на особливості формування та функціонування цього явища [5].

Геопоетика вивчає образи географічного простору в індивідуальній творчості, а також локальні тексти, які з'являються в національній культурі як результат освоєння окремих місць, географічного простору і концептуалізації їх образів. Ельжбета Рибіцька називає звернення до геопоетичних студій – топографічним поворотом у літературознавчих дослідженнях. Акцентуючи на проблемі термінології (просторовий поворот (spatial turn) чи топографічний (topographical turn)), схиляється до думки, що більш точним є другий термін, бо «топографічний поворот має виразно більший і привабливіший семантичний потенціал, особливо для літературних досліджень» [4, с. 338]. Водночас, наближеними поняттями вона фіксує наступні: гетеротопія, топотропографія, топонімія, топологія, атопія, утопія, дистопія, атопічний суб'єкт, атопізація.

Твір Богдана Лепкого «Казка мого життя» становить яскравий зразок тексту, в якому наявне особливе бачення топографічного простору. Про сповідальний характер автобіографізму на матеріалі повісті «Казка мого життя» писала професор Ольга Куца, акцентувавши на студіях пам'яті [1]. Зверну увагу на автобіографічно-мемуарну творчість автора під кутом зору геопоетики.

Жанрові особливості твору глибоко аналізуються у названій статті, а Василь Лев у «Передмові» до Нью-Йоркського видання 1967 р. (Наукове товариство імені Шевченка) пише: «Автобіографічні моменти в творчості Богдана Лепкого, людини ніжної і вразливої, глибоких почувань, списані ним віршем і прозою в форму нарисів, рефлексій та ремінісценцій. ... Поет не егоїст, навіть не егоцентрик, а лірик. Тому автобіографічні елементи в творчості Богдана Лепкого – це багатий матеріал до його життя і творчости» [2, с. 10]. До речі, вживаю назву «Казка мого життя» саме за цим виданням.

Важливою є антропоморфізація простору з його локусами, образами, деталями, коли автор просить допомоги йому освіжити пам'ять: «Лани подільські, широкі, хвилясті, як море шумні і як горе сумні, синіми волошками закосичені, багряними маками, ніби каплями крові покроплені, густою стернею в осінню днину наїжені, – допоможіть мені! Поможіть пам'яті моїй, колись так бистрій та кріпкій, а нині негодою життя знесилений!» [2, с. 5/14]. Далі він звертається до «хати на перехрестях доріг», до дерев'яної церковці, «старенької і маленької», що перша чула шепіт молитви, до могил забутих предків, «по ланах і полях подільських порозкидуваних», до могилок, що ледь помітні «на цвинтарях сільських, зберігальниці костий і порохів, рідних мені» [2, с. 6/15]. Твір, що відкриває першу частину спогадів, за настроєм, ліризмом, щемливим сумом єднається зі Стефаниковим «Серцем» і «Моїм словом».

Уже в назвах окремих книг окреслюється географічний простір автор: Кругулець, Зарваниця, Бережани. Однак, зміст засвідчує набагато ширший обсяг топографічних назв, що важливі для Лепкого: Хоростків, Лашківці, Коцюбинці, Поручин, Краснопуща, Жуків, Прага, Львів. Бережани посідають важливе місце і в поезії автора, однак поетичні твори містять загальні описи важливих для нього місць. У поезії «До Бережан» 1933 р. йдеться про місто молодості, в якому приховані «гадки і спомини чудові» [3, с. 345].

Загальна концепція спогадів, що проявилася в поезії, потім буде втілена в прозовому творі, але задум – відчутти особливу красу місць дитинства, юності, молодості – проявився в поетичній сповідальній формі: «Бережани, місто моїх

дитячих і хлоп'ячих літ, найкраще для мене місто в світі» [2, с. 5/240], – так розпочне автор третю частину своєї книги. А наступні два абзаци – це лірична апологія міста, в якому прочитуються сліди його роду по крові та нації. «Чи ви й для других такі гарні – не знаю. Знаю тільки, що хто декілька літ прожив у ваших мурах, не забуває вас ніколи і в думках відвідує вас так радо, як я радо нині відвідати вас хочу» [2, с. 5/240].

Завдяки особливому ставленню до описуваного простору, особливої призми бачення автор спрямовує увагу на просторові локації, що визначають ідентичність наратора: через його погляд художній текст витворює та перетворює національний краєвид у ідеологічне місце, що сприяє формуванню ідентичності. У «Казці мого життя» локацій, пов'язаних із важливими для наратора думками, висновками, планами, досить багато. Частина «У діда» містить описи саду довкола дідового будинку, дороги («біла лента мурованої дороги»), якою з Бережан до Золочева «їздив Маркіян Шашкевич, коли був учеником Бережанської гімназії» [2, с. 9/244], довколишнього пейзажу, що, в першу чергу, вже в дорослого оповідача асоціюється зі зцілюючим простором, адже саме тут маленький хлопчик, якого мучила «фебра», позбувся своєї хвороби. Простір природи переплітається із простором роду: описується велика родина діда – два сини, чотири доньки, а також простір культурний – одна із сестер, Анна, мала хист до живопису, а наймолодша, Дарія, «мала абсолютний слух і незвичайну музичну пам'ять. Почула якусь пісню, сідала до фортепіану й оформлювала її на дві руки, або імпровізувала на тую тему» [2, с. 10/245]; крім цього, особливе захоплення у хлопчика викликала її виконання творів Шопена, Шумана, Бетховена.

Окремим напрямом геопоетичних досліджень можна вважати урбаністичні студії. Яскравий опис Бережан, у якому поєднується різні ракурси – з висоти та з кількох точок міста – визначає особливий простір із ратушею, ринком, церквами, ставом, який стає своєрідним відзеркаленням міста. Львову присвячений у творі невеликий абзац, але він передає і враження від міста в час першого з ним знайомства, і погляд людини, яка вже побачила багато інших

міст. Прага ж постає через опис великої виставки і поїздок з Андрієм Чайковським, а особливою новинкою для автора стає електричний трамвай.

Важливим питанням геопоетики є також проблема співвідношення простору (місця) і літератури, власне письменника. Кожен письменник пов'язаний з тим чи іншим місцем своїм народженням, перебуванням, зверненням до подій, що там відбувалися, – саме про це йдеться в автобіографічно-мемуарній творчості Б. Лепкого.

Отже, «Казка мого життя» Богдана Лепкого визначає важливі географічні, суспільні, естетичні та духовні координати, без яких формування, становлення та діяльність його як письменника і громадського діяча були б неможливі. Особливий ліризм твору дає можливість відчутти особистісне ставлення наратора до «малої батьківщини», а також з'ясувати значення географічного простору для формування людини.

Список використаної літератури

1. Куца О. Сповідальний автобіографізм Богдана Лепкого (на матеріалі повісті «Казка мого життя»). *Наукові записки ТНПУ: Літературознавство. Випуск 47* / за ред. д. ф. н. М.П. Ткачука. Тернопіль: ТНПУ, 2017. С. 140-153.
2. Лепкий Б. Казка мого життя / передмова В. Лева. Нью-Йорк, 1967. 481 с.
3. Лепкий Б.С. Твори: у 2 т. Т. 1 / авт. передмови Ф. Погребенник. Київ: Наукова думка, 1997. 845 с.
4. Рибіцька Е. Від поетики простору до політики місця. Топографічний поворот у літературних дослідженнях: пер. з польськ. Д. Вирський. *Ейдос*. 2013. №7. С. 337-353.
5. Харлан О.Д. Геопоетика в контексті сучасних літературознавчих досліджень. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 45*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. С. 223-227.

Ольга Куца

доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, larkutsa@ukr.net

ХУДОЖНЯ ПАРАДИГМА «МОЛОДІСТЬ – ПАМ'ЯТЬ – КАЯТТЯ» У РОМАНІ БОГДАНА ЛЕПКОГО «ПІД ТИХИЙ ВЕЧІР»

Твір «Під тихий вечір» написаний у час (1923), коли «поетичні ефекти» чи «всякі штудерні форми» уже «тратили вагу» для Б. Лепкого. Письменникові більше входилося тоді «о Царствіє Божеє» – плекання гуманних почувань, поширення етичних надбань українців та їх культури, які могли б «вирівняти ці рови й дебри», які лежали між ними. Оскільки «Царствіє Божеє» силою здобувається, то для здійснення мети потрібна була сила, іноді потужніша, ніж на «правдешніх фронтах». «Під тихий вечір» – це перший розлогий твір Б. Лепкого на сучасну тематику і «немов попереднє звено між ранішою ліричною творчістю і історичною епікою» [1, с. 209]. Твір не міг похвалитися увагою критики, яка прийняла його «холодно». По-перше, ідея навернення спольщеної шляхти до українства не приймалася з обох боків. По-друге, плани Липинського, художньо зреалізовані у творі, виявилися нереальними. По-третє, немало проблематичних міркувань не умотивовувалися у ньому внутрішньою логікою. У деяких фрагментах простежується ускладнений композиційний план, який утруднював сприйняття. Можемо говорити про певне «мерехтіння» різнорідних умотивувань, яке, хоча і високохудожнє, утруднювало читацьку рецепцію. Під таким кутом зору застереження С. Гординського, який унеможлилював будь-які узагальнення щодо творчості Б. Лепкого, є актуальним і для майбутніх лепкознавців, які розглядатимуть «Під тихий вечір».

Потребує сьогодні уточнення жанрове означення «Під тихий вечір», що про нього пишуть здебільшого як про повість. Дослідники (Є. Пеленський, М. Сивіцький) згадували твір серед жанрів політичної фантастики і під кутом зору українських державницьких змагань. Вказували і на розлогість проблематики та на його непересічну художню вартість. «Картинність, настрої і

почування» (В. Лев), характерні для лірики Б. Лепкого, формують основний настроєвий тон («лепківський настрій») і в творі «Під тихий вечір». Є. Пеленський, підкреслюючи нереальність проведених у ньому ідей В. Липинського, все-таки відзначав надто високий – «на висоті вимог сучасності» – «мистецький вияв» цих ідей. У лепкознавчих студіях побутують і такі спорадичні жанрові означення «Під тихий вечір»: фантастичний роман, роман політичної фантастики, роман-утопія. Загальновідомо, що роман не є строго канонічним жанром. Звідси у процесі аналізу «Під тихий вечір» варто звернути увагу на ті структурні особливості, які на поверхні цього твору як романного: це стилістична тривимірність мовленнєвої структури персонажів; сюжетна подія відноситься до теперішності; простір побудови образу – це простір максимального контакту з незавершеною сучасністю (у творі вона «вибирає наперед» наприкінці третьої частини). Сучасність тут активно занурюється у Всесвіт або, за Башляром, у «глибинну реальність у всіх її нюансах». Чи не найважливішою для нас романною рисою постає майстерно відтворений довготривалий – у просторі пам'яті/спогаду – акт духовного самовизначення головних персонажів, насамперед графині Христини та доктора Михайла: він охоплює майже тридцять років.

Пам'ять і спомин як два полюси понятійної пари спливають чи не у кожній цілісній фрагментарній моделі тексту. Якраз у простір пам'яті/спогаду вмонтовано три тридцятилітньої тяглості хронотопні пласти. Це молодість/весна; літо/буря; осінь/надвечір'я. Між цими хронотопними пластами триває активна взаємодія. У центрі – молодість Христини, яку вона «обживає в укритті пам'яті» (Башляр); осінь її життя дещо компенсує муки тривалого каяття, але це уже у пізніший буттєвий час – уже *під вечір*. Біль втрати (рефрен «Зустрілись двоє неспосібних до життя людей і змарнували щастя») компенсує молодість/весна ще одного головного персонажа – Марійки. За Рікером, все як у романі: «задня «Іншого» і задня «іншого життя». Отже, варто говорити про «Під тихий вечір» як роман (жанрово-родовий синкретизм цього твору може стати цікавим предметом для майбутніх студій).

Романний текст пронизаний мотивами боротьби, кульмінаційні пункти яких спалахують у пам'яті/спогаді Христини та доктора Михайла. Вияскравлюється боротьба графині із «пустими» розмовами про національну минувшину і небажанням робити найелементарніші реальні справи для «теперішности». Не притуплюються її здебільшого неословлені докори за те, що доктор у молодості не міг собі дати раду із «рішальним моментом» у своєму і Христининому житті. Йому достатньо було тоді сказати «так», «кохаю» – і вона готова була покинути свою «золоту клітку». Графиня жила в ареалі свого спогаду багато літ. У романі послідовно конструюється і сучасний вимір пам'яті. У зв'язку із активізацією сюжетної ролі представниці молодшої генерації графського роду Марії відбувається зіткнення двох пам'ятей: пам'яті-трансляції, яка узагальнена висловлюванням «доводилось тільки ждати. А вже осінь...», та, з другого боку, – контекстуалізацією сучасних подій, які не узгоджувалися з тим, щоб ждати: «страчену молодість» могла компенсувати щаслива осінь. Та й тепер, у час мудрої осені, продовжувала тривати лише пасивна «туга за змарнованим щастям». Композиція роману ускладнена багатьма сюжетно-фабульними елементами. Метафорика заголовка («Під тихий вечір») розгортається через натиск асоціативних рядів поетичної уяви автора, яка незмінно пов'язувалась із красою осінньої пори. Дослідники констатували у романі усі ознаки модерністського розповідного стилю, який «працює» на лепківський осінній тон.

Модель розвитку галицького суспільства «підсвічує» у повісті Б. Лепкого соціальна пам'ять, яка репродукує одночасно минуле Галичини та програмує траєкторію її розвитку. Це виразно проступає у фрагментах про відчуження панів-сусідів від графа, батька Христини, внаслідок його «згіршення», тобто «демократичного збочення». У романі послідовно увиразнюється пам'ять як самовираження сучасного, яке, хоча конструюється у теперішньому, але прогнозується на майбутнє.

Двоетапна щоденникова повість-оповідь Михайла (вона є основою сюжетного руху) призупинилася восени: після погоди настала довга-довга

сльота. Читач знайомиться із її продовженням напередодні Святого вечора. Оповідач Михайло констатує на моменті, коли графиня-мати, бажаючи почути «безсторонню гадку» його як людини «сторонньої», пожалілася, що Христина проти її волі хоче «відкинути руку чоловіка, посвяченого з пануючим родом». Цей спогад і залишився найтрагічнішим осколком у його пам'яті.

Щось ірраціональне (за Н. Копистянською, «час випадку») сталося у житті закоханих, що їм судилося тільки «ждати, ждати, ждати». Із того нерозумного їхнього чекання навіть сонце сміялося усією силою своєї колористичної фантазії. Хоча різниця обряду і національності «не без значення», але, за Б. Лепким, не це спричинило «втрату молодости». Головні персонажі усвідомлюють власну пасивність на нелегкій дорозі до щастя. Б. Лепкий не ставить щастя «одиниці» у залежність від суспільних обставин, «соціальних різниць», а виводить з особистої волі та індивідуальної психології: людина мусить «змагати якнайвище». Суспільство, до якого мали щастя чи нещастя належати Михайло та Христина, несе вину на собі, коли «не здобуло того, що здобули другі народи; наша суспільність ставила собі дуже обмежені цілі. ... Долю треба взяти за гичку, вона як не в'їжджений кінь. Їздця, котрий боїться коня і до нього несміло закрадається, кінь скине та ще й копитом ударить...» [2, с. 56]. Михайло і виявився тим їздцем, якого копитом ударила доля. Ним правив «сліпий припадок», всі ті «відірвані поняття», ім'я яким – «брак духа». Цю «тиху драму» письменник виносить за межі драми особистої і, типізуючи, трансформує у площину українських загальнонаціональних негараздів.

«Зелена молодість» у романі «Під тихий вечір» – це не тільки хронологічні межі періоду життя, які інкрустуються у творі метафорикою найкращих споминів. Як писав Б. Лепкий в одному з листів, це час, коли людина може найбільшою мірою прикластися до «подужання великої перспективи». Суспільно-національну сферу письменник так само відносив до «велінь серця». Тим, хто у дні «зеленої молодості» *не мав сили духа відстояти веління серця*, у часи навіть погідної осені розум не допоможе: боротися із

серцем — даремна справа. Таким у нашому прочитанні постає лейтмотив роману «Під тихий вечір».

Список використаної літератури

1. Лев В. Богдан Лепкий. Життя і творчість. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*. Т. СХСІІІ. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1976. 399 с.
2. Лепкий Б. Під тихий вечір. *Богдан Лепкий. Твори у двох томах*. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1991. С. 5-299.

Наталія Гавдида

кандидат філологічних наук, доцент, лепкознавець, м. Тернопіль,
n.havdyda@gmail.com

ЛІТЕРАТУРНО-МАЛЯРСЬКА ДИФУЗІЯ ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

«Коли б я не був письменником, тоді хотів би бути лише малярем», – зізнався Богдан Лепкий на урочистому зібранні з нагоди його 60-ліття [1, с. 36]. Ці слова стають зрозумілими в контексті творчих пошуків митця. Можливо, він став би живописцем, «якби інакше уложилося життя» [2, с. 121], адже з дитинства гарно малював, захоплювався творчістю Яна Матейка (польського історичного художника-монументаліста) і планував пензлем написати історію України. На жаль, юнацьким мріям не судилося здійснитися, однак, як слушно підмітив Василь Лев, письменник «заплановані в молодості широкі малярські полотна реалізував пером, передусім в історичних повістях» [3, с. 106]. Тому доволі часто могутніми імпульсами, які стимулювали задум літературного твору, ставали візуальні образи, породжені пластичним мисленням Богдана Лепкого-маляра.

Олександр Федорук відзначає: «Лепкий – поет і письменник у глибинах свого підсвідомого зберігав чуття пластичного. Психологічно він був завше готовий до палітри і пензля» [4, с. 59]. Як бачимо, синтез мистецтв, передусім малярства та літератури, був іманентною властивістю процесу творчості. Психологічне підґрунтя такого синкретизму становила синестезія – складне явище суб'єктивного характеру, похідна реакція підсвідомості, яка полягала у здатності викликати у свідомості асоціативний відгук на звук, колір, запах.

Літературно-малярська дифузія творчості Богдана Лепкого є помітною і на тематичному рівні його вербального доробку. У цьому контексті варто згадати оповідання про художників та картини: «Дивак», автобіографічний твір, що дозволяє простежити, як розвивався інтерес письменника до живопису; «Образ» – своєрідна інтерпретація міфу про Пігмаліона; «Чорні діаманти» (тут, як і у двох попередніх оповіданнях, окреслено проблему нерозуміння митця його оточенням); «Ікона» – твір, у якому репрезентовано дискурс реалізму та

модернізму, використано символіку сакрального живопису. Ці тексти засвідчують обізнаність автора із особливостями процесу написання картин, теоретичними засадами малярства, законами світлотіні.

У багатьох творах Богдана Лепкого наявні малярські ремінісценції, які були «відгомонам» картин, що сильно вразили автора і зумовили не усвідомлене ним перекодування знаково-символічних систем. Митець часто використовував формотворчі засоби малярства у словесних полотнах. Так, на сторінках «Шумки», «Ліричного інтермецо», «Дівчинки з квітками» художній задум реалізовано завдяки кольору, світлотіні та контрасту; у тексті «виїмку з повісті» «Ще час» помітне канонічне протиставлення ахроматичних (нейтральних) барв – білої та чорної; а літературний нарис «Вертають» асоціюється з малярською картиною, нагадує виконаний олівцем графічний ескіз, в якому головним формотворчим засобом стає лінія та світлотінь.

Привертають увагу також твори Богдана Лепкого, присвячені висвітленню мазепинської теми («Під портретами предків», «Мазепа», «Як виглядав гетьман Іван Мазепа?»), що ілюструють глибокий інтерес автора до малярства. Вони стали результатом взаємодії пластичного та вербального мислення письменника, своєрідним втіленням юнацької мрії стати історичним художником. Оповідання «Під портретами предків» демонструє властиве творчій манері автора тяжіння до персоніфікації картин, які він наділяє здатністю бачити, мислити, оцінювати.

Упродовж усього життя письменник цікавився творчістю Тараса Шевченка, майстра і пензля, і пера, який був близьким йому за світобаченням та світосприйняттям. Тому Богдан Лепкий у дослідженнях «Про життя і твори Тараса Шевченка», «Про “Наймичку”», поему Тараса Шевченка», «Шевченко про мистецтво» аналізував літературні тексти через образотворчі матриці. Ці праці є цікавим джерелом вивчення естетичних, літературно-критичних, мистецтвознавчих поглядів Богдана Лепкого, адже засвідчують ґрунтовне знання ним біографії Тараса Шевченка, глибоке розуміння психології творчості, усвідомлення неповторності індивідуальної письменницької манери.

Як бачимо, синтез мистецтв (малярства та літератури) не лише виявляється як іманентна властивість творчого процесу, а й простежується на рівні довершеного продукту – в тексті. Саме завдяки умовності та гнучкості видових меж відбувалась літературно-малярська дифузія творчості Богдана Лепкого, яка творила неповторну манеру його писань.

Список використаної літератури

1. Горняткевич Д. Богдан Лепкий як маляр. Богдан Лепкий. 1872–1941. Збірник у пошану пам'яті поета. Краків-Львів: Українське вид-во, 1943. С. 33-37.
2. Климишин М. Спомин про Богдана Лепкого (До 120-ліття від народження письменника). *Лірика Богдана Лепкого: Спроба нової оцінки*. Мюнхен, 1948; Тернопіль: Тернограф, 2003. 152 с.
3. Лев В. Лепкий-маляр. *Лев В. Богдан Лепкий. 1872-1941. Життя і творчість. Записки НТШ. Т. СХСІІІ*. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1976. С. 103-110.
4. Федорук О. Богдан Лепкий і поступ національної мистецької школи. *Високе небо Богдана Лепкого: Спроба антології у публіцистиці, поезії, пісні*. Бережани-Тернопіль: Джура, 2001. С. 51-60.

Scott A. Cohen

Master of Arts, Harvard University, New York, USA, scottcohen127@gmail.com

THE LITTLE-KNOWN LIFE OF LEO LEPKY IN AMERICA

From November 9-10, 2022, scholars gathered in Ternopil at the National State University named for Ivan Puluĵ and at the Bohdan Lepky Museum in Berezhany, Ukraine. Scholars in Ukraine and in Poland discussed and praised the works of Bohdan Lepky. His works of fiction and of fairy tales, his poetry and even the lyrics to Chuyesh Brate Mij (Do You Hear, Brother?) are well-known in Ukraine and in Poland where he spent many years writing and teaching. As the conference illustrated, the passions aroused by the works of Bohdan Lepky are still deeply felt. His much younger brother, Lev Lepky, as he was called in Ukraine, is much less well-known and if he is discussed at all, it is due to his role in writing the music for Chuyesh Brate Mij, and it was his music which inspired a nation. Less is known about Lev than Bohdan, and almost nothing is known about his life after he left Europe and immigrated to the United States. The purpose of my presentation at the conference, therefore, was to piece together the threads that provided a clue as to where he lived and what he did in the U.S. What I learned highlighted how much more research can be done in this area.

The research into Lev Lepky's life proceeded like an investigation: it relied on documentary evidence from Europe, statistical databases in the U.S. and where possible, with information gleaned from evidence about his wife, Marie. The role of scholarly research resembles the work of the detective. For example, place names were sometimes unclear as the spelling in English were not always consistent with Ukrainian transcriptions. In the document Europe, Registration of Foreigners and German Persecutees, 1939-1947, provided herein as Figure 1, Lev Lepky's birthplace was listed as Poruczyn and his homeland is listed as Czercze, though proper transliterations would have spelled them Poruchyn and Cherche. Inconsistencies aside, the document provides valuable information, if not insight, into Lev Lepky's occupation as a Schriftsteller or bookseller and his wife's position as an Angestellte, or Senior Employee. If we look beyond Lev and his wife Marie, it is possible to see

other family members also listed, namely, Leo Rostyslav, Natalie, and Sofie. The family's presence may not seem remarkable until one examines the 1950 Census.

Name	Vorname	Geb.Dat.u. -Ort	Sex	Heimats- ort	Gegenwärtige Besch.- Anschrift	Besch.- Ort	Besch.- Art
Hupalewsky	Marie	27.7.10 Stryj	w.	Stryj	Blasenhafen	Lemberg	Angestell- te
Jaremsky	Michael	18.11.04 Sudawa Wyssniz	m.	Drohobycz	"	Drohobycz	Arzt
Jaremsky	Marie	29.1.09 Uniatyni	w.	Drohobycz	"	"	o.B.
Jatzenko	Kyrylii	18.9.95 Charkow	m.	Lemberg	Serbischhafen	Lemberg	Lehrer
Jatzenko	Anna	25.1.99 Charkow	w.	"	"	"	Angestell- te
Jatzenko	Daniel	2.6.20 Charkow	m.	"	"	"	Student
Klymenko	Peter	29.6.95 Ternopil	m.	Lemberg	Blasenhafen	Lemberg	Lehrer
Klymenko	Larissa	25.10.97 Konotop	w.	"	"	"	o.B.
Klymenko	Valentin	9.9.28 Konotop	m.	"	"	"	Schüler
Kosak	Gavryl	25.5.93 Horsman	m.	Lemberg	"	"	Prinzipal Lehrer
Kulitschysky	Michael	23.5.24 Drohobycz	m.	Lemberg	"	Kaminka	Angestell- ter
Kulitschysky	Anna	24.9.94 Horsman	w.	Lemberg	"	Krakau	Schrift- steller
"	Helene	8.4.97 Truskawec	w.	"	"	"	o.B.
"	Tatjana	28.11.21 Lemberg	w.	"	"	"	Angestell- te
"	Georg	16.5.24 Lemberg	m.	"	"	"	Student
Lepki	Leo	7.12.88 Faruosyn	m.	Cherson	"	Krakau	Schrift- steller
"	Marie	15.5.02 Toloczyn	w.	Lemberg	"	"	Angestell- te
Lepki	Leo	10.1.90 Lemberg	m.	Krakau	"	Krakau	Angestell- ter
Lepki	Natalie	6.9.01 Kolomoj	w.	Krakau	"	"	"
Lepki	Sofie	24.12.04 Krakau	w.	"	"	"	"
Mrca	Juan	12.8.06 Tarnopol	m.	Lemberg	"	Lemberg	Arzt
Kinder derzeit unter 15 Jahren							
Jaremsky	Sebastian	22.7.41 Kirchberg	m.	Drohobycz	Blasenhafen	"	Sohn
Jaremsky	Daria	16.5.38 Drohobycz	w.	"	"	"	Tochter
Kosak	Georg	5.5.35 Stale	m.	Lemberg	"	"	Sohn

Figure 1: Europe, Registration of Foreigners and German Persecutees, 1939-1947 available on Ancestry.com

In the United States, a national census is taken every 10 years and the names and addresses of everyone, theoretically everyone, in the United States is listed along with information about who they are, where they live, and in older Censuses, what countries they were from, and what their occupations were. The Census aims to be accurate but for several reasons, some people are not counted. People who are in the country illegally, for example, do not want to be interviewed and people who are homeless are not easily found. The 1950 Census is provided as Figure 2.

The image shows a 1950 U.S. Census form, Form P-1, titled "1950 CENSUS OF POPULATION AND HOUSING". The form is for a household in New York City, with a date of April 9, 1950. It lists several individuals, including Leo Lepki and Marie Lepki, and their family members. The form is filled out with handwritten information, including names, addresses, and dates.

Figure 2: 1950 U.S. Census

The lines related to the Leo Lepki and his family are provided below as Figure 3.

This is an excerpt from the 1950 U.S. Census form, showing the section for "PERSONS LISTED ON SAMPLE LINES". It lists individuals such as Leo Lepki, Marie Lepki, and their family members, along with their addresses and dates.

Figure 3: Excerpt from the 1950 U.S. Census

The 1950 U.S. Census is intriguing for a number of reasons. Ignoring the inconsistencies in the spelling of the last names (Marie's last name seems to be spelled "Lepkyj" while Leo Rostyslav's last name is spelled "Lepki"), Marie is listed as the head of the household, not her husband. Marie is no longer a Senior Employee. Rather, she and her mother make ladies hats, while Leo makes bouquets

in a flower shop. An occupation that seems far removed from that of a soldier or a bookseller or writing music for Chuyesh Brate Mii.

Figure 4: Leo Lepky, the soldier.

We have a picture of the soldier, we do not have any pictures (at the moment) of the man who makes bouquets. In addition to information about the Marie and Leo, it is possible to see from the Census that the family that was meticulously documented in Europe and described as

“Persecutees” is now living together at the same address in the Bronx, New York. It was common for immigrants coming to New York City to live in the Bronx on a wide boulevard called the Grand Concourse. My great-grandfather who came with his family from Zhokva, in the Lviv Raion, also moved to the Bronx and lived on the Grand Concourse. The buildings that are there now are the same ones that housed Leo Lepky and his family and from Google Maps, we can see the building listed on the Census below and imagine what life was like for them.

Figure 5: The building in which Leo Lepky and his family lived on the Grand Concourse

Another source of information was the document showing Leo Lepky's request or petition to become a naturalized U.S. citizen. From this document, we can see that Leo Lepky is no longer living on the Grand Concourse, but on Marmion Avenue, shown below as Figure 7. His request to become a U.S. citizen is dated August 15, 1966 – more than 10 years after his wife became a U.S. citizen. While the documentary evidence provides clues as to what happened to Leo, it leaves unanswered many questions: when did Leo and his family immigrate to the U.S.? How did they get here and who sponsored them and helped them find work and place to live? What were the personalities of Leo and Marie like and why was she the head of the household? Why was Marie naturalized 10 years before Leo? The scholars at the conference speculated that she spoke English better than her husband and so was listed by the interviewer as the Head of the Household and her ability to speak English would have facilitated her becoming a U.S. citizen before Leo.

New York, U.S., Index to Petitions for Naturalization filed in New York City, 1792-1989

TV No. 8739895

Name LEPKY, LEO

residing at 1933 Marmion Avenue, Bronx, N.Y.

Date of birth December 7th, 1888 Date of order of admission August 15th, 1966

Date certificate issued August 15th, 1966 by the U. S. District Court at New York City, New York

Petition No. 771138 Alien Registration No. 7.231.648

(COMPLETE AND TRUE SIGNATURE OF HOLDER)

Figure 6: Petition for Naturalization to become a U.S. citizen

Figure 7: Picture of the house on Marmion Avenue

Leo Lepky died on October 28, 1971 and his last known residence was in Cream Ridge, New Jersey, a town about 30 Km southeast of Trenton, New Jersey. Interestingly, there is a street in Cream Ridge named Lepky Avenue. Was it named after Leo or his more famous older brother? Marie died 17 years later in 1988 but they are together for eternity at St. Andrew Cemetery in South Bound Brook, New Jersey. Their names are engraved in Ukrainian on the bottom of their gravestone – Lev and Maria. [See Figure 8 below.] It seems Leo adopted an Americanized version of his name and I like to think that at the end of his life, he felt closer to the country he was born in and wanted his name to be Lev once more.

Figure 8: Gravestone of Lev and Maria Lepky.

I would like to thank the organizers of the conference for allowing me give a presentation on Leo Lepky and his life in America. It was a journey that perhaps raised more questions than it answered but provides a starting point for further research.

ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНА СЕКЦІЯ БОГДАН ЛЕПКИЙ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ У ПРОСТОРІ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Зоряна Лановик

доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик
їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, m-z@ukr.net

Мар'яна Лановик

доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик
їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, m-z@ukr.net

«БО ВІЙНА ВІЙНОЮ...»:

БОГДАН ЛЕПКИЙ ЯК ПРЕДСТАВНИК ЛІТЕРАТУРИ

«ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ»

*Війна, війна! Чи в світі хто бував,
Щоби пізнав її й не проклинав?
(Богдан Лепкий)*

Художній доробок Лепкого у переважній більшості – історична проза, – це яскраві зразки вальтерскоттівської літературної романтичної традиції, що тяжіє до переосмислення далекого історичного минулого нації, яка втратила свою державність і політичну значущість, але у літературі намагається зберегти і передати наступним поколінням пам'ять про «золотий вік» колись великого народу. Безперечно, у всіх поневолених культурах такі твори були намаганням зберегти історичне передання задля національного відродження в майбутньому. Лепкий це добре розумів і всі творчі зусилля зрілого періоду підпорядковував саме цій меті. До цієї світоглядної перемоги, як відомо, долучився його земляк і товариш Володимир Гнатюк, який переконав уже не юного письменника порвати з естетичною ідеологією «Молодої музи» і взятися до серйозної праці творення українського епосу.

Повість «Зірка» – це єдиний історичний твір, написаний у дещо іншому ідейному ключі. Його можна аналізувати під кутом зору літературної традиції Віктора Гюго, який започаткував тип історичної прози, у якій фігурують події, свідком і очевидцем яких був сам автор, а тому в них майже відсутня

романтична настроєність, а переважає реалістична проза життя. Але ж і досвід «Молодої музи», і європейські орієнтири Лепкого не дозволили йому стати реалістом: усі його твори виразно модерністські.

Повість «Зірка» – це своєрідне продовження стрілецької теми у творчості автора, але у зовсім іншій настроєвості. В ній описується життя комбатантів Української Галицької Армії у післявоєнний час. Після поразки українського війська мало хто наважувався порушувати цю тему, а тому вона несправедливо обійдена увагою і в художньому, і в науковому сенсах. Лепкий, як очевидець сірих непривабливих буднів колишніх вояків, створив унікальну правдиву картину періоду, який досі залишається в нашій історії «білою плямою».

Композиція та ідейний задум твору розгортаються на основі чітко окресленого контрасту. Центральні персонажі – колишній сотник Петро Пилипець (Лад), який пройшов найстрашніші кола пекла війни (казарми, тиф, поранення, голод), але йому пощастило вижити і з простреленою наскрізь ногою втекти з табору інтернованих; та колишній воєнний лікар – ситий самозадоволений «докторунцьо» Барило (так його прозивали вояки), який незадовго після війни уже добре облаштувався на Закарпатті.

На піддашші в Барила, куди поселили Петра, «стара війна» дається взнаки: Лад впізнає крадене складне армійське ліжко, новий військовий коць, добротні солдатські чоботи і починає розуміти, чому у тифозній лихоманці він лежав на гнилій соломі і лишав за собою босі сліди. Це нервові напруження викладає жахливі галюцинації, в яких зринають найстрашніші воєнні звірства і картини з минулого («Збруч, большевеки, Денікін, Київ і знову Збруч...»). Він намагається заспокоїти нерви, але щоразу з'являється причина для наступного душевного зриву. Контраст посилюється, набуває нових граней, досягаючи епогею у фіналі твору, коли «гостинний» Барило за квартирування забирає в Петра майже усі гроші, які йому дали українські емігранти з Америки як допомогу ветерану війни, хоча спочатку була домовленість, що платою за проживання в його домі будуть уроки гри на фортеп'яно, які щодня Лад буде давати його сину.

Така настроєвість, поетика і стилістика твору дає усі підстави зарахувати повість Лепкого «Зірка» до літератури «втраченого покоління». Кульмінацією розвитку течії «втраченого покоління» вважається 1929 рік, коли майже одночасно у різних національних літературах з'явилися друком три найбільш знакові твори: Е.Гемінгвея «Прощай, зброє!», Р.Олдінгтона «Смерть героя» та Е.М.Ремарка «На Західному фронті без змін». Прикметно, що повість Б.Лепкого була надрукована того ж 1929 року. Як властиво для літератури «втраченого покоління», головний персонаж повісті «Зірка» – тонка поетична натура: священицький син, який не встиг завершити навчання на філософському факультеті Львівського університету, бо з університетської лави пішов до війська Січових Стрільців, а згодом став сотником Української Галицької Армії. Він вирізняється романтичним світоглядом і мистецьким хистом. У цьому сенсі твір Лепкого найбільше наближається до роману Олдінгтона, але в англійського автора центральний персонаж художник, а в українського – музикант-піаніст. Найбільше з окресленого кола тем літератури «втраченого покоління» Лепкий розгортає тему «і після війни немає миру». Колишній військовий «не вписується» у спокійну повоєнну атмосферу, і головною причиною є не тільки пережите на війні: він занадто болісно сприймає усю нищість, лицемірство, підлість, фальш мирних буднів.

Лепкий долучає до свого твору низку актуальних у той час тем і порушує найболючіші проблеми життя українства початку ХХ ст.: це неоднотайність українців у боротьбі, а найгірше – трагедія братовбивчої війни, коли одні українці воювали в австрійській армії, а інші – в російській, але дехто з них в якийсь момент, почувши рідну мову, переставав вірити «матушці Расії і бітюшці царю» і добровільно віддавався на волю своїх співвітчизників по другий бік фронту; і доля військовополонених; і неоднозначні грані емігрантського життя; і проблема національної ідентичності українців Закарпаття; і корупція в армії у час війни з боку одних та байдужість до всіх цих негативних проявів з боку інших; та багато подібних аспектів воєнного і повоєнного життя.

У процесі написання твору автор начебто хоче знайти відповіді на болючі питання, які хвилювали небайдужих українців того часу, зокрема й що стало причиною поразки національно-визвольних змагань. Тут порушуються вічні філософські екзистенційні проблеми добра і зла, особистої свободи, морального вибору. Однак сучасники цього твору не сприйняли. Та й перше видання вийшло лише завдяки тому, що головним редактором «Червоної калини» був на той час брат письменника Лев – активний учасник січового руху, один із очільників культурного відродження, найактивніший діяч «артистичної горстки», автор пісні «Бо війна війною». Тодішнім українцям дуже різало око прямолінійне зображення того, що в час, коли одні жертвували своїм життям задля утвердження національної ідеї, інші, прикриваючись патріотичними гаслами, наживалися на війні, і у повоєнний час утвердилися на награваному, а ветеранів війни залишили напризволяще, без належних засобів для існування. На жаль, теми, порушені у повісті «Зірка», досі залишаються актуальними.

В інших творах на воєнну і повоєнну тематику Лепкий теж залишився вірним ідейно-естетичним принципам «втраченого покоління». Як і Олдінгтон, який був поетом і прозаїком водночас, Лепкий звертався до теми абсурдності війни у поетичних творах, зокрема в циклі «1914-1920». Найбільш показовими щодо аналізованого кола проблем є поема «Буря», яка, на жаль дійшла до нас лише у фрагментах, та низка поезій, в яких теж відсутній пафос героїчної боротьби, воєнної звитяги, незламного військового духу. Це – не громадянська поезія. Тут переважають образи, які підкреслюють весь жах, бруд і ницість війни. Наприклад, божевільна мати-вдова, яка по усіх закутках села шукає своїх убитих на війні синів; смертельно поранений вояк, який у лазареті для військовополонених просить лікаря принести хоч би якісь газети, щоби знати, що там діється в ріднім краю, і білих весняних квітів, які у таборі нагадують йому про рідний дім; селянин, який добре орудував плугом, а тепер мусить навчитися орудувати гвером, поки плуг ржавіє на ниві. Подібна тематика присутня і в малій прозі Лепкого. Тут теж зображені не звичні воєнні реалії, бої чи походи армій, а болючі наслідки війни для окремої маленької людини.

Численні образки з галицького воєнного і повоєнного життя Лепкий творить зі Стефаниківським надрином.

Водночас у всіх цих творах прочитується непохитна віра в те, що усі страждання і затрачені зусилля – не даремні, що вони наближають українську націю до кращого майбутнього.

Список використаної літератури

1. Лепкий Б. Зірка. Повість з повоєнного життя / Лепкий Б. Твори у 2 т. Т.2. Київ: Наукова думка. 1997. С.488-621.
2. Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 т. Київ: Смолоскип. 2011.

Ольга Новик

доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератури і
порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету,
noviop@gmail.com

ПОВСЯКДЕННІСТЬ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В ПОВІСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО «КАЯЛА»

Дослідження творчості Богдана Лепкого наразі провадиться різнопланово, проза митця переосмислюється і з мовознавчого, й з літературознавчого боку, досліджується історизм романістики. Проте один із аспектів вивчення спадщини письменника залишається поза увагою літературознавців: йдеться про повсякденність у творах на історичну тематику, зокрема, повсякденність повісті «Каяла». Повість Богдана Лепкого «Каяла» є інтерпретацією історичних подій, що стали відомими завдяки пам'ятці Середньовіччя «Слово о полку Ігоревім». Інтерес митця до середньовічної історії загалом, та й до поеми зокрема виявився в різних діях Лепкого, зокрема й у здійсненні україномовного віршованого перекладу «Слова о полку Ігоревім», польськомовного перекладу твору. Тож незаперечним є вплив пам'ятки давнього письменства на створення повісті «Каяла»[1; 2; 4]. Це зацікавлення позначилося й на конструюванні повсякденності епохи в художньому тексті. Спостерігаємо оригінальне поєднання повсякденності двох текстів: середньовічної поеми й повісті письменника к. XIX-поч. XX ст.

Прагнення Богдана Лепкого відтворити епоху й історичні постаті якомога правдивіше виявилися певною мірою пророчими, про що свідчить хоча б той факт, що в «Каялі» названо автором «Слова о полку Ігоревім» сина галицько-волинського князя Ярослава Осмомисла, брата Ярославни (Єфросинії) Володимира (в повісті він названий не княжим іменем – Данило). А в 1980-х роках С. Пушик та історик Л. Махновець незалежно один від одного висунули гіпотезу, що автором «Слова...» був той самий син Ярослава Осмомисла Володимир [див. про це: 3].

Богдан Лепкий не просто відтворює епізоди, описані «Слові о полку Ігоревім», він деталізує описи побуту, зброї, походів, змальовує портрети

героїв. Новими гранями наповнений образ Ярославни. Автор не тільки згадує княгиню, як це було в поемі, описуючи очікування чоловіка з полону, але починає розмову про неї ще до походу, дає портретну характеристику: . «А незабаром перейшли до другої кімнати, де вже був заставлений стіл усяким м'ясивом та питвом. Тут гостей чекала Ігорева дружина, Євфросина, гарна донька галицького князя Ярослава. Одягнена була в домашнє вбрання, в сuto вишивану сорочку з широкими рукавами, в довгий киптар без рукавів, підбитий білими горностаями, і в спідницю, перетикану золотими нитками. На ногах мала зелені гостроносі чобітки, на голові золотий діадемок, прибраний жемчугом та ізмарагдами, весільний дарунок від батька, який вона залюбки носила. Була це єдина оздоба княгині. Бо й нащо тих оздоб, коли її великі чорні очі горіли куди краще від найдорожчого каменя-самоцвіту, а цвіла вона, як та пишна рожа» [5, с.7-8].

Богдан Лепкий змальовує Ярославну як мудру жінку, княгиню, з вуст якої звучать міркування про жіночу повсякденність, що залежить від чоловічої повсякденності воїна Середньовіччя: «– Що ж? Суду Божого нікому не минути. Так уже Бог дав, щоб ми, чоловіки, на війну ходили, а жінки наші щоб нас дожидали і тужили. Та зате яка радість, коли ми вернемося до вас із щасливого походу! – Зі щасливого походу... – зітхнула Ярославна. – Та чи всі походи щасливі? І коли тим походам кінець? Як далеко пам'яттю в минуле забіжу, все лише наради, змови, бунти, походи, війни. Так було за моїх дівочих років у Галичі, так і тепер. Лише що перше за батька і братів боялася, потім за дружину, а тепер за дружину й за сина. Бо ви сина мені не залишите... – Я піду, мамо! – сказав Володимир» [5, с. 7-8]. Не оминає автор і славетний плач Ярославни, подаючи власний переспів уривка з поеми.

Повсякденність повісті «Каяла» є розгортанням повсякденності «Слова о полку Ігоревім», бо окремі епізоди поеми стають розлогими описами подій у творі Богдана Лепкого. Такою промовистою сценою є опис підготовки до походу: «В Новгороді закипіла робота. В кузнях зранку до ночі стукали молоти, ковалі кували або перековували списи, мечники направляли й гострили

вищерблені мечі, лимарі латали й скріплювали попруги й сагайдаки, шевці шили й відновлювали чоботи, кріпкі й високі, аж поза коліна. Не було ремісника, щоб не мав тепер роботи. Вся ця праця йшла то на замковому подвір'ї, то у своїх власних майстернях. Круг замку народу, як на торзі. Весь майдан, аж до самої Десни, вкритий возами, кіньми, худобою. Тут і “лучші люди”, й міщани, і “гражани”. Хто привіз просо й сочевицю на пшоно й сочево, бо в поході їжі для людей треба, хто з вівсом для коней приїхав, хто з сушеною рибою. Все це можна тепер добре продати» [5, с. 10]. Перелік дій різних майстрів нагромаджує елементи загальної картини міста, що готується до війни, створює настрій стриманої ділової атмосфери.

Ще одна складова повсякденності Середньовіччя, розгорнута в повісті з епізоду поеми, – розповідь про співця Бояна, якого змальовано в poemі:

«Тогда пуцашеть 10 соколовъ на стадо лебедѣй:

которыи дотечаше,

та преди пѣснь пояше

старому Ярославу,

храброму Мстиславу,

иже зарѣза Редедю предъ пълкы касожьскыми,

красному Романови Святъславличю» [6].

Про Бояна ж говорить і Данило в «Каялі», починаючи власну розповідь про княжу славу: «Це був Велесів внук. Він, кажуть, десять пальців на струни, як десять соколів на стадо лебедів, пускав, а як котрий із соколів білу лебідь ухопив, то вона й співати починала. Яка шкода, що я того співу не чув! Ти знаєш, як люблю я свій край, яка дорога мені його колишня слава та як болить мене його теперішня недоля. Хотів би я оспівати й колишню славу, й горе теперішнє. Та нелегка це справа. Ходжу скрізь, де ще залишилися сліди колишнього, і прислухуюся до пісень дідів старих, останній відгомін минулого вухом і серцем ловлю. Може, може, колись і заспіваю таку пісню, що довго-довго по світі лунатиме. Але що тобі тепер заспівати, я не знаю. Хіба... цить... хіба... — І підняв очі вгору. Злебеділи струни, затремтіли уста, і полилися

звук. Данило співав про боротьбу галицького князя Ярослава з Іваном Берладником, славив розум володаря, що, ворогів перемітиш, на свій золотокований престол ступив, полками сталевими гори угорські підпер, королеві путь заставив, ворота зачинив на Дунаю і ключі від київських воріт у своїх руках тримає. Слава його у далекі землі летить. Із свого батьківського престолу він у далеких землях салтанів стріляє. А в себе, у краю, він добрий і милосердний, мудрий на раді, справедливий у суді, князь Осьмомисл... А галицьких бояри мов цього не бачать... — почав було співець, та не докінчив гадки. Долонею струни накрив і звуки в гусли ввігнав» [5, с. 20-22]. Автор залучає непрямі цитати зі «Слова о полку Ігоревім», стилізує манеру оповіді під ритмізовану прозу, залучає архаїзми та історизми для надання колориту доби, послуговується художніми засобами з поеми. Поруч з цим виводить на очі читача колоритні образи вітру, степу: «Степ оповився переддосвітньою млою, зимною і гнітючою. Мла, як море. Не йдіть, бо потонете в ньому!» [5, с. 52]. Данило після полону дає порівняльну характеристику чужини й рідної землі: «Яка там добрість! У неволі вмирати не хотів, і тільки. Задихався там. Ні для ока, ані для вуха розради не було. Куди не глянь, рудий степ, сірі вежі, незчисленні табуни коней та стада худоби. А там, у нас, Дністер, гаї, левади, пісні. Солов'їні, й людські, й дівочі» [5, с. 67].

Письменник наголошує на героїзмі воїнів, які йдуть на загибель в бою біля річки Каяли, можливо, саме тому повість має таку назву, де акценти з постаті Ігоря зміщуються на відтворення загальної картини подій: поема в назві вказує на князя Ігоря, який очолював похід, а повість на місце, де розгортається трагічна битва, і заключна частина повісті не сповіщає повернення з полону. Та й княжі роздори також стали частиною повсякденності епохи, про що йдеться у повісті. Прикметно, що про слово Святослава говорить княгиня: «До Святослава підбігла княгиня, взяла за руку і глянула в очі поглядом, що лагодить гнів, як олива схвильовану воду. — Дорогий Святославе! — казала. — Твоє слово найсвятіша правда. І тут у вас, і там у нас, над Дністром, добра немає, бо згоди немає. Недобре голові без рук, але й рукам без голови погано. А голови в нас

немає. Ослабла влада київського князя, і всі ми слабші стали. Та сам ти лиха не направиш. І тепер не в цьому справа. Ти знаєш дядьків. Коли на що рішилися, то вже від того не відступлять. Вони на половців підуть. І тепер уже завертатися важко. Всі люди про їх задум знають. Коли б його понехаїли, то вороги сказали б, що налякались...» [5, с. 45]. Важливим для повсякденності постає питання: «Де колишня держава Володимира?», на яке, на жаль, немає відповіді.

Отже, повсякденність у повісті Богдана Лепкого «Каяла» ґрунтується на створеній у поемі «Слово о полку Ігоревім» повсякденності, художній простір розширюється завдяки психологізму творення образів, поглибленню змалювання характерів персонажів поеми. Проте є очевидним, що автор залучає до конструювання повсякденності «Каяли» й інші джерела, літописи, житія, і водночас велику роль відіграє художній домисел і стилізація мови персонажів твору під пам'ятки літератури Середньовіччя. І якщо П. Білоус називав «Слово о полку Ігоревім» казкою зі щасливим кінцем, то «Каяла» постає історичною повістю, з максимальним відтворенням реалій епохи, залученням історичних осіб, прагненням достовірності передачі атмосфери епохи.

Список використаної літератури

1. Волинець Н. «Слово о полку Ігоревім» в перекладах і дослідженнях Б. Лепкого. *Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого: матеріали міжнар. наук. конф.*, Тернопіль, 2-3 листопада 2007 р. / за ред. М. Ткачука. Тернопіль, 2007. С. 324-328.
2. Данилевич М., Вашків Л. «Слово о полку Ігоревім» у художній візії Б. Лепкого. *Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого : матеріали міжнар. наук. конф.* Тернопіль, 2007. С. 43-48.
3. Ільницький М. М. Лепкий Богдан Сильвестрович. *Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут*

енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. Т. 17. URL: <https://esu.com.ua/article-54373> (дата перегляду 05.11.2022).

4. Коритко Р. Богдан Лепкий – життєвий і творчий життєвий і творчий шлях (1872-1941). *Світогляд*. №6, 2012. С. 13-18.

5. Лепкий Б. Каяла: Іст.оповідання з нагоди 750-ліття походу князя Ігоря Святославича на половців 1185р. 2-е незмінне вид. /Образки і мал. на обкл. О. Кульчицької. Нью-Йорк: Говерля,1956. 68 с.

6. Слово о полку Ігоревім. URL: <http://litopys.org.ua/slovo/slovo.htm> (дата перегляду 20.11.2022)

Віра Качмар

кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю ЗВО «Університет Короля Данила», м. Івано-Франківськ,
vira.kachmar@ukd.edu.ua

«КАЗКА МОЙОГО ЖИТТЯ» БОГДАНА ЛЕПКОГО: СПЕЦИФІКА ЖАНРОВОЇ ПРИРОДИ ТА ХУДОЖНЬОЇ СТРУКТУРИ ТВОРУ»

Повість «Казка мого життя» Богдана Лепкого належить до автобіографічних споминів, які складаються з трьох книжок: «Крегулець» (Львів, 1936), «До Зарваниці» (Львів, 1938), «Бережани» (Краків, 1941). Кожен з цих нарисів можна назвати лірикою в прозі. Сам автор імплікує її як «хроніку життя». Таке визначення є доволі вдалим, так як і вибір наратора, що веде повіствування. Автор уникає викладу від першої особи і замість «я» делегує гетеродієгетичного наратора, якого називає «хлопець», «малий», «дитина».

Спираючись на українську школу розвитку повісті ХХ ст., Б. Лепкий зумів модернізувати традиційний для українського письменства жанр і наповнити його новим змістом і формами. Епічний наратив його «Казки...» проймається внутрішнім суб'єктивним рухом, у якому задушевність автодієгетичного наратора визначає стильову домінанту твору і сам ліричний оповідач стає об'єктом оповідної історії, внаслідок чого, епічна предметність зливається з суб'єктивним сприйняттям світу, що згодом знайшли своє продовження в автобіографічних повістях «Зачарована Десна» О. Довженка, «Щедрий вечір», «Гуси-лебеді летять» М. Стельмаха.

Перспективним, на наш погляд, є жанровий аналіз повісті Б. Лепкого «Казка мого життя», оскільки саме такий підхід спроможний проникнути в іманентну структуру тексту, висвітлити його поетикальні властивості, художній світ повістяря, його експерименти й новаторство.

О. Куца відносить «Казку мого життя» до мемуарних творів або ж до жанру автобіографічної повісті. На її думку, в повісті, яка належить до автобіографічної, простежується загострений суб'єктивізм оповіді авторитетного письменника про себе і тотожність наратора, автора та головного персонажа. Як ознаки мемуаристики, увиразнюються достовірність фактів та

сповідальність [3]. Б. Лепкий також дав ключ до розуміння деяких характерних особливостей своєї прози: «Всі вони (герої) в Кругульці, в Поручині, в Біщу, в Жукові й Шумлянах та ще в Циганах на Поділлі. Це все люди, котрих я знав, з котрими перебалакав не одну годину, з котрими жив. Де кінчається їх власне «я», а де починається моє, не знаю» [4, с. 25].

Й. Гете говорив, що всі його твори – це уривки єдиної сповіді. Цей вислів можна віднести і до Б. Лепкого, бо те, що він пережив (у своїй тональності), органічно переходить у наратив «світ життя». У цій наративній моделі спостерігається тенденція до гранично можливої ліризації оповіді, в якому потік споминів передається крізь призму пережитого.

У «Казці мого життя» автор неодноразово використовує усний мемуарний прийом, до якого зверталися такі українські письменники, як І. Круча «З життя одного волоцюги», М. Левицький «Записки лікаря», О. Плющ «Записки недужої людини», підсилює за словами Б. Ромберга, ілюзію реальності і правди, на що вказує багатофункціональне вживання займенника «я», що документує автентичність пережитих подій.

Саме в «Казці мого життя» спостерігаємо, як слушно зауважила Н. Буркалець, той художній сплав, який називаємо стилем Богдана Лепкого: епічно широка, об'єктивна картина дійсності, відчутно забарвлена авторським ставленням. Перевага суб'єктивного давала підстави деяким критикам класифікувати Б. Лепкого як продовжувача романтиків, об'єктивна манера оповіді, нахил до «незробленості» (Д. Наливайко), природності, життєподібності зображення, аналізу та узагальнення виявляти реаліста.

У деяких споминах «Казки...» культивується викладова форма, що пізніше окреслилася терміном «сказ». Сказ – це двоголосий виклад, що співвідносить автора й оповідача, стилізується під усно виголошуваний, театральний імпровізований монолог людини, яка передбачає співчутливо настроєну аудиторію, безпосередньо зв'язана з демократичним середовищем або орієнтується на середовищі [2, с. 85]. Така тенденція спостерігається в

оповіданні «Вечір під святого Андрея», у якому використано односпрямований мемуарний сказ, який має характерний ритм, притаманний живій мові.

Перші два спомини «Крегулець» та «До Зарваниці» наділені щирим та глибоким ліризмом, які, на думку І. Франка, надавали цим «суто» епічним жанрам своєрідного забарвлення. Вони наділені ностальгією за минулим, які трансформуються з «клаптиків» споминів у життя героя. Така настроєва інтонація простежується в частині повісті «На Різдво додому». За словами М. Рудницького, найсильніші враження всього життя залишилися Лепкому з дитячих і гімназійних років. І досі він уміє звертати до них із такою свіжістю спомину, що ніхто з наймолодших майстрів вірша не може написати такої доброї поезії про Різдво або Великдень як Лепкий [5, с. 28].

Особливе стилістичне навантаження в повісті «Казка мого життя» несе пейзаж. Не дивно те, що не вдалося Б. Лепкому «висловити фарбами, передав словом» [5]. В. Лев підтвердив, що до моментів із свого життя поет підходив реально, нічого не перебільшуючи про свій фізичний чи умовий розвиток, не додаючи зайвого. Поет не егоїст, навіть не егоцентрик, а лірик. Тому автобіографічні елементи в творчості Богдана Лепкого – це багатий матеріал до його життя і творчості [1]. З цього напрошується висновок, що «Казка мого життя» – це літературний документ, який фіксує рух творчої думки повістяря. Структура твору вибудовується як цикл побутових і моральноописових новел, нарисів та оповідань, з'єднаних між собою споминами героя, наратив якого сконцентрований на вчинках і поведінці персонажів у різних ситуаціях, на групових та індивідуальних портретах людей, які зустрічалися на життєвому шляху. Проте характери, як правило вже сформовані і в тексті вони не розвиваються, а лише розкриваються різними гранями залежно від обставин.

Відомо, що творча індивідуальність письменника – це вияв багатогранності. Яка включає в себе біографію, ставлення до людей і життя загалом, світогляд і духовний світ, у якому сформувався митець і літературні традиції часу. В оповіданні «Чи казати, чи перестати?» Б. Лепкий делегує

імітацію монологічної мови, яка наводить на думку того, що повість, перш за все, це спомини: «І не провадить Вас моя казка в зачаровані сади-виногради.

До попівської хати Вас провадить, до села на золотім Поділлі. Не казка це, а правда. Простіть! Що винен Швугер, що постарівся, руки йому тремтять і не малює так гарно? І що винна Яницька, зубожіла шляхтянка з-під Кам'янця, що замість весільної, співає пісню про смерть чумака?» [4, с. 117]. Наведено лише уривок з громіздкого монологу, в якому поєднано спогади про минуле, дитинство і філософські роздуми про закони нашого буття. У такій риторичній просвічується монологічно-монументальний стиль письма Б. Лепкого.

Кожна частика «Казки...» несе особливий заряд, має відмінний від інших настрій, специфічний тон і ритм розповіді, навіть іншу кольорову гаму. Для прозового стилю Б. Лепкого характерні також плавний перехід від пейзажної замальовки чи реалістичного життєвого опису до філософічно-психологічного, наскрізь ліризованого роздуму. Тому варто зазначити, що жанрова специфіка твору тяжіє до повісті-спомину, який еволюціонує від реалістично-побутового оповідання до психологічної новели-студії, від традиційної, нарисово-оповідної манери розповіді до художньо-експресивної.

Список використаної літератури

1. Буркалець Н. «Штука для життя» (Богдан Лепкий). *Слово і час*. 1999. №2. С. 46-47.
2. Денисюк О. Розвиток української малої прози XIX - поч. XX ст. Львів, 1999. 280 с.
3. Куца О. Домінанта казковості у генологічній структурі «Казки мого життя» Богдана Лепкого. URL: [file:///C:/Users/Vira/Downloads/8516-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-16008-1-10-20210209%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vira/Downloads/8516-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-16008-1-10-20210209%20(1).pdf)
4. Лепкий Б. Твори: в 2 т. Київ: Дніпро, 1991. 700 с.
5. Рудницький М. Богдан Лепкий. *Слово і час*. 1992. №11. С. 28-31.

Світлана Бородіца

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, boroditsa_s@ukr.net

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ НАРАТИВ У ПОВІСТІ «ЗЛОМАНІ КРИЛА» БОГДАНА ЛЕПКОГО

Модерністський характер прози Богдана Лепкого стає дедалі очевиднішим при дослідженні ранніх творів. Перша повість «Зломані крила» була надрукована у часописі «Зоря» 1897 року (в 4-9 частинах). Відомо, що автор «домовлявся про друк твору на сторінках “Буковини”, про що свідчить листування впродовж жовтня-грудня 1896 із Осипом Маковеем, редактором чернівецького видання в 1896-1897 рр. Однак у січні 1897 р. письменник терміново забрав рукопис, щоб видати “Зломані крила” в журналі “Зоря»» [1, с. 21]. Осип Маковей відмовив авторові у друці через свою «неприхильність» до його «писаннечка»: критикував за «видумку», ліризм, відсутність життєвого оптимізму.

Як син і внук священників, Богдан Лепкий цікавився темою людської суб’єктивності – виходу особистості в надчуттєву реальність (Бог), її свободи/несвободи і недосконалості. Особливий інтерес до цих екзистенційних моментів буття пов’язаний у нього із засадовим досвідом самовідчуженого існування індивіда, близького до небуття – смерті. Такий особливий його стан – віру як світогляд та духовне почуття – Богдан Лепкий осмислював у повісті «Зломані крила», написаній на основі реальної події у василіанському монастирі, «свідком якої був сам автор» [1, с. 20]. Його глибокі роздуми про релігійне самозречення «без огляду на характер, фізіологію народу» [4, с. 392] актуалізують проблему «волі до віри» (С. Л. Франк), яку він по-філософськи розкрив в образі головної героїні Олени – у чернецтві сестри Йосафати, котра за певних обставин щонайнесподіваніше відмовилася від мирського життя.

Автор не розповідає спонук-подробниць безповоротного рішення красивої і багатой одиначки, що «подобала на святу покутницю Магдалину. Але в дійсності вона нею не була. Свідчили о тім її уста свіжі, її лиця черстві,

молоденькі, її груди круглі, немов виточені. Лиш очі у неї світили якимсь дивним, незвичайним блиском» [3, с. 216]. Неспокійна, заплакана, з «блудними очима», вона була «немов божевільна», коли ледве переступила поріг помешкання отця Недільського. Уважний і мудрий духівник швидко з'ясував причини самовідчуження Олени Загородної від матеріального світу – звинувачення і залякування хитрого «місійона» в її гріховності, бездушності та відповідно безбожності: «...як легко молоду, невинну душу потрясти, вирвати з рівноваги і, мов той човен без весла і керманича, вергти на бурхливі хвилі, а я к тяжко, як дуже тяжко її відтак втихомирити і привести до давнього спокою» [3, с. 219]. Він відстежив той драматичний момент, коли з'явилася неперехідна прірва між людиною і світом, коли ця гармонійна єдність стає недостатньою умовою екзистенції особистості. Проповідник-пропагандист, навертаючи до віри Олену задля правдивого Богоспівкування (насправді ж, захищаючи матеріальні інтереси церкви, конкретніше – «захоронки» – монастиря), свідомо і насильно витіснив з її свідомості органічні зв'язки з навколишнім світом – батьками, рідним домом, друзями, особистими інтересами, стосунками, почуттями. Їх заступили інші духовні конструкти – віра, самозречення, фанатизм.

Головна героїня враз добровільно відмовилася від власного «я», віддавши його під владу віри, щоб позбутися своєї слабкості – страху смерті і відповідно жаху потрапити до пекла. Внутрішню згоду з собою вона виправдовує смисложиттєвою аксіомою – відмовою від невтримних спокус людського життя: «...ми живемо, – тим, що є нині; а завтра не до нас, а до Бога належить» [3, с. 247]. Олена силувалася жити не для себе, а заради ближнього, «для Божої слави» [3, с. 244], але не відчувала духовного полегшення, а лише зовнішній тиск, внутрішнє підпорядкування, безпідставні застереження, що заставляли її сумніватися в обраному шляхові, усвідомлювати його хибність і нав'язуваність. Чужий досвід безкорисливого служіння (отець Недільський, сестра Нікодема, сестра Ізидора, отець Єротеї) не міг протистояти «недоброму голосу», «тривозі серця», «таємним шептам» про її сумний і безнадійний щодень. І навіть тяжка

кара за відступництво вже не лякала її, і «щораз більше чула вона, як сили її покидали і як руки опадали з безсилля, немов підтяті крила» [3, с. 241]. Безвихідь і зневіра заповнюють особистісний простір сестри Йосафати.

Настрій сюжет динамізується, коли життєва парадигма сестри Йосафати наповнюється новим особистісним змістом – коханням до працюючого, справедливого, розумного парубка Остапа – «на ціле село з доброї слави звісного» [3, с. 250-251] талановитим співом у крилосі, заснуванням сільської читальні, просвітницькою справою серед неписьменних селян, тому і «був Остап красою парубоцтва не лиш в своєму рідному селі, але і на цілу околицю» [3, с. 251]. У цій ситуації головна героїня мала б бути щасливою, бо Остап освідчився і закінчувався її «річенець» – випробувальний термін у захоронці. Здається, все очевидно, але вибір не був легкий. Сестра Йосафата потрапила у пастку світоглядної дезінтеграції (між нею і Богом став Остап) та втрати себе, тому життєва дилема віра-почуття (серце-кров, душа-тіло) розколює її особистість: «Йосафата стоїть на роздоріжжі» [3, с. 262]. Вона не може опанувати свої емоції і переживання, що суперечили релігійному закону. Автор психологізував навколишню дійсність, перспективно ведучи читача до трагічного фіналу: «Осінь всміхалася тоді усміхом конаючого сухітника» [3, с. 261]; «Біла тверда хустка зашепотіла зловіщо. Так шепотить змія...» [3, с. 264]; «очі, і гадки, і серце, і розум – все те пустилося й собі в той дикий танець» [3, с. 265]; «таки над самим садом, щонайясніша зірка відорвалася від неба і... впала» [3, с. 265].

Внутрішню кризу героїні поглибили на сповіді підступні слова отця-люстратора, котрий будь-якою ціною намагався втримати в монастирі Йосафату як багату спадкоємицю (йому не давали спокою сорок моргів її батьківського поля). Його психологічні маніпуляції – залякування Божою карою і звинувачення у відступництві («Господь вибрав тебе, щоби злити на ласку свою, а ти відтрутила його. Негідна! Покай же ж ся! Я кажу тобі: покайся!.. Заволодій собою, тілом своїм, а ні – то глянь: розступається земля під тобою, живцем розпадається тіло твоє, а докола тебе злі духи сміються, тішаться,

радуються душею твоєю. Негідна!» [3, с. 284-285]), одночасно термінове переведення подруги Ізидори до іншого монастиря, остання вкрай зворушлива зустріч з Остапом, коли вона в афективному стані неконтрольовано й категорично відповіла йому: «Забудь мене! Мене вже нема на світі. Для тебе я умерла. Я не хочу слухати твоєї грішної мови, я за тобою не піду до пекла. Лиши мене...» [3, с. 292], – зумовили нервовий злам, що породив химери неусувного страху і наблизив дівчину до меж людського буття – смерті. Внутрішня саморозірваність її існування не залишає можливостей уникнути останньої. Майстерно виписаний буремний пейзаж тонко відтворює цей трагічно складний психологічний процес: «...і над землею настала грізна тиша, немов вся природа зі страху дух в собі заперла, дожидаючи якогось великого лиха» [3, с. 284-293]. Сестра Йосафата, фізично виснажена й психологічно знищена, нарешті звільнилася від обмежень і церковного закону, і світського морального кодексу. Вона приречено прийняла смерть-кару за свої «гріхи»: «Безмежний, синій простір обнімає її довкола. До неба все ближче і ближче. Аж нараз ломляться їй крила, опадають безсило, і вона, як та відорвана зірда, паде кудись глибоко-глибоко...» [3, с. 296].

Реальну смерть головної героїні сприймаємо як неминучу, розуміючи, що смерть символічна вже відбулася, коли Йосафата в результаті надзвичайно напруженої внутрішньої боротьби прийняла крайнє рішення на користь служіння Богові (як результат – божевілля, «сильний удар на мозок», констатований лікарем). Але здавалося б надійний і постійний контроль над собою обернувся проти неї: попри умовний характер символічна смерть закономірно призводить до реальної. Неконтрольовану втечу сестри Йосафати у фінальному епізоді повісті трактуємо як втечу-від-себе, як поразку-собі. І хоча вона помирає в режимі актуального часу, її смерть відбувається все ж постфактум.

Екзистенційні проблеми обов'язку, провини, відплати увиразнюються поведінковими схемами – відповідальною жертвністю, добровільним упокоренням, самообмеженням особистості. Відтак переживання органічного

злиття зі світом, відкриття вічності і своєї єдності з нею роблять сестру Йосафату невразливою перед смертю, бо вона «ціла тоне-потопає у небеснім, безмірнім просторі» [3, с. 295] і «звільна-звільна, немов та мрака вечірня, піднімаєся вгору» [3, с. 295-296]. Таким чином, екзистенційний конфлікт особистості між духом і тілом, серцем і розумом врешті-решт призводить до руйнування життєвої доцільності, випускає назовні так ретельно контрольовані нею стихійні засади буття, призводячи її до смерті. Автор апелював до своєрідного компромісу, що поєднав би світ земний і світ горній у вітаїстичній життєвій програмі, даючи людині надію на щастя.

Список використаної літератури

1. Білик Н., Гавдида Н. Богдан Лепкий: відомий і невідомий. *Лепкий Б. Вибрані твори: у 2-х т.* Київ: Смолоскип, 2007. С. 7-48.
2. Кордонець О. «Зломані крила» Богдана Лепкого як зразок модерної повісті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: зб. наук. пр. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2012. Вип. 27. С. 88-92.
3. Лепкий Б. Зломані крила (повість). *Лепкий Б. Вибрані твори: у 2-х т.* Київ: Смолоскип, 2007. С. 215-296.
4. Лист Б. Лепкого до О. Маковея. *Журавлі повертаються... З епістолярної спадщини Богдана Лепкого / упор., авт. передм., прим. і комент.* В. Качкан. Львів: Фенікс, 2001. С. 392-393.

Марія Данилевич

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, sumon65@i.ua

СВОЄРІДНІСТЬ МОТИВУ СПОМИНУ В ЛІРИЦІ

БОГДАНА ЛЕПКОГО

У поетичній спадщині Богдана Лепкого мотив спогаду є наскрізним. На це вказували ще сучасники письменника. Микола Євшан у статті 1909 року «Богдан Лепкий» назвав письменника «поетом споминів» [2, с. 193], а професор В. Сімович у нарисі 1918 року (вперше опублікований у 1920 р.) писав, що Лепкий «тим тільки дихає, що споминами» [4, с. 297]. На виразну присутність означеного мотиву вказують сучасні літературознавці М. Ільницький, М. Ткачук та інші.

Притаманне Лепкому-письменнику прагнення краси й ідеалу вступало в дисонанс з реальністю і породжувало тужливі настрої, які яскраво проявлялися в його рефлексивній ліриці. М. Євшан вважав, що почуття розпуки, що пронизувало поезії, впливало з тем, яких він торкався. Автор тужить за миром, за добром, за справедливістю, за тим, що наміри виростити «квітку щастя» життя кидає в «болото». Він любить землю, природу, село, людей, що постійно працюють. Проте в його художньому світі навіть земля, вода, і ліс платять невдячністю, висмоктують з чоловіка силу. Такий мотив присутній в метафоричній поемі «Сповідь землі», де за сюжетом поля, ліси, вода посеред ночі розмовляють з хрестами, сповідаючись, як «від тисяч літ // Людей живими жерли», а ті продовжували трудитися, хоча смерть їх косила, а доля насміхалася. [3, с. 167]. Завершується твір гірким висновком, що, мабуть, така ніч і народила поета, «І весь свій смуток, весь свій біль // На серце положила» [3, с. 170]. Тому й впродовж життя судилося тужити. Так напроорокувала йому доля: «Самотній йтимеш. За тобою //Мов тінь поволочеться туга» Але вона ж йому і сказала, що туга – «це твоя сила і потуга // це одинока поміч в бою» [3, с. 171].

У поезії Лепкого мотив смутку поєднується з мотивом мрії. Для прикладу, у вірші «Як сонце згасне» (належить до того самого циклу що і вже цитовані «Сповідь землі» та «Доля») поет висловлює віру в те, що настане час, і зі щирих мрій «світи повстануть ясні, красні і багатолюдні, багатогласні» [3, с. 164]. А поки він шукає «теплого кута», де можна забути і спочити душею. Таким «кутом» для нього стають спомини дитинства, батьківського дому, рідного Поділля. Як влучно зауважив М. Ткачук, «туга в художньому світі Лепкого постає як екзистенційна ситуація людського буття, в якій ліричний герой поета переживає її як виклик буття, як самотрансцендентування творчого «Я» [5, с. 226]. Вона не є ні «сміхом долі, ні наругою, а лиш «твором, що почину не має, ніщо, що є, не пропадає» [3, с. 165].

Лепківські спомини – своєрідна втеча від життя, порятунок од відчаю. Художній світ його лірики сповнений спогадами про краєвиди Поділля й Карпат, місця, де він відпочивав, картини сільського життя, які він спостерігав, людей, що зустрічалися йому на шляху, родинні святкування Різдва, Великодня, юнацьке кохання тощо. Цей мотив є своєрідною формулою, в якій образно закріпились типові ситуації, дії, характери, пережиті емоції та почуття. Згадування, яке пронизує лірику Лепкого від збірки до збірки, від циклу до циклу, можна розглядати як основний наративний мотив. Його структурними елементами виступають мотиви-епізоди з життя ліричного героя: уявна розмова з другом («Намалюй мені, друже, картину»), зустріч з коханою («Спогад»), повернення до Бережан («До Бережан»), Святвечір у селі («На Святий вечір»). За допомогою цього мотиву твориться своєрідний життєпис, історія зустрічей, розлук і повернень, переживань, настроїв, шукань.

Серед споминів Лепкого домінують ті, що вкладаються в парадигму особистої пам'яті місця, яке формувало його ідентичність. Насамперед це отчий дім, що постає в образі «райських снів, снів весни», батьківське слово, що звучить як «мелодія арфи», тихе подільське село «в долині між садами», де росло його «серце, мов квітка між корчами». Спогад місця переплітається зі спогадом часу. Зазвичай згадується дитинство і юність, що минули у рідному

краї. До улюблених образів, крізь які реалізуються ці спогади, можна віднести образи сну, казки, срібної павутинки.

Мотив спомину в ліриці Б. Лепкого не обмежується особистим минулим. У ліриці присутній і спогад історичний. Він втілений через звернення до таких постатей української історії, як П. Орлик, М. Кричевський. Особливістю історичного спогаду є його метафоричність. Так, у поезії «На маргінесі книжки про Кричевського» письменник звертається до минулого в надії віднайти підказку, де «ключ від долі-волі ясних брам», «де шлях до наших мрій». Ліричний герой запитує в минулого, який шлях – боротьби чи праці – є правильним. Давнє минуле автор парадоксально іменує «золотою мрією» і закликає «з'явитися хоч на мить». Цей оксиморон засвідчує, що у своїх історичних споминах автор захоплюється героїчним чином предків, бачить шлях до ясного майбутнього через боротьбу і намагається розбудити пам'ять про неї. Подібний мотив спостерігаємо і в поезії «Сон Орлика».

Функціонально історичні спомини суттєво відрізняються від особистісних. Якщо спогади дитинства, у формулюванні А. Ассман, виконують переважно функцію «косметичну і цілющу», коли «те, що відцвіло, фарбується наново, втрачене – відновлюється в правах, наболіле – стихає» [1, с. 103], то історичні мають ознаки функції реконструкції пам'яті задля руху в майбутнє. Загалом, мотив спомину разом із мотивами туги та мрії в поетичній спадщині Б. Лепкого становить триєдину цілісність, де спомин – минуле, туга – теперішнє, а мрія – майбутнє, яка неоднаково проявляється в особистісній і громадянській ліриці.

Список використаної літератури

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті / пер.з нім. К. Дмитренко, Л. Дронічева, О. Юдін. Київ: «Ніка-Центр», 2012. 440 с.
2. Євшан М. Богдан Лепкий. *Микола Євшан. Критика. Літературознавство. Естетика*. Київ : Основи, 1998. С. 188-194.
3. Лепкий Б. Твори : в 2-х т. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1997. С. 36-354.

4. Сімович В. Богдан Лепкий. Нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за двадцять п'ять літ його письменницької праці. *Сімович В. Праці: в 2-х т. Т. 2. Літературознавство. Культура.* Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. С. 288-336.

5. Ткачук М. Наративні моделі українського письменства. Тернопіль: ТНПУ, Медобори. 2007. 464 с.

Тетяна Скуратко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, tanyabidov@gmail.com

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Шевченківські мотиви пронизують усю творчість Богдана Лепкого, який проникливо змалював трагічні сцени з життя Кобзаря, наблизив його до сучасності, розкрив велич життя поета. Створений митцем образ Кобзаря став прикладом для свідомих українців у їх праці на ниві національного відродження.

Зазначимо, що із творчістю Тараса Шевченка Богдан Лепкий познайомився ще у ранньому дитинстві: твори Кобзаря часто звучали в оселі високоосвіченого, всебічно ерудованого сільського священика о. Сильвестра Лепкого (Марка Мурави), у 5-річному віці малий Богдан вчився читати з «Кобзаря», Шевченкові твори лунали з його уст на виступах у Бережанській гімназії, Лепкий брав активну участь у шевченківських літературних вечорах, пізніше митець перекладає поезії Кобзаря польською мовою, малює портрет Шевченка.

Постать Тараса Шевченка стала для Богдана Лепкого знаковою. До творчості Кобзаря він звертається упродовж усього життя. Варто згадати участь проф. Богдана Лепкого у шевченківських літературних вечорах в Кракові, які він завжди освячував своїм полум'яним виступом. Кожен його виступ розкривав велич Шевченкового слова, значення Пророка Нації для духовного становлення України. Отже, дбати про піднесення національної свідомості українського народу, популяризацію творчості Тараса Шевченка Богдан Лепкий настійно намагався ще з молодих літ.

Як зазначає У. Скальська, першим твором Б. Лепкого на шевченківську тему була невеличка п'єса «На Тарасовій могилі», видана в Тернополі 1902 року під псевдонімом Ярослав Марченко, а наприкінці 1904 р. він написав популярний життєпис Т. Шевченка для «Просвіти» [4, с. 60].

До 50-річчя від дня смерті Тараса Шевченка Богдан Лепкий написав невелику книжку про життя Пророка України, де розмістив 11 віршованих присвят, до кожної з яких додав свої коротенькі коментарі, які увиразнюють велич Шевченка. До 100-річчя від дня народження Кобзаря Лепкий написав життєпис «Про життя і твори Тараса Шевченка», який вийшов у Ляйпцігу 1918 р. (перевидано у 1994 р.). У 1920 р. в Берліні виходить друком книжка малого формату «Достойно есть», у якій міститься промова Б. Лепкого, виголошена на Шевченковому святі в Берліні 12.03.1920 р.

У 1994 р. в Тернополі видана вперше окремою книжкою (176 с.) передмова Б. Лепкого до однотомного видання творів Шевченка, здійсненого Богданом Лепким у 1915 р. Згодом молодомузівець написав повнішу передмову до п'ятитомного видання творів Т. Шевченка. У 1990 р. вперше в повоєнній Україні в Києві вийшла збірка Б. Лепкого «Поезії», де було опубліковано сім творів, присвячених Кобзареві.

Зазначимо, що майже щороку до шевченківських дат Б. Лепкий присвячує Кобзареві свій новий твір, наукову розвідку чи промову. Так постає велична шевченкіана Богдана Лепкого.

Наголосимо, що значне місце у шевченкіані Богдана Лепкого посідає поетична збірка «Шевченко» (1914), приурочена століттю з дня народження Кобзаря. Сам автор так пояснював мету написання цієї збірки: «Здавна носився я з думкою заготовити віршовані життєписі наших визначних мужів. З одного боку диктував мені їх голос пієтизму, а з другого практична ціль – дати молодіжи нашій зразки неугнутих борців за долю й волю рідного народу. Як письменник почав я від Шевченка» [1, с. 12]. Цикл «Шевченко» з'являвся друком двічі: вперше під назвою «За люд» (Краків, 1914), вдруге – «В Тарасові роковини» (Відень, 1915). У творах, що увійшли до даного циклу, автор майстерно змалював життєвий шлях людини, що була покликана провидінням вивести свій народ з духовної неволі («Літ тому сто»). Саме цей твір відкриває збірку «За люд», яка є своєрідним творчим переосмисленням окремих епізодів із життєпису Тараса Шевченка. У поезії «Літ тому сто» автор інтерпретує

притчу про народження Ісуса Христа. Аналогія не випадкова, адже життя і творчий подвиг Тараса Шевченка стали легендарними, а його пророцтва витримали іспит часом: «Біля його колиски уночі / Літ тому сто / Не появився, дари несучи, / Ніхто» [1, с. 184]. Лише з нічної темряви долітали голоси: «Благословляєм тебе на бій за люд», а луна віщувала пророцтво: «Неначе завірюха, поженеш / Понад степи, Свій рідний край з упадку піднімеш – Терпи!» [1, с. 184]. Своєрідним заклик-підсумком є прикінцеві рядки, у яких голосно звучить мотив високого месіанства Кобзаря: «І похилилася пісня над ним / В віночку мрій, / І голосом промовила сумним: / «Ти мій!»» [1, с. 184].

Наскрізним у поетичній шевченкіані Богдана Лепкого є мотив порівняння Кобзаря із Христом. Так, у поезії «Хата» «кривобока біла хата», у якій з'явився на світ Тарас Шевченко, порівнюється із стаєнкою, що стала місцем народження Ісуса: «Не сумуй, хатино біла, / Що у тобі стільки горя, / Сеї ночі над тобою / Вефлеємська зійде зоря» [1, с. 185]. Тут Богдан Лепкий вдало скористався біблійним образом віфлеємської зорі як втілення даного Богом таланту Шевченка, що протягом століть не втрачає своєї сили. Як і у Біблії важливу роль відводиться опису образу Матері Божої, так і у творах Б. Лепкого значне місце посідає постать Шевченкової матері. Автор етюдно окреслює образ матері, яка «не одну ніч біля колиски проспівала і синові прискорбну річ про людське горе повідала» («До Тарасової матері»): «В його піснях, мов царський скарб, / Мигтять твої слова кєрєаві, / І не один сердечний карб / Лишила ти в його булаві – / В булаві вождя. Він веде / Тепер народ на поле бою. / А біля його мати йде / З осяяною головою» [1, с. 186].

Шевченківські мотиви у творчості Богдана Лепкого є наскрізними, адже митець прагнув показати велич Кобзарєвого Слова, його вплив на майбутні покоління, бо його правдиві зерна завжди житимуть, надихатимуть, не даватимуть нікому приспати нашу національну гідність: «А там народ, цілий народ, як море, / Бентежиться, іде вперед, шумить... / Не вмер поет – його втомило горе, / Схилив чоло і задрімав на мить» [2, с. 227].

Отже, Богдан Лепкий зумів проникнути до глибин Кобзареві душі й у ті суспільні обставини, що формували його як непримиренного борця проти гноблення людини, а також подати його як приклад свідомого громадянина-патріота, борця за національну гідність.

Список використаної літератури

1. Лепкий Б. Твори: у 2 т. Т 1. Київ: Дніпро, 1991. 718 с.
2. Лепкий Б. Твори: у 2 т. Т 2. Київ: Наукова думка, 1997. С. 225-228.
3. Масенко І. Тема Шевченка у творчості Б. Лепкого. *Дивослово*. 2002. №11. С. 68-69.
4. Скальська У. Шевченкіана і франкіана Богдана Лепкого. *Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого: матеріали Міжнародної наук. конф., Тернопіль, 2-3 листопада 2007 р.* / за ред. М. Ткачука, Н. Білик. Тернопіль: Видавництво «Рада», 2007. С. 58-69.

Олександр Ткачук

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, tkmsasha@gmail.com

ТЕМА ВІЙНИ У МАЛІЙ ПРОЗІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Воєнна тематика малої прози Богдана Лепкого вперше стала предметом дослідження у праці Василя Лева, який виділив таку тематичну групу поряд з творам про повоєнні часи [2, с. 203-207]. Проте більшість сучасних досліджень малої прози письменника згадують про згадану проблематику лише принагідно, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Перша світова війна застала митця у Карпатах, звідки Лепкий рятуючись від небезпеки рушає до Угорщини. Цей автобіографічний факт знайшов відтворення у оповіданні «Папери є?», в якому офіцер виявився читачем творів Лепкого і впізнав його. Поряд з цим твором можна виділити цикл у якому описано мотив втечі з дому та поневіряння в Угорщині («Сім шляфроків», «Жінка з квіткою», «У Шатмарі», «Не виходимо з хати»). Їх об'єднує образ українці-біженця, яки почувається розгубленим у незрозумілих йому обставинах. Ці прозові мініатюри М.Зушман відносить до поезій в прозі [1, с. 84], вказуючи на тяжіння митця до алегоризму, символізму, зокрема при вираження індивідуальних рис героя [1, с. 85]. У цьому контексті варто згадати, що В.Лев трактує алегоричний зміст «Allegro patetico» у контексті теми війни [2, с. 203].

Подібну поетику має оповідання «Двоє дітей», як і в попередніх творах розповідач відіграє важливу роль у формуванні читацької рецепції через символічні деталі, ліричний коментар. Звертався письменник також до моделювання кута зору дитини на війну. Діалогізм мовлення наратора, дитини та дорослих зустрічаємо у оповіданні «Також лист».

Автобіографічні мотиви притаманні й творам, які змальовують перебування полонених у німецьких таборах «У таборі», «Хто побідить?», «Кутя». У них домінує мовлення персонажів – українців, проте й мовлення

наратора суголосьне йому. Йдеться про важкі умови перебування, тугу за батьківщиною, осуд безглуздості війни.

Окрему групу творів становлять соціально-психологічні оповідання, в яких письменник зосереджується на відтворенні внутрішнього стану героїв. Прикладом є оповідання «Дзвони», в якому митець змальовує душевне сум'яття священика, який не може змиритися з конфіскацією церковних дзвонів і вдається до екстраординарного, як на служителя церкви, вчинку – проклинає солдат. Складнішу композицію має оповідання «Втікати?», яке поділене на кілька сцен. Проблематикою воно перегукується з твором В. Стефаника «Вона – земля». Прикметним є те, що герої Лепкого нічого доброго не чекають від російського війська, проте старий Чепіль не може змиритися з тим, що мусить лишити свою землю. Піддавшись вмовляння зятя, бажаючи врятувати доньку й внука, він погоджується вирушати в дорогу. Лише божевільний Олексій закликає селян зупинитися, адже їх йдуть визволяти. Однак ні Чепіль, ні селяни не вірять в білого царя, який задурманив дурну голову. Межова ситуація та мотив дороги розкривають характер героя. Розумом він усвідомлює правоту зятя Семена, який вказує, що «маєтків не заберете до гробу». Він кепкує з нього, називаючи філософом, проте серце його не може цього прийняти: «Наберу повні очі поля, села, цілої рідної землі, останні мої гадки будуть про них, – не заберу!?» [3, с. 524]. Герой воліє неминуче загинути в рідному домі з рушницею в руках ніж залишити дім.

Цей мотив – боротьби за малу батьківщину зустрічається також у оповіданні «Пишіть і мене». У ньому письменник порушує проблему створення власної військової сили українців. Адвокат зібрав газдів, щоб повідомити про дозвіл створення українського легіону і прохання записатися до нього. Як аргумент він наводить просвіту, зростання народної свідомості, яку російський цар хоче загасити. «У нас боротьба за університет іде, а там навіть української народної школи немає», – погоджуються з цим газди [3, с. 514]. Б. Лепкий в діалогах показує, як у їхній душі борються протилежні почуття: бажання боронити рідну землю та недовіра до Австро-Угорщини, яка не раз

використовувала їх. Тому старий Пилип воліє краще отримати зброю, ніж знову йти на службу до цісаря. Завершується твір символічною деталлю: записалося тринадцять бажаючих, що асоціюється з Христом і дванадцятьма апостолами. Для присутніх це нещасливе число і щоб виправити ситуацію зголошується ще один.

Таким чином, змальовуючи трагічну ситуацію війни, поневіряння на чужині, в таборі полонених Б. Лепкий утверджує силу любові, прив'язаності до рідної землі, до рідних. Саме ці почуття надають сили героям оповідань Лепкого, спонукають їх діяти, здійснювати неординарні вчинки.

Список викоистаної літератури

1. Зушман М. Дискурс малої прози Богдана Лепкого та західноукраїнська малоформатна новелістика кінця XIX – початку XX ст. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2014. 119 с.
2. Лев В. Богдан Лепкий. Життя і творчість. Нью-Йорк: НТШ, 1976. 399 с.
3. Лепкий Б. Твори: в 2 т. Т. 1: Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. Київ: Наукова думка, 1997. 845 с.

Наталія Кучма

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, n.kuchma.zin@gmail.com

«МИШКА (КАЗКА ДЛЯ ДІТЕЙ: ДЛЯ МАЛИХ І ВЕЛИКИХ)»:

ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЇ

Богдан Лепкий – визнаний майстер прози для дітей і про дітей. Серед творів для найменших особливе місце належить казці «Мишка». У підзаголовку письменник вказує «Казка для дітей: для малих і великих». Таке уточнення змушує пильніше придивитися до тексту. Звичайна, на перший погляд, казка насправді демонструє неабиякий талант митця. Визнаний традиціоналіст, Б. Лепкий вдається до експериментів у малих жанрах. Вузькі рамки жанрів спонукали до пошуку нових форм.

У невеликому дитячому творі автор зумів показати взаємопроникнення жанрів. Зміксувавши риси фольклорних анімалістичної та соціально-побутової казок, додавши ознак притчі, письменник показав, як саме можна модернізувати давно відомий усім жанр.

Використовуючи прийом «текст у тексті», Б. Лепкий починає розповідь цілком традиційно: «Була собі мишка» [1]. Третьоособовий наратор розповідає про звичний для мишки замкнутий простір – селянську хату, де від людей слід обов’язково ховатися, і відкритий світ подвір’я. «Там не боялася нікого. Ні пишно вбраного когута, що ходив, мов жандар, ні круторогого вола, що лежав біля стайні, мов гора, і румигав, ні господині, що на ціле село тарахкотіла терлицею, а язиком ще голосніше, ніж терлицею, – нікого!» [1].

Далі зустріч сільської мишки з її міськими сестрами переводить дію зі звичної казки про тварин у казку соціально-побутову. Використовуючи невластиву прямому мову письменник біду у місті показує очима голодних тваринок: «Тепер у них в городі страх погані часи. Люди не мають що їсти, а про миші, то вже і не згадує» [1].

Таким чином головний персонаж анімалістичної казки стає наратором казки соціально-побутової. Сільська мишка вихваляється статками господарів:

«У моїх господарів не те. Єсть чим пожитися. Коли я й вибігаю в поле, то це не з голоду, а так із привички, щоб подивитися на світ, бо у норі скучно»[1]. Але тональність розповіді поступово міняється. Їй стає незручно, вона почувається винною: « ... О, мій господар дуже страшний. Його всі бояться. Колись, ту двох кабанів забив. Такі здорові кабани, а він їх порізав. Сало повісив у димарі, коптить. А м'ясо їдять. Добре їдять» [1].

Саме у розповіді про те, що відбувається вночі в хаті господарів, автор вперше вводить елементи притчі. В уста мишки він вкладає слова про честь, чесність, співчуття, співпереживання. «Вночі приходять якісь чужі люди, і він їм продає. За гарні гроші. Гроші ховає у ящик під ліжком, недалеко від моєї нори. ...Тиче жінці гроші під ніс і каже: «Що, гарно пахнуть? Х-ха-ха! От бачиш, і війна на щось придасться. Перше ми за рік не заробили стільки, що тепер за місяць. Розбагатіємо» [1].

Повернення до хати знову переносить читача у світ анімалістичної казки. Однак соціальне звучання більше наближається до притчі. Підслуханий діалог господині і міської прохачки перетворює мишку на месника. «Погані люди. Одні з голоду гинуть, а другі папір у ящик ховають. Хіба ж папір важніший від життя. Але я їм!

І в маленькій мишачій голові зродилася велика ідея. Знищити, поторошити цей папір, що його кривдою людською чути, поганий папір» [1].

Моральний вибір мишки пояснює, чому у підзаголовку автор уточнює, що «казка для дітей: для малих і великих».

Для підсилення моралі більше властивої притчі, а не казці, письменник використовує промовисті художні деталі, як-от: «Люди людей мордують, не мають часу працювати на хліб...», «ховає гроші у ящик під ліжко. В цьому ящику стояли колись гранати, а тепер гроші», «...продамо і купимо нових, і знов продамо, поки не будемо мати тільки грошей, що в банку. Бог знає, коли буде друга війна» [1].

Колотнеча в хаті, коли з'ясувалося, що гроші знищені, змушує мишку рятувати своїх дітей від згубного впливу жадних, аморальних людей. «Але

мишка не чекала, що дальше буде; моргнула на дітей, і вони шнурочком вибігли крізь відчинені двері на поле. Краще там, ніж у такій хаті» [1].

Уважне прочитання тексту засвідчило, що «Мишка (казка для дітей: для малих і великих)» не є наслідуванням фольклорної казки, а свідомим змішуванням жанрів, використанням модерних прийомів творення художнього світу. Зміна ролі наратора і персонажа, увага до психологічних деталей, динамічність перебігу подій делікатно змушують юного читача робити правильні висновки.

Отже, проста дитяча казочка доводить, що Б. Лепкий знав модерні тенденції європейських літератур, розумів запити читачів і постійно пам'ятав про виховний потенціал творів для дітей.

Список використаної літератури

1. Лепкий Б. Мишка (казка для дітей: для малих і великих). URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5877>

Оксана Ятищук

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 03oxana05@ukr.net.

ЕТНОГРАФІЗМ МАЛОЇ ПРОЗИ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Із чарівним Поділлям, чудовим селом Кругулець пов'язані перші дитячі спогади Богдана Лепкого. Зростаючи в родині сільського пароха, у патріархальному середовищі, майбутній письменник з раннього дитинства спостерігав за життям простого народу. «...я пізнав село та зжився з сільським народом» [4, с. 143]. Як вказують у своїй науковій розвідці Надія Білик та Наталія Гавдида «Особливо захоплювала родину Лепких атмосфера народних звичаїв, котрі збереглися на Бережанщині: святкування Андрія, Щедрого вечора зі щедрівками, Різдва з колядками, Великодня з гагілками під старою церквою. Згодом народні звичаї ожили у творах письменника» [1, с. 11].

Б. Лепкий – прекрасний знавець сучасного йому українського суспільства, уважний спостерігач, досвідчений побутописець. Усі ці якості письменника, що знайшли втілення в його творчості, зробили Б. Лепкого цінним джерелом для вивчення етнології українського суспільства.

Життя та художньо-науковий доробок творчості Б. Лепкого були у різний час досліджені знаними літературознавцями, зокрема М. Ільницьким, В. Лагодою, М. Ткачуком, В. Погребенником, Н. Білою, Н. Гавдиною та ін. Проте не важко помітити, що у дослідженнях вказаних науковців розглядалася одна із основних і важливих для філолога проблема: як особистість письменника відобразилася в його творах і як його творчість вплинула на загальнолітературний процес. Для етнологів ж, який займається вивченням конкретних народів і етнічних проблем, використовуючи художню літературу як етнографічне джерело, питання ставиться дещо по-іншому, а саме :як народ і реалії народного життя відображаються у творчості письменника.

У цій роботі ми хочемо запропонувати критерій придатності літературного твору для етнічного аналізу, адже художній твір може розглядатися як джерело лише у тому випадку, якщо він створений на основі

особистого спостереження автора і не є результатом вивчення інших джерел, як зазвичай буває при написанні історичних романів, повістей та ін.

Основний метод нашого дослідження – історико-порівняльний. Ми, перш за все, прагнемо знайти аналогії етнографічних реалій, згаданих у творчості Б. Лепкого, в науковій літературі, виданих та прокоментованих джерелах, що описують побут Поділля кінця XIX – початку XX ст. З цим пов'язано широке використання праць, що містять конкретні етнографічні матеріали, історичні довідки, краєзнавчі описи. З цією ж метою використовуються довідники та енциклопедії, що містять інформацію про описані Б. Лепким місця.

Одним із найулюбленіших свят українського народу є Різдво. Святкування Різдва на Поділлі досить детально описано Б. Лепким у його творі «Казка мого життя» [4]. Ми ж звернемо увагу про згадку Різдвяних звичаїв та обрядів (а саме Святвечора) у малій прозі письменника. Готувалися до свята заздалегідь. Ще напередодні в хаті було прибрано, ви- мито, випрано. В. Скуратівський відзначає, що до Різдва потрібно було зробити усі господарські справи, «удосталь наготувати харчів для тварин, забезпечитися паливом на святкові дні, на товкти ячменю чи пшениці для куті» [7, с. 29]. У день Святої Вечері «нічого від самого ранку не їш і хіба тільки води нап'єшся. Чекаєш першої зірки» [5, с. 471]. Уся родина зайнята приготуванням до Вечері. До хати вносили сніп жита -«дідуха». С.Килимник пише, що «Сніп-Дідух («Рай») – це місце перебування духів-прадітів, опікунів чи «покровителів» свого дому. Ось чому така шана «Дідухові», чому така назва – тут залишаються душі – духи дідів-прадітів» [3, с. 23-24]. Згадує про цей обов'язковий атрибут Святвечері і Б. Лепкий: «Парубок приносить «діда», себто житній сніп, і ставить у кутку, пастух кидає під стіл в'язанку сіна і розстеляє дідух на підлозі» [5, с. 471].

Святковим обрусом застелявся стіл. Під скатертинку на кожен кут столу клали по голівці часнику, - «щоб злу силу відігнати». «А не забудьте тем про часник!» – кличе мама з кухні. Кладуть під обрус на чотирьох кінцях стола, бо він має велику лікувальну силу, його ароми бояться усякі недуги» [5, с. 471].

До Святої Вечері господиня готувала 12 страв, обов'язково пісних. «Страв повинно бути дванадцять, і, як почислити все, що на стіл подадуть, то тільки їх і буває» [5, с. 472]. С. Килимник пояснює, чому готувалося саме 12 страв. Адже протягом року «місяць оббігає землю 12 раз» [3, с. 20]. Запаливши різдвяну свічку «У мене єсть особенні свічки на Святий вечір» [6, с. 321] і помолившись сім'я сідає до вечері. Основною обрядовою їжею на Святвечір була кутя – обтовчена пшениця, замочена напередодні в новій макітрі. З самого раннячка її заливали «досхідною» водою і старалися зварити, щоб зі сходом сонця вийняти з печі готову. Окрім куті, готувалися узвар, капуста, затертий олією та пшоном, горох, пісний борщ, смажена риба, вареники зі сливами чи вишнями, пампушки до борщу, каша гречана чи пшоняна, пироги з капустою, пісні голубці. Стіл накритий, усі сідають вечеряти. «...до пісного борщу з ушками, до риби студженої і смаженої, до голубців з грибами, до пиріжків з капустою і з сушеними сливками, до сушені, що її подекуди звуть «узваром», і до куті на зимно [5, с. 472].

Під час вечері виходити з-за столу не можна, лише господиня може вставати, щоб подати страви чи поміняти миски. О. Воропай зазначав, що «Кожна подробиця під час вечері має віще значення: якщо тінь на стіні подібна до скирти – буде врожай на хліб, до копиці – сіна буде багато, до дерева – садовина вродить» [2, с. 74]. По вечері господиня прибирала зі столу, залишивши на тарілці ложку куті і потрохи усіх страв для душ померлих родичів. «...мама останки страви виносять до другої кімнати для духів» [5, с. 473].

На Святий Вечір нікому з родини не можна виходити з дому, лише діти по вечері несли гостинці близьким родичам. «Нараз відзиваються пси, і в сінях чути шування ніг. Входить дівчинка, обкручена великою маминою хусткою, бо надворі мороз, і каже: «Просили вас татуньо і мамуня, і я вас прошу на коляду». Проговоривши ті слова, подає миску з дарунками, між якими бувають горіхи, мід, медівники» [5, с. 471].

Відвідування дітьми з вечерею старших родичів є не лише ознакою поваги та шанування, це є дуже давній звичай ще з часів родового ладу. Етнографи пояснюють, що ще «з первісних часів діти вважалися чистими, неповинними й найближчими до добрих духів (...) прихід їх у дім старійших – це вважалося, що завітали «вістуні бога багатства та Діда-Лада», а з ними невидимо й добрі духи завітали на добро, на урожай, на здоров'я» [3, с. 36]. Після вечері господарі відпочивають, малі діти розпочинають забави. Залазять під стіл і там «квокчуть», – «щоб квочки сідали» [2, с. 76]. «А квокати не будете?» – питає мама дітей. Дітям того двічі й казати не треба. Вже вони під столом, у сіні. А там горіхи, лісові й волоські, і цукорки в таких гарних папірцях, що їх обдирати жаль. Знаходять, тішаються, обмінюються ними» [5, с. 472].

На Покутті, частині Поділля колядувати починають вже на Святий Вечір. Колядують діти, дорослі парубки і дівчата. За хорошу колядку господар вгощає усю ватагу, ще і з собою дає гостинця. Усі колядники дякують господарю, низько вклонившись йому, господині, дітям і усім, хто є в цей час у хаті. Поколядувавши в одній хаті, молодь йде до іншої. «...у вікні ...появляються хлопці зі зіздуою і крізь шибки...залунає коляда. Проспівали, й тато дає їм рукою знак, щоб йшли до кухні, де їх обдарують. Пішли, а на їх місце надтягнули другі, й треті, четверті, бо то їх свято, свято коляди» [5, с. 472].

На прикладі малої прози Б. Лепкого стає зрозуміло, що об'єктом прямих етнографічних описів для письменника-реаліста є не лише події, які відчуються автором як архаїка, але і опис традиційного звичного побуту, що надає особливу цінність цьому етнографічному джерелу.

Список використаної літератури

1. Біла Н., Гавдида Н. Богдан Лепкий: відомий і невідомий. *Вибрані твори у 2т.* Київ: Смолоскип, 2007. Т. 1. С. 7-79.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 1, Мюнхен, 1958. 452 с.

3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: у 3 кн., 6 т. Київ: АТ»Обереги», 1994. Кн. 1, 400 с.

4. Лепкий Б. Казка мого життя. Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999. 216 с.

5. Лепкий Б. Святий вечір на селі. *Вибрані твори: у 2 т.* Київ: Смолоскип, 2007. Т. 1. С. 469-474.

6. Лепкий Б. Різдвяна свічка. *Вибрані твори: у 2 т.* Київ: Смолоскип, 2007. Т. 1. С. 329-325.

7. Скуратівський В. Святвечір: у 2 кн. Київ: Перлина, 1994. Т. 1. 288 с.

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА СЕКЦІЯ ПРОБЛЕМИ РЕЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Лідія Ковалець

доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, lidijakovalets@gmail.com

БОГДАН ЛЕПКИЙ ПРО ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА ТА ОЛЬГУ КОБИЛЯНСЬКУ

1. Рецепція теми «Б. Лепкий і Буковина» в українському літературознавчому дискурсі, підсумки її вивченості та сучасний стан (праці В. Вознюка, М. Зушмана, Л. Ковалець, Ю. Микосянчик, Р. Чопика й інших дослідників). Необговорені питання, на яких варто зосередити увагу, важливість залучення до цього нових методик і виходу на ширшу джерельну базу. Актуальність проблеми з огляду на наше теперішнє глибше усвідомлення важливості європейського контексту для розвитку українського письменства.

2. Становлення й розвиток літературних та й суто людських зацікавлень Б. Лепкого Буковиною і художнім процесом у краї через прочитане в гімназійні, студентські роки та пізніше (автобіографічна повість письменника «Казка мого життя», збірка нарисів «Незабутні», міркування в епістолярії та мемуаристиці, інших працях). Стосунки з буковинцями, листовні й безпосередні контакти з ними (Мик. Івасюком, Яр. Весоловським, О. Маковеем, О. Кобилянською та ін.). Публікації творів, літературно-критичні виступи Б. Лепкого на сторінках газети «Буковина», їхній резонанс у місцевому та загальноукраїнському читацькому колі. Вихід у Чернівцях збірок «З села» (1897, 1909) та «Кидаю слова» (1911), їх досі невідстежена видавнича історія.

3. Особисте знайомство, листування та спілкування з О. Кобилянською (починаючи приблизно з 1898 року). Літературно-критичні відгуки про її писання («Царівну» як «одну з кращих повістей в українській літературі»; «Землю» як «оден з більших літературних творів, якими може повеличатися наше письменство» та ін.). Переклади Б. Лепким польською поезій у прозі О. Кобилянської й окремих її новел. Концептуальність виступу Б. Лепкого як поета і прозаїка в альманасі «За красою» на честь О. Кобилянської (Чернівці,

1905). Особливості видання Б. Лепким повістей «Царівна» та «Людина» в таборі для українських військовополонених у Вецлярі (Німеччина) 1919 року, фактично других після першопублікацій цих творів. Текстологічні підходи видавця, повнота збережених текстів, на відміну од їх наступних «радянських» видань.

4. Століття з часу підготовлених Б. Лепким значущих видань творів видатного буковинця (Федькович Осип-Юрій. Вибір поезій. Берлін: Друкарня Шарфого у Вецлярі, 1922 (Бібліотека «Українського Слова», ч. 25); Федькович О. Казки. Київ-Ляйпціг, [1922] (Друкарня Шарфого у Вецлярі). Зміст і структура цих книжок, принципи відбору текстів (домінування у збірці поезій творів жовнірської тематики), ідейно-патріотична й естетична своєрідність видань. Значення їх для ознайомлення з Буковиною та її видатним літературним репрезентантом широкого читача за кордоном.

5. Передмова до обидвох згаданих видавничих проєктів – заходи Б. Лепкого з популяризації українського письменства (зокрема життя та творчості Ю. Федьковича й О. Кобилянської) в українських таборових часописах Німеччини 1915-1918 років («Просьвітній листок», «Громадська думка», «Вісник Союзу Визволення України» та ін.). Б. Лепкий як один з найактивніших кореспондентів цих видань, один із редакторів «Громадської думки», загалом відзначений у проведенні культурно-освітньої роботи в таборах полонених українців у Вецлярі, а відтак як співробітник видавництва «Українське Слово» в Берліні.

6. Федьковичівський матеріал в укладених Б. Лепким «Струнах», «антології української поезії від найдавніших до нинішніх часів» (Берлін, 1922) – літературно-художній ілюстрований антології-хрестоматії, створеній «для вжитку школи й хати» і випущеній берлінськими видавництвами «Українська народна бібліотека» й «Українське Слово». Скрупульозність упорядника й автора передмов у підходах до викладу біографічних відомостей про Ю. Федьковича й оцінок його спадщини. Акцентування на феноменальному враженні, яке справила творчість автора «Нічлігу» на

покоління молоді 1860-х років («їх співали й училися напам'ять»), глибокій взаємопов'язаності Ю. Федьковича зі своїм краєм («туга за рідною Буковиною скріпила його творчість»), шевченківських і шопенгауєрівських впливах на творчість та світовідчуття поета тощо. Б. Лепкий як виразник модерністського розуміння феномену Ю. Федьковича («В українській літературі займає одно з провідних місць не як поет ідеології, а як мистець слова й поетичного погляду на світ і на людське життя, зокрема на життя Гуцульщини, котру він оспівав, як ніхто другий»).

7. Століття з часу виходу спеціальної статті Б. Лепкого «Ольга Кобилянська. В трийцяті роковини її літературної діяльності», що побачила світ 1922 року в журналі для українців за океаном «Свобода». Відзначення автором трьох особливостей авторки: 1) вона «не змарнувала свого дару Божого й не закопала талану у землю, /.../ була одною з тих, що мали відвагу сказати «ні!» І я людина, і я маю право бути собою»; 2) вона, О. Кобилянська, – українка («роджена серед румунів, а вихована серед німецької культури, коли тільки зрозуміла, що вона українка, то всю свою працю присвятила Україні»); 3) це «тиха революціонерка» («тиха, бо в неї нема цих крикливих звуків, цього агітаторського жесту [тобто жесту]», вона «переводила революцію у творчості, в поглядах літературних і в поглядах на світ у життя»).

8. Популяризація Б. Лепким творчості Ю. Федьковича та О. Кобилянської у численних працях узагальненого плану, розрахованих на польськомовного, німецькомовного, чеськомовного читача (скажімо, у статті «Про українську літературу», 1903, де твори письменниці відзначаються як такі, що «змальовують життя інтелігентної жінки, її боротьбу з поглядами оточення, тугу за життям та світом, а також характеризуються певним психологічним аналізом, чудовими описами природи...»). Або ж у праці «Чим жива українська література», 1915, де виклад про Ю. Федьковича розпочинається так: «На Буковині явився співак великого і чистого голосу, співак гуцульської слави, автор «Довбуша», жовнірських пісень і чудових оповідань. Ударив в давний лицарський тон, затягнув пісню на високу нуту.

Збудив земляків»). Особлива тональність подібних характеристик, їх глибока змістова й емоційна наповненість як запорука кращого пізнання реципієнтами цього матеріалу.

9. Міркування Б. Лепкого про особливості творчої манери Ю. Федьковича й О. Кобилянської як матеріал для порівняльних студій над українським письменством (спостереження О. Царик).

10. Праця Б. Лепкого на початку XX ст. над нарисами про письменників із Буковини, нез'ясована доля цих рукописів. Важливість підготовки максимально повного збірного видання розмислів письменника про літературу Буковинського краю задля активнішого залучення їх у сучасний літературознавчий контекст.

Надія Білик

кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету, nadia-biluk@ukr.net

БОГДАН ЛЕПКИЙ: РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ В СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

У дослідженні життєпису Богдана Лепкого (1872-1941), змалюванні його як людини, митця й патріота цінним джерелом стали спогади сучасників письменника, опубліковані на сторінках різних видань в Україні та поза її межами за останні 100 років. Бібліографія спогадів налічує понад 30 позицій. Серед авторів – Андрій Чайковський, Кирило Трильовський, Петро Карманський, Василь Сімович, Левко Лепкий, Григій Лужницький, Зенон Кузеля й ін. Перші мемуари було опубліковано за життя діяча й приурочено до ювілеїв майстра слова. Спогади друзів і родичів оприлюднено в еміграційних часописах українців у Німеччині, США й Канаді. Згодом їх було передруковано у збірниках «Повернення Україні Богдана Лепкого», які впорядкував і видав український меценат д-р Роман Смик у Чикаго. Окремі спогади сучасників було надруковано на сторінках української преси після проголошення незалежності України.

Більшість спогадів сучасників про Б. Лепкого залишається маловідомою для дослідників, про що свідчить відсутність посилань на них у лепкознавчих працях постмодерної доби. Тому актуальною виступає мета студії – дослідити роль спогадів про Богдана Лепкого в контексті змалювання творчого портрету визначного діяча українського національно-культурного відродження кінця XIX – першої половини XX ст.

Перші спогади сучасників про Б. Лепкого оприлюднено на сторінках збірки «Золота Липа» у 1924 р. Видання за редакцією З. Кузеля було приурочено 50-літтю від дня народження письменника та 25-літтю його літературної діяльності. Книгу надруковано у видавництві «Українське слово» (Берлін), яке фінансувала українська еміграція в Німеччині. До «ювілейної» збірки увійшла стаття-«присвята» К. Трильовського, в якій йдеться про Б. Лепкого – соратника В. Липинського і співця національно-визвольних

змагань. Її зміст доповнили спогади О. Луцького про побут письменника у польському місті, про дім родини Лепких, який сучасники жартівливо називали «українською амбасадю».

Факт причетності авторів до описаних подій не зменшує наукової вартості публікацій, а навпаки, підкреслює тезу про вагомую роль Б. Лепкого у відродженні соборної України. Так, про значення діяча як духовного провідника нації в трагічні роки бездержавності К. Трильовський писав: «Бо ж нам, прибитим тяжкою долею, поневоленням і притоптаним ворожою стопою, треба було доконечно такого барда, котрий могучим своїм співом підносив би нашого духа і розпалював до грани...» [11, с. 113]. Про національну ідентичність поета наголосив О. Луцький, котрий описав оселю Лепких у Кракові: «Хата Богдана Лепкого... Тут і зимою на чужині пахло сіно наших полонин, грала подільська сопілка, цвіла вся рідна, далека Україна» [8, с. 105]. Декорування помешкання Лепких у народному стилі свідчило не лише про почуття туги за рідною землею, яка наповнювала поетичну душу митця на чужині, а й про бажання діяча популяризувати національну культуру серед польського загалу.

Цінною для дослідників є стаття Л. Цегельського, опублікована з нагоди 50-ліття митця. Автор описав маловідомі сторінки діяльності Б. Лепкого в українському визвольному русі, він першим серед сучасників окреслив соборницькі стремління письменника. Із спогадів довідуємось про зміст лепківської першої віршованої драми «Мотря», яку автор втратив під час трагічних подій Першої світової війни [12].

До прижиттєвих спогадів про Б. Лепкого слід віднести книгу П. Карманського «Українська богема». Автор, в минулому учасник «Молодої Музи», в розділі під назвою «Бодь» залишив яскраву характеристику свого приятеля: «Счастливі приїздив до нас зі свого Кракова, щоб – мовляв – нагріти душу, заморожену чужиною. А вже справжньою його слабкістю були різдвяні і великодні свята. Привозив панськість, але не цю панськість... професора польської гімназії, а аристократизм духа, яким навчився дорожити в товаристві

«Молодої Польщі»... Привозив до нас оповідь про життя краківських жреців храму краси і ненависть до некультурності, якою грішили трохи не всі наші потентати» [1, с. 39]. Також мемуарист наголосив на діяльності Б. Лепкого-промовця і декламатора в Галичині, поет був «відомий усім із святкової естради. Ні одне важніше національне свято не обійшлося без його продукції власних творів». Така популярність була зумовлена артистичним талантом митця, не меншу роль у впливі на слухачів відіграла його ідеальна зовнішність. Сучасник залишив майстерний словесний портрет письменника: «Струнка, гарна й певна себе постава, милий, м'який, ліричний голос, пафос, який так легко промовляє до чуття навіть дерев'яних людей – все те зробило Лепкого найбільш популярною постаттю на галицькому ґрунті» [1, с. 43]. Цей опис перегукується зі словами Л. Цегельського на адресу ювіляра: «...кожна стріча лишала в мені живе, нестерте вражіння – так, що до сьогодні дзвенить мені у вухах його голос та ввижаються його виразні сиві очі» [12, с. 22].

На нашу думку, сама постать митця, його багатогранність вражали сучасників настільки, що впродовж багатьох років живий образ Б. Лепкого поставав у їхній уяві та залишався таким, незважаючи на обставини й час. Підтвердження цьому – спогади Р. Купчинського, опубліковані після смерті автора «Журавлів» у 1941 р. Натхненнику січового стрілецтва завдячуємо оприлюднення цікавих фактів з біографії класика української літератури, яким Б. Лепкий був для сучасників. Так, великого резонансу в Галичині набули врочистості з нагоди століття від дня народження Т. Шевченка. У Львові 9 березня 1914 р. відбувся великий концерт на пошану Кобзаря. Серед тих, хто виступав на святкуванні, найбільше вразив Р. Купчинського саме Б. Лепкий: «Високий, стрункий, з гарно різьбленим лицем, з лагідними синіми очима і білим високим чолом. Його голос, м'який, а звучний, мав щось сердечно-теплого в своїй красці... це був вимріяний тип поета» [3, с. 2]. Зі сцени перед багатотисячним зібранням українських громадян письменник декламував вірша «Благословенна най буде година...», що належить до перлин «шевченківського» циклу в творчості митця.

Низку мемуарів сучасників опубліковано після смерті Б. Лепкого. У статті о. І. Ліщинського наголошено на глибокій релігійності митця, яку він виніс із батьківського дому. Щодня Б. Лепкий читав «Біблію», з пієтизмом ставився до християнських свят, дотримувався звичаїв на чужині. Діач перетворив свій дім на церковний музей, де серед експонатів були давні ікони, хрестики, старі фелони і навіть грецький іконостас. Так само виглядала і лепківська вілла «Богданівка» в Черче.

Енциклопедичними за обсягом матеріалу стосовно різнобічної діяльності Б. Лепкого під час національно-визвольних змагань українців є спогади Ольги Кузелі. Згадуючи події 1922-1925 рр., вона відзначила тісне знайомство Б. Лепкого з гетьманом П. Скоропадським, який радо вітав працю письменника над циклом історичних романів про гетьмана І. Мазепу. Дім митця у Ванзее відіграв роль амбасади серед української еміграції в Берліні, подібно як і в Кракові. Вечорами там дискутували на «українські» теми, співали старих і «новіших (стрілецьких)» пісень, традицією було читання Б. Лепким уголос нових творів [2].

Мемуари Левка Лепкого про старшого брата Богдана є описом життєвого досвіду автора. Вони належать до джерел особового походження міжособистісної комунікації з елементами автобіографії. Коли було опубліковано спогади, Левко жив і працював в еміграції. До написання спогадів його спонукало не лише бажання поділитись пережитим, розповісти сучасникам і нащадкам про свого родича, а й туга за батьківщиною. У них йдеться про побут греко-католицького духовенства в Галичині, містяться відомості про міжособистісні стосунки родини Лепких з представниками тогочасної галицької еліти. Хронологічно ці твори охоплюють півстоліття: від 1891 до 1941 років. У спогадах Левка йдеться про молодість митця, тоді студента Академії мистецтв у Відні. Саме в той період Б. Лепкий захопився історичною проблематикою, тоді ж виник його пієтизм до малярства, до художників, у яких він бачив людей, близьких йому за духом.

Завдяки Левкові знаємо про творчу «лабораторію» поета: «Якщо брат

носився з думкою написати якийсь вірш, то він... ходив довго по кімнаті і тер чоло високе, біле.. Але не засідав одразу до писання. Обов'язково тітка Дарія мусіла щось заграти – особливо Шопена. Часом грала «Вечорниці» Нижанківського, що їх брат дуже любив. Потім уже писав. Мусів мати настрої. І так до смерті – під вечір хотів почути якийсь домашній імпровізований концерт на фортепіані. Звичайно мусіла це робити старша донька або син. Сам брат не музикував. Грав... тільки при винятковій настрої і зі слуху» [4, с. 164]. Тому закономірним явищем у творчості став мистецький синкретизм музики та слова, тому так багато віршів митця було покладено на музику, згодом твори стали відомими українськими піснями. Можна назвати хоча б такі ліричні шедеври, як «Журавлі» та «Час рікою пливе...».

Неповторність творчої манери Богдана Лепкого була породжена його малярськими студіями. Не ставши професійним художником, він у власних літературних творах написав «словом» десятки українських пейзажів, створив галерею портретів визначних діячів української історії й культури. У цьому контексті варто згадати «шевченківський» цикл у ліриці та публіцистиці Б. Лепкого. Його генезу слід шукати в захопленні митця образом Т. Шевченка, портрети якого він аж до смерті не переставав писати олійними фарбами. Про це довідуємося з мемуарів Левка, що доповнили «Казку мого життя» Б. Лепкого [5].

Реальний, людяний і водночас неповторний світ Б. Лепкого відкривається у спогадах сина письменника. У статті «Причинки до генези трилогії “Мазепа”» автор розкрив перед читачами історію написання епічного твору, задум якого виник у письменника на початку XX століття. Лише через 20 років митець зумів реалізувати його на папері. Вибір особистості І. Мазепи був не випадковим. Письменник, як писав мемуарист, «хотів блиском гетьманської булави вибити їм (українцям – *Н. Б.*) з голови почуття меншовартості» [6, с. 25]. Саме у праці діяча в таборах українських полонених варто бачити генезу його роботи над історичним романом.

Маловідомими для широкого загалу є спогади Григора Лужницького

«Богдан Лепкий і театр...», приурочені до постановки історичних драм «Мотря» і «Батурин» на львівській сцені в 1936 р. Спогади про творчі взаємини режисера з письменником доповнюють багатогранний образ митця, розкривають його творчу лабораторію [7].

Завершити огляд спогадів сучасників про подвижника українського національного відродження ХХ століття варто словами Василя Сімовича: «...про Богдана Лепкого, хто його знав і ближче знав, можна писати й писати – така це небуденна була людина, такий цікавий був це талант, таке широке було коло його зацікавлень» [9, с. 7].

З підручників і монографій постає офіційний образ Богдана Лепкого, тоді як спогади сучасників відривають нам постать діяча як живої людини. Тому актуальним стало видання «Спогадів про Богдана Лепкого» [10], які є цінним джерелом у вивченні основних періодів життя, дослідженні маловідомих сторінок діяльності митця. Оприлюднення мемуарів сучасників в одній книзі сприятиме формуванню цілісного творчого портрета діяча, недопущенню фальсифікацій навколо цієї визначної постаті в історії української культури, водночас стане гідним пошануванням пам'яті духовного подвижника національно-державного відродження України.

Список використаної літератури

1. Карманський П. Бодь. *Карманський П. Українська богема*. Львів, 1936. С. 39-43.
2. Кузеля О. Неділі в Лепких. *Український магазин*. 1953. Ч. II. С. 8.
3. Купчинський Р. Жмут споминів про Богдана Лепкого. *Ілюстровані вісті*. 1941. Ч. 8. С. 2-3.
4. Лепкий Л. Дещо про молодість Богдана Лепкого. *Лепкий Л. Твори*. Тернопіль, 2001. С. 154-164.
5. Лепкий Л. На маргінесі «Казки мого життя». *Лепкий Л. Твори*. Тернопіль, 2001. С. 165-194.
6. Лепкий Лев-Р. Причинки до генези трилогії «Мазепа». Овид. 1961. Ч. 2. С. 25.

7. Лужницький Гр. Богдан Лепкий і театр: жмуток спогадів з приводу вистави історичної драми «Батурин» в Українському Театрі м. Львова. *Львівські вісті*. 1941. Рік I. Ч. 26. С. 5.
8. Луцький О. Богдан Лепкий у Кракові. *Золота Луна : Ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами*. Зладив Зенон Кузеля. Берлін, 1924. С. 102-107.
9. Сімович В. Богдан Лепкий. *Наші дні*. 1942. Ч. 8. С. 7.
10. Спогади про Богдана Лепкого / упор., передм., прим. Надії Білик. Тернопіль, 2022. 240 с.: іл.
11. Трильовський К. Богданові Лепкому – поздоров. *Золота Луна...* С. 107-113.
12. Цегельський Л. Богданові Лепкому п'ятдесятилітні роковини його уродин. *Базар*. 1922. Ч. 2-3. С. 19-22.

Леся Вашків

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, filolog027@elr.tnpu.edu.ua

ТВОРЧА ПОСТАТЬ МАРКА ВОВЧКА У КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Б. Лепкий – автор однієї з перших монографічних розвідок, присвячених творчій постаті української письменниці другої половини XIX ст. Марка Вовчка (М. О. Вілінської-Маркович). Повна назва видання – «Твори Марка Вовчака з життєписом авторки й життєписними матеріалами». До її першого тому, що з'явився в «Українській Накладні» у Берліні 1923 р., увійшли власне життєпис та життєписні матеріали, переважно листи: як до Марка Вовчка, так і писані нею, її чоловіком Опанасом Марковичем; а також листи, котрих адресантами були В. Маркович, Н. Дорошенко, Н. Макарова, П. Лашнюков, В. Білозерський, Б. Маркович, Т. Шевченко, П. Куліш та ін. Матеріалами, що оздобили аналізований том (структурно він дуже нагадує сучасну манеру подачі вибраних творів письменників у київському видавництві «Смолоскип». Коли вибрані проза, поезія чи драматургія, разом з критикою, публіцистикою та листуванням видаваного автора, доповнені додатками – літературно-критичними статтями, спогадами, присвятами та виступами про автора), є «Голоси критики (1857-1868) про писання Марка Вовчка», що умістили відгуки, переважно російськомовної періодики («Отечественные записки», «Современник», Русский мир», «Русское слово», «Русский инвалид», «Русский вестник» та ін.). А також спогади та характеристики творчої постаті Марка Вовчка пера П. Куліша («Хата», 1860), І. Франка («Літературно-науковий вісник», 1903), Олени Пчілки (в «Історії літератури руської» О. Огоновського), М. Скабичевського (в «Истории новейшей русской литературы») та ін.

Зміст Вступу передбачає розгляд матеріалів біографічних. Сам біографічний нарис «Марко Вовчок» Б. Лепкий поділяє на сім розділів: «В Немирові», «За границею», «Париж», «В Римі», «Знову в Парижі», «Маруся», «Поворот із Парижа».

Прикметною є виразна згадка Б. Лепкого про напрацювання у згаданій темі В. Доманицького, котрий планував написати монографію про Марка Вовчка, «втім, захворівши, полишив деякі матеріали» у Б. Лепкого ще далекого 1909 р. В. Доманицький помирає у 1910 р. Бажанню Б. Лепкого «вволити волю» В. Доманицького і видати монографію про Марка Вовчка, «розуміється, зазначуючи, що зроблене покійником, а що мною» перешкодила спочатку світова війна, що «прийшла 1914 р.», а далі «бурливе десятиліття, від 1914 до 1924» змусило дослідника робити «не те, що хотілося, а те, що треба і що можливо було робити» [4, с. XX]. Час для написання випав, коли накладня Якова Оренштайна захотіла до двох томів оповідань Марка Вовчка додати ще один (як том I) з життєписом і біографічними матеріалами авторки. Б. Лепкий погодився написати згаданий життєпис і вибрати такі матеріали, усвідомлюючи, що смерть найближчих рідних Марка Вовчка, смерть Ганни Барвінок і багатьох інших розв'язує, сказати б, руки дослідникові: «можна писати не вражаючи живого серця і не розгрібуючи незгоєних ран» [4, с. XX]. Більше того, учений був переконаний: «Історія нашої літератури мусить ясно і в повний ріст змалювати постать Марка Вовчка. А без усіх потрібних матеріалів цього не зробиш» [4, с. XX].

Не вважаючи пропоновані матеріали «найціннішою біографічною спадщиною по Марковичці», все ж усвідомлював їх вагу: хай іде до читача (й дослідника!) і «хай робить свою службу» підготовлене у Берліні видання. Вартий уваги акцент про першопублікацію у збірнику листів другого чоловіка письменниці Лобача-Жученка та її сина Богдана Марковича до В. Доманицького, в яких знайде читач нові матеріали до пізнання життя Марка Вовчка за останніх 36 літ, бо «про той період мало що було відоме не тільки нашій суспільності, але й історикам літератури...» [4, с. XXI].

Окрім покликань на П. Куліша, Т. Шевченка, І. Франка, М. Добролюбова, О. Огоновського, М. Петрова та ін., звертає дослідник Б. Лепкий увагу на працю В. Бойка – автора найбільшого на той час «історико-літературного начерку» про Марка Вовчка. Зосередившись на з'ясуванні надважливого

питання (авторства Марка Вовчка), Б. Лепкий підставово акцентує увагу на позиції двох «посторонніх і особисто не заінтересованих» дослідників. Йдеться про І. Франка («зажадав ревізії цього процесу») та В. Доманицького («перевів цю ревізію»). Наукова неупередженість і об'єктивність І. Франка, котрий «не піддався сугестії Куліша, Огоновського, Петрова й других і всупереч глибоко вкоріненим поглядам поставив своє твердження про авторство Марка Вовчка», захоплювала і силувала, за Б. Лепким, «дивуватися». А вже згодом В. Доманицький Франкове твердження «скріпив своїми совісними працями на основі нового і багатого матеріалу» [4, с. XXV]. Частину цього матеріалу Б. Лепкий умістив у згаданому виданні творів Марка Вовчка, здійсненому «Українською Накладнею» у Берліні.

Розглядаючи проблему авторства у контексті ще й вдачі та характеру письменниці, «її заслуг і гріхів», Б. Лепкий зауважив, що учасники полеміки (їхні імена ми назвали вище) справляють «дивне вражіння». Автор монографії не замовчує й політичних мотивів, що спричинилися до «скаламучення води» навколо Марка Вовчка: «Марковичеву зробили Московкою, навіть «нахабною» Московкою, хоч вона в своїх переконаннях була Українкою, українською мовою писала куди краще, ніж російською і (...) праці над українським словником не кидала до самої смерті» [виділ. наше – Л. В.; 4, с. XXIV]. Саме під таким кутом зору дивився Б. Лепкий на «фатальний лист» Олени Пчілки і на «вперте обстоювання» інших українців доброго імені Опанаса Марковича через, на переконання вченого, кривду імені його дружини.

Аналізуючи наукове письмо Б. Лепкого, зокрема, його міркування про Марка Вовчка, висловлюємо згоду зі спостереженням Є. Нахліка про те, що Лепкий як літературознавець «стояв «на роздоріжжю» між позитивістською методологією та новими віяннями в науці про літературу, насамперед естетичним уявленнями імпресіоністів» [3, с. 133]. Учений одночасно з описом фактів при висвітленні життєвого та творчого шляху Марка Вовчка застосовував імпресіоністичний підхід, що визначило і його особисту літературознавчу стилістику.

Список використаної літератури

1. Голомб Л. Питання розвитку української поезії в літературознавчій концепції Б. Лепкого. *Б. Лепкий – видатний український письменник (Збірник статей і матеріалів урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника)*. Тернопіль, 1993. С. 13-23.
2. Золота Липа. Ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами / зладив Зенон Кузеля. Берлін: Українське слово, 1924. 260 с.
3. Нахлік Є. Б. Лепкий як видавець і дослідник літературної творчості П. Куліша. *Б. Лепкий – видатний український письменник (Збірник статей і матеріалів урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника)*. Тернопіль, 1993. С. 132-138.
4. Твори Марка Вовчка з життєписом авторки й життєписними матеріалами. Т. 1: Життєпис і життєписні матеріали. Київ-Ляйпціг : Українська Накладня, 1923. 298 с.
5. Хороб С. Богдан Лепкий – історик української літератури: методологічний концептуалізм. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали між. наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»*. Тернопіль: ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 261-273.

Олена Коноплицька

кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної та соціокультурної
діяльності Західноукраїнського національного університету,
olena.konoplicka.wunu@gmail.com

ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПРАЦЯХ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Значення багатопрофільної діяльності Б. Лепкого для українського літературознавства саме в галузі жанрології полягає в тому, що, по-перше, письменник сам писав різножанрові твори, в своїх листах і коментарях пояснював генологічні пріоритети; по-друге, в лекціях з історії літератури, в підручниках та інформаційних матеріалах використовував україномовну генологічну термінологію або її відповідники, замінники; по-третє, своєю генологічною активністю (пропозиціями, взірцями) стимулював жанрологічну свідомість сучасної йому критики і найближчих наступників. Творча свідомість Богдана Лепкого формувалася в найрізніших зв'язках зі світовою літературою – у науковій, перекладацькій, літературно-критичній, публіцистичній діяльності; його коло читання було надзвичайно широким, а естетичні смаки і погляди кристалізувалися на вершинних зразках світового письменства.

Літературознавчі дослідження Б. Лепкого складають вагому частку його творчого доробку («Начерк історії української літератури» (Книга 1 – 1909 р.; Книга 2 – 1912 р.)).

Для польських студентів науковець написав огляд, який вийшов друком 1930 року під назвою «Zarys literatury ukraińskiej. Podręcznik informacyjny» [див.: 5]. Окрім того, у 1933 році в енциклопедичному виданні «Wielka literatura powszechna» було вміщено ілюстрований нарис історії літератури «Literatura ukraińska».

Наприкінці життя вчений написав короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів «Наше письменство».

Власне літературознавча спадщина науковця дає цікавий матеріал для виявлення його генологічної свідомості. Він мислив певними жанровими маркерами: епічними, ліричними чи драматичними.

Спробуємо окреслити тенденції цієї свідомості. Спочатку візьмемо до уваги прозову спадщину письменника, власні самоозначення епічних творів.

Стосовно малих жанрів Б. Лепкий найактивніше вживає термін «оповідання». Про це свідчать видання збірок: «З села. Збірка оповідань Б. Лепкого» (Чернівці, 1898), «Оповідання» (Львів, 1901), «В глухім куті. Оповідання» (Львів, 1903) та ін., а також вступні пояснення письменника до II тому збірки «Писання», що охоплювала вибрані новели та оповідання: «Перше оповідання, яке я написав, називалося “Шумка”», «довше оповідання “В лісі”», «перші свої оповідання», «тоді я написав свого “Дідуса”, “Нездалу п’ятку”, “Над ставом”, “Настю”, “Гусія” і багато других оповідань» [цит. за: 3, т.1, с. 799].

До багатьох оповідань Б. Лепкий подавав уточнення, як-от: «Вона не з тих» (оповідання сільської жінки), «На вишці» (оповідання полоненого старшини), «На мості» (із воєнних переживань офіцера артилерії), «Кара», «Мати» (на народному повір’ю).

Окремо у творчості Б. Лепкого виділяється жанр новели. Письменник досить активно вживав цей термін на позначення своїх і, навіть більше, чужих творів. Зокрема: «Над ставом: новела». Буковина. 1898. № 64. У листі Б. Лепкого до В. Оркана від 25 червня 1900 року: «Якби так у “Слові польському” чи іншому видавництві дійшло до публікації збірки моїх новел, то я б просив Вас про зредагування» [цит. за: 4, с. 61]. Правда, ніде тут Б. Лепкий не вказує конкретних творів, які означує новелами.

Активніший у цьому плані він у своїх історико-літературних працях, найбільше у книзі «Наше письменство. Короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів» [див.: 1]. Термін «новела» знаходимо поряд із такими письменниками: Ю. Федькович «уславився своїми новелями й оповіданнями з гуцульського життя» [1, с. 73], «зразком української новели є “Орися” П. Куліша» [1, с. 77], «новелі Осипа Маковея» [1, с. 90], «О.Досвітній, збірка новель з китайського життя. Тюнгуї» [1, с. 118].

Новелами називає і такі твори: «В житах» Г. Косинки, «Хатка в балці» Б. Грінченка. До новелістів зараховує Ю. Яновського, М. Хвильового, А. Крижанівського, Ю. Косача, М. Яцкова (модерністичні новели), О. Кобилянську (ліричні новели), В. Винниченка. Високою є оцінка В. Стефаника: «нема такого другого психолога в новелі...» [1, с. 95], «його твори (“Камінний хрест”, “Кленові листки”, “Дорога”) – це не новели, а дивовижно спресовані селянські епопеї, чи драми, які грати неможливо, бо вони відбувалися лише один раз в душі автора...» [5, с. 264].

Проте і для означення чужих творів Б. Лепкий ширше використовував термін «оповідання». На його думку, оповідання писали М. Шашкевич (поетичне оповідання «Олена»), Ю. Федькович (з гуцульського життя), Ганна Барвінок, О. Кониський, М. Коцюбинський («На камені», «В путях шайтана», «Лялечка»), В. Стефаник («Сини»), О. Маковей та інші. Але натрапляємо, наприклад, у переліку оповідань Марка Вовчка на твір «Інститутка», який завжди визначають як повість. Тому тут бачимо своє, відмінне від інших, розуміння Б. Лепким жанру оповідання. Трапляється, що деякі твори фігурують і як новели, і як оповідання: «томик новел під назвою “Народні оповідання”».

Часто письменник подавав уточнення, де виділяв певний відтінок тематики чи своє ставлення, як-от: «щирі, безпретенсійні оповідання Т. Бордуляка» [1, с. 90], «дуже гарні історичні оповідання Ореста Левицького» [1, с. 93], «екзотичні оповідання» М. Коцюбинського [1, с. 94], Марко Вовчок «створила новий тип оповідання, короткого, зв’язного, кольоритного, не тільки побутового, але й психологічного змісту» [1, с. 79].

З-поміж жанрів власної малої прози Б. Лепкого зустрічаються ще й такі:

- нарис («Стріча», «Нездада п’ятка», «Приніс»);
- ескіз («З життя квітів», «Золоте перо», «Книжка»);
- образок («Підписався», «Дочекався», «Оля», «За службою»);
- казки для дітей («Про діда, бабу і качечку кривеньку», «Про лиху мачуху...», «Казка про Ксеню і 12 місяців», «Про дідову дочку Марусю і бабину Галюсю», «Мишка»);

- ессе («Сумніви»);
- есей («Мій рідний край»);
- фантазія («На свято»).

Є у Б. Лепкого й «історичні оповідання». Чітко простежується тут вказівка на історичний матеріал. Це твори: «Орли. Історичне оповідання з рр. 1734-1750», «Каяла. Історичне оповідання з нагоди 750-річчя походу князя Ігоря Святославича на половців 1185 р.», «Смерть Тимоша. Історичне оповідання. На основі повісті Рогової написав Н. М. Львів, 1904».

Більші за обсягом твори Б. Лепкий визначає так: «Під тихий вечір» (повість-казка), «Сотниківна» (історична картина з часів Виговського), «Зірка» (повість з повоєнного життя), «Вадим» (повість з княжих часів), «Веселка над пустарем» (повість), «Крутіж» (історичні малюнки з часів гетьмана Виговського; повість), «Мазепа» (історична повість).

Окремо розглядаємо проблему співвідношення термінів «повість» і «роман» у свідомості Б. Лепкого. У працях, написаних польською мовою, усюди зустрічаємо термін «повість» (powieść), що було пов'язано з польськомовною традицією. А от у праці «Наше письменство» поряд із повістю є і визначення «роман».

Вперше Б. Лепкий вживає його, коли пише про Галицько-Волинський літопис: «Центральною постаттю тієї хроніки, мов головним героєм історичного роману, є король Данило Романович. Кажу – роману, бо Галицько-Волинський літопис робить дійсно вражіння історичної повісті з XIII століття, хоч не тратить вартости як цінне історичне джерело» [1, с. 10].

Далі зустрічаємо позначення «роман», коли йдеться про І. Нечуя-Левицького, якого Б. Лепкий називає «творцем українського роману» [1, с. 84]. Водночас у дужках перелічує такі твори: «Хмари», «Микола Джеря», «Кайдашева сім'я», «Причепа» й інші; вочевидь розуміючи їх для себе як романи.

Побутові романи писав А. Чайковський (без називання творів), «добрий роман про Київ “Місто” дав В. Підмогильний» [1, с. 118].

З. Тулуб дала знаменитий роман на 1400 сторінок «Людолови», з часів гетьмана Конашевича-Сагайдачного.

Можливо, Б. Лепкий не зовсім точно усвідомлював для себе, який твір є романом, оскільки відніс до цього жанру «Миколу Джерю», «Кайдашеву сім'ю», «Причепу» І. Нечуя-Левицького, що їх усі дослідники визначають повістями.

Важливим є те, що Б. Лепкий завжди стисло окреслював проблематику твору (побутовий роман), тематику (з часів гетьмана Конашевича-Сагайдачного), висловлював оцінні судження (добрий роман, знаменитий роман).

Усе ж Б. Лепкий активніше використовував терміни «повість», «повістка». Серед авторів згадував Г. Квітку-Основ'яненка, М. Устияновича, Т. Шевченка, П. Куліша, О. Стороженка, А. Свидницького, І. Нечуя-Левицького, П. Мирного, Б. Грінченка, О. Кобилянську, В. Винниченка, І. Франка, О. Маковея, Р. Купчинського, У. Самчука, Ю. Яновського та інших.

Причому вказував на тематику («На розпутті» Б. Грінченка – з життя інтелігенції, його ж «Під тихими вербами» – з життя селян, «Олюнька» А. Чайковського – історична повість з життя ходячкової шляхти); відзначав літературний напрям, у руслі якого написана повість: романтична – «Чайковський» Є. Гребінки, реалістична – «Люборацькі» А. Свидницького («одна з кращих»). Літературознавець зосереджував увагу і на змісті, художніх особливостях, згадував про актуальність творів («Хлопська дитина» Ф. Заревича), оригінальність («Марко Проклятий» О. Стороженка), використання біографічних елементів («Художник» Т. Шевченка, «Люборацькі» А. Свидницького). Фігурують у Б. Лепкого і такі характеристики: «добрі повісті», «одинок в своїм роді повість» («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського).

Літературознавець також вважав, що повість повинна ґрунтуватися на соціально-політичному матеріалі. І закидав Г. Квітці-Основ'яненку брак

«відповідних соціально-політичних основ», хоч і називав його «батьком новітньої української повісти» [1, с. 55].

Окрім того, Б. Лепкий зазначав, що повість не повинна бути довгою, нудною, без дії. Тому позитивно поцінював майстерність О. Стороженка, який «не нудив читача навіть у такім великім творі, як його “Марко Проклятий”» [1, с. 80], А. Свидницького, який, узявши тему з життя сільської інтелігенції, «опрацював її в живих і різких образах, без зайвих завваг та пояснень» [1, с. 81].

«Чорну раду» П. Куліша Б. Лепкий називав повістю – «до нині зразок української історичної повісти» [1, с. 76], що не збігається з означенням наступників літературознавця – «роман».

А от «Землю» О. Кобилянської називав «епопеєю, немов “Хлопи” Реймонта», не пояснюючи чому. Відзначав її новизну: «Своїм задумом далеко відбігає від наших давніших сільських побутових повістей» [1, с. 99]. Її ж «Царівна» зазначається у трьох історико-літературних працях Лепкого як перша українська жіночо-психологічна повість.

Свідченням того, що Б. Лепкий все ж розрізняв поняття «повість» і «роман», є його означення твору Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»: повість, закроєна на широкий розмір. Перебуваючи в силовому полі польськомовної традиції, Б. Лепкий і назвав цей твір повістю, як і твори Г. Квітки-Основ'яненка («Пан Халявський»), А. Свидницького («Люборацькі»). Але його термінологічні сполуки «більша повість», «велика повість», «двотомна повість» вказують на інтуїтивне розрізнення обсягу, композиційних та сюжетних особливостей.

Отже, у літературній творчості Б. Лепкого спостерігається жанрове розмаїття як малої, так і великої прози. Він упереміж використовував терміни «оповідання», «новела», «повість», «роман», нерідко вживав і такі жанрові маркування, як «образки», «нариси», «пластичні малюнки», «поезії в прозі», «сатиричні епізоди». Дуже часто письменник так називав власні твори і твори тих митців, про яких писав статті.

Не оминув своєю увагою вчений і лірику, виділивши тут: балади, поеми, думки, ліричні драми. Зокрема у праці «Про життя і твори Тараса Шевченка» зустрічаємо: «Першою великою і (дивно!) зовсім оригінальною поемою в “Кобзарі” є “Катерина”» [2, с. 29]. До поем належать: «Іван Підкова», «Тарасова ніч», («перші історико-патріотичні твори Шевченка»), «Гайдамаки» (найбільша), «Невольник», «Великий льох», «І мертвим, і живим...» (політично-дидактична), «Марія» (поема з біблійного життя), «Княжна», «Чернець» та інші. Помічаємо, що теж є вказівка на обсяг, тематику, майстерність.

Оперував Б. Лепкий і жанровими визначеннями драматичних творів. У праці «Zarys literatury ukraińskiej» він наводить наступні приклади: «Наталка Полтавка» І. Котляревського – оперетка, «По ревізії» М. Кропивницького – сатиричний скетч, «Лісова пісня» Лесі Українки – лірична драма, «Сава Чалий» І. Тобілевича – «історична штука». Виділяє і комедії, трагедії та драми.

Таке жанрове розмаїття для характеристики творів інших авторів засвідчує певний розвиток генологічної свідомості Б. Лепкого на різних етапах творчого процесу. Сам письменник, він не міг не задумуватися над рівнями функціонування жанру, над тим, як саме визріває задум, від яких чинників (зовнішніх і внутрішніх) залежить творчий акт, як у ньому поєднуються *ratio* і *emotio*.

Виписані вище терміни і лексеми, які виконують номінативні функції в історико-літературознавчих працях Б. Лепкого, представляють теоретичний рівень його генологічної свідомості. Значною мірою вони ідентифікуються з поширеним поняттєво-термінологічним маркуванням літературних родів (епос, лірика, драма) і родових різновидів (жанрів). Щодо прози маємо впізнаваний ряд: нарис, новела, оповідання (оповідка), повість (повістка, оповістка), роман (зрідка – епопея). Проте в кожному разі згадані і використані слова/словосполучення співвідносяться з існуючими, опублікованими творами, більшість з яких письменник сам читав (маємо на це вказівки), тому їх або стисло характеризував (оцінював), або відсилав до чужих оцінок. Але навіть коли неможливо реконструювати рецептивну авторську основу, на яку

спирається власне судження письменника, генологічні елементи в текстах Лепкого покликані орієнтувати слухачів, учнів, студентів – усіх можливих адресатів у літературному процесі, в книжковому потоці.

Список використаної літератури

1. Лепкий Б. Наше письменство. Короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів. Краків: Українське видавництво, 1941. 135 с.
2. Лепкий Б. Про життя і твори Т.Шевченка. Київ: Україна, 1994. 173 с.
3. Лепкий Б. Твори: у 2-х т. / упоряд., авт. передмови та приміток М. М. Ільницький. Київ: Дніпро, 1991. Т. 1: Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. 862 с.; Т. 2: Повість. Спогади. Виступи. 719 с.
4. Сивіцький М. Богдан Лепкий: Життя і творчість. Київ: Дніпро, 1993. 254 с.
5. Łepkyj B. Zarys literatury ukraińskiej. Podręcznik informacyjny. Warszawa-Kraków: Wydawnictwo «Słowianie», 1930. 272 s.

МОВОЗНАВЧА СЕКЦІЯ МОВА ХУДОЖНІХ ТВОРІВ БОГДАНА ЛЕПКОГО І СУЧАСНА МОВОЗНАВЧА НАУКА

Ірина Бабій

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
iryna.babiy@ukr.net

Ніна Свистун

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
nina-s77@ukr.net

ПРИНЦИПИ УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА

«ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ТВОРАХ БОГДАНА ЛЕПКОГО»

В останні десятиріччя активізувалися різні дослідження фразеології. Актуальним на сьогодні є лексикографічне опрацювання фразеологізмів, сформована окрема галузь – фразеографія.

Актуальність наших матеріалів зумовлена потребою лексикографічного опрацювання фразеологізмів на матеріалі мови творів письменників, оскільки фразеографічні праці подібного типу містять інформацію не лише про фраземне багатство мови, а й про ідіостилю письменника.

Низку фразеологічних словників, які відображають уживання фразеологічних одиниць у художній мові письменників, уклали викладачі Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, а саме: «Фразеологія творів Бориса Харчука» (2012 р.), «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» (2010 р.). У 2018 році вийшло друге видання фразеологічного словника творів Богдана Лепкого, в якому зафіксовано фразеологічні одиниці, виявлені в художніх творах та публіцистиці письменника. Автори поставили перед собою завдання – укласти картотеку фразем, сформулювати їх значення та продемонструвати функціонування у творах митця.

Вагомим компонентом формування ідіостилю Богдана Лепкого виступають фразеологізми (загальномовні та авторські), хоча «письменникова фразеологія тісно переплітається з народною, тому нерідко важко відмежувати індивідуально-авторські від загальномовних» [1, с. 299-300].

Відомий мовознавець Павло Гриценко зауважує: «Увага словників насамперед до мови художніх текстів зумовлена, ймовірно, усвідомленням визначальної ролі художнього стилю у формуванні та динаміці літературних мов нової доби,... значення також мало прагнення дослідників глибше пізнати за допомогою словника мови творів письменника його ідіолект – феномен мовної особистості, який проступає у прийомах і засобах вербалізації індивідуального мистецького світомоделювання» [2, с. 40].

Словник «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» укладено відповідно до традицій формування фразеографічних праць. Він містить передмову, будову словника та словникової статті, реєстр творів, паспортизацію текстів Богдана Лепкого, український алфавіт, основний корпус словника. Кожна словникова стаття об'єднує кілька компонентів: реєстрове (опорне) слово; фразеологічну одиницю; тлумачення значення фразеологічної одиниці; ілюстративний матеріал.

У словнику-довіднику «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» [3] зафіксовано 3000 фразеологічних одиниць та їх варіантів, виявлених у художніх творах і публіцистиці письменника. При відборі фразеологічних одиниць дослідники опиралися на широке розуміння фразеології. Словник об'єднує українську ідіоматику, пареміологію, усталені порівняння, традиційні побажання, клятви, прокльони та ін., виявлені у творах Богдана Лепкого. Крім загальномовних, подано й авторські фразеологізми письменника, які засвідчують влучність та оригінальність Лепкового слова.

Кожна словникова стаття містить кілька компонентів:

- реєстрове (опорне) слово;
- фразеологічну одиницю (ФО);
- тлумачення значення ФО;
- приклади з художнього тексту.

При укладанні словникової статті автори дотримувалися таких основних принципів:

1. Виявивши у творі фразеологічну одиницю та пересвідчившись у її наявності чи відсутності у фразеологічних словниках української мови, обирали реєстрове (опорне, ключове, основне) слово і записували в алфавітному порядку великими літерами. У наступному рядку зазначали фразеологічну одиницю малими літерами напівжирним шрифтом.

2. При виборі опорного слова застосовували лексико-граматичний принцип (критерій). Це слово виступає стрижневим компонентом фразеологічної одиниці, ядром, навколо якого формується значення, семантична цілісність фраземи.

3. Реєстрові слова подавали у початковій формі (для іменника – називний відмінок однини; для дієслова – інфінітив; для прикметника – називний відмінок, чоловічий рід, однина тощо).

4. До кожної фразеологічної одиниці курсивом наводиться його значення. Зазвичай тлумачення подано з покликанням на сучасні українські фразеологічні словники.

Словникова стаття виглядає так:

ВСЯЧИНА

всяка всячина

Дуже багато чого-небудь різного, зовсім несхожого [СФУМ 2008: 135].

Де треба, спішіть, де треба, спокійно стійте і не полонітеся, бо тепер такі часи, що на *всяку всячину* треба дивитися. *Втікай*, с. 526.

Реєстрові фразеологічні одиниці наводяться разом із варіантами, які записуються через знак дорівнює (=) або в круглих дужках після головного слова, наприклад:

ПТИЦЯ

велика птиця = знатна птиця

Зневажл. Заможна людина, поважна особа [СФУМ 2008: 583].

– Мотрю Василівну? – мало не крикнув князь.

– Чому ж ти мені зразу не казав? Це ж *велика птиця*. Го-го! Гетьманова коханка. Не будь хто! *Батурин*, с. 430.

Якщо виявлена фразеологічна одиниця відсутня у словниках, то подано власне тлумачення значення.

ІМ'Я

славне ім'я

Визначний статус, повага та вторитет від людей.

Невже ж бракувало мужеської відваги, боявся втратити любов гетьмана? А може, надія, що одідичить колись по ньому й булаву, і маєтки, і – велике *славне ім'я*, осліпили його? *Полтава*, с. 142.

Словник «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» засвідчує, що важливим компонентом формування ідіостилу письменника виступають загальнономовні та індивідуально-авторські фразеологізми. У результаті аналізу виявлено, що фразеологічні словники подібного типу акумулюють фраземне багатство української мови та є вагомим джерелом відтворення світобачення письменників і розуміння їх словесної творчості. Зібрані матеріали таких фразеографічних праць – підґрунтя для появи нових наукових досліджень.

Приємно зазначити, що словник «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» був належно пошанований і відзначений у колі науковців і поціновувачів Лепкового слова, а укладачі, більшість із яких представляють Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, стали лауреатами Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені братів Богдана і Левка Лепких 2018 р.

Список використаної літератури

1. Бабій І. М. Фраземіка творів Богдана Лепкого: загальнономовна та індивідуально-авторська. *Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Вип. 47. Тернопіль: ТНПУ, 2017. С. 290-300.
2. Гриценко П. Ю. Авторська лексикографія: Тарас Шевченко. *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леоніду Сидоровичу Паламарчукові* / Інститут української мови НАН України; відп. ред. І. С. Гнатюк. Київ: КММ, 2012. С. 40-69.

3. Фразеологізми у творах Богдана Лепкого: словник / уклад.: Т. П. Вільчинська, І. М. Бабій, Н. О. Свистун, Н. І. Лісняк та ін.; гол. ред. Панцьо С. Є. 2-ге вид., перероб. і допов. Тернопіль: Джура, 2018. 432 с.

Марія Заоборна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
maria_ternopil@ukr.net

МОДЕЛЬ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО ПОРІВНЯЛЬНОГО РЕЧЕННЯ ЯК ФОРМА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ОСВОЄННЯ ДІЙСНОСТІ В ТЕКСТІ ІСТОРИЧНОЇ ПОВІСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО «НЕ ВБИВАЙ»

Пропонована розвідка пов'язана з аналізом функціонування складних порівняльних конструкцій в тексті пенталогії Богдана Лепкого про Мазепу й окреслює наступний етап узагальнень, які вивисуються над тими, що сформовані у результаті відстеження характеру реалізації цих синтаксичних структур в тексті історичної повісті «Мотря» [1].

Методологічним тлом для осмислення об'єкта дослідження слугує постулат сучасної лінгвофілософії, згідно з яким людина сприймає дійсність у категоріях та поняттях, які їй постачає/пропонує мова. Тож і таке звичне для буденної свідомості переконання, що все пізнається в порівнянні, власне, тому й визріває, що в системі засобів мовного коду чільне місце посідають порівняльні конструкції, в парадигмі яких роль ядерної, прототипної, відводиться складнопідрядному порівняльному реченню. Аналіз цієї синтаксичної конструкції в художньому тексті увиразнює теоретичний конструкт, який формують засадничі позиції: 1) синтаксична система мови є результатом стабілізації певних типів мовленнєвих моделей, які формуються в тексті; 2) в тексті типові риси тої чи іншої конструкції увиразнюються й видозмінюються з огляду на індивідуально-творчу манеру письменника; 3) текст як найвища реальність мови відтворює, як у межах певної мовної спільноти в рамках орієнтирів, закладених системою мови, “відпрацьовується” й закріплюється неповторне мовомислення окремого індивіда та окреслюються характерні риси ідіолекту митця.

Текст повісті Б. Лепкого «Не вбивай» актуалізує опозицію складнопідрядних реально-порівняльних та ірреально-порівняльних

конструкцій, відповідно маркованих, з одного боку, сполучником *як*, з іншого, – модально-порівняльними засобами зв'язку на зразок мов, немов, мовби, наче, начебто, ніби тощо: [Осінній краєвид холодом повіяв на душу. Сумнів з імлою летів. «А якщо переможе цар?» Так тоді останеться спомин боротьби, свідомість протесту, зерно, котре не пропадає ніколи. Боронитися, визволятися, перебувати.] Найгірше – безмовнеє терпіння, згода на зло, безтямна біготня на одному місці, **як** бігали батьки під свист чужого батога [3, с. 234] ≈ Гетьман дивився на зорі, **ніби** відповідь у них читав [3, с. 169]; [Дерева тулилися до себе, як у любовному захопленні,] трава аж клалася, **немов** сонце гладило її теплою долонею і вона пестилася [3, с. 46]. У цьому контексті домінують речення ірреального порівняння у співвідношенні 87% до 13%, що властиво мові загалом. З іншого боку, приблизно таку ж пропорцію (83,5% до 16,5%) продукує текст повісті «Мотря». Виразною індивідуально-авторською перевагою залишається використання сполучника *ніби*: в тексті «Мотрі» він маркує 93% ірреально-порівняльних конструкцій, в тексті «Не вбивай» його вага зростає до 96%. На цьому тлі в першому тексті одинично представлені сполучники мов, наче, начебто, в другому – немов. Типовою родзинкою стилю Богдана Лепкого залишається вживання архаїчного порівняльного сполучника *якби*: Притулився [Кочубей – М. З.] до подушки і захропів, **якби** хто гарматами котив [2, с. 177]; [Кочубей впровадив їх [чернців – М. З.] у двір і відвів їм окремі світлиці: – А де ж архімандрит? – питався отця Никанора. – Нездужає.] Пересилає просфори для Вашої вельможності і просить балакати зі мною, **якби** це він у своїй власній особі приїхав [3, с. 92].

Осмислення семантико-синтаксичних властивостей складних порівняльних конструкцій тексту повісті «Не вбивай» дозволяє структурувати їх парадигму за принципом польової організації та “схопити” її еквівалентність з системою складних порівнянь тексту першої повісті з циклу творів про Мазепу. Відповідно простежуються паралелі аналогій з незначними абераціями статистичного плану:

1. Центр складних порівнянь тексту обох повістей представляють асиметричні складнопідрядні речення ірреального порівняння, ускладнені відношенням гіпотетичної зумовленості (51,7% ↔ 53%), що в плані низхідної градації конкретизується як: а) гіпотетична умова (35,0% ↔ 39%); б) допустовість (13,4% ↔ 9%); в) гіпотетична мета (3,3% ↔ 5%). Актуалізовані позиції увиразнюють реченнєві конструкції тексту повісті «Не вбивай» на зразок: а) Гетьман рукою очі протер, **ніби** зі сну збудився [3, с. 73]; б) [Втрійку до брами йшли. Марія Федорівна посередині, молоді по боках. – Не барися з весіллям, – наказувала тітка, – тільки сир відкладений добрий. – Мене хоч нині до аналоя ведіть.] – Мотря мовчки ішла, **ніби** це не торкалося до неї. [Бліда по невиспаній ночі, променіла душевним супокоем, виглядала, як по бурі ранок] [3, с. 61]; в) Піп Святайло мовчить, тільки бороду крадьки рукою гладить, **ніби** запевнитися хоче, чи справді в нього таке-то вже немите рило [3, с. 130].

2. Периферію складних порівняльних конструкцій утворюють: а) симетричні речення ірреального порівняння, де підрядна частина відтворює ситуацію-образ, у якій функціонують представлені в головній частині учасники актуальної ситуації дійсності (26,7% ↔ 21%); б) симетричні речення реального порівняння, де підрядна частина зображує типову, еталонну ситуацію дійсності (13,3% ↔ 16%). В тексті повісті «Не вбивай» виділені синтаксичні структури корелюють з такими реченнєвими одиницями, як: а) Чуйкевич шаблею писав якісь знаки на стежці, **ніби** план битви рисував [3, с. 51]; За нами найсвятіше право боронитися, не перебираючи в способах, **як борониться всяка твар в природі**, щоб зберегти свій рід і гатунок [3, с. 38].

3. Віддалену периферію складнопідрядних порівняльних речень формують симетричні ірреально-порівняльні конструкції, де зміст підрядної частини маркує 'внутрішнє бачення' митця, що корелює з виключно суб'єктивно-асоціативним сприйняттям втіленої в головній частині ситуації об'єктивної дійсності (8,3% ↔ 5%). Наприклад: На обрію золотилась смужка, **ніби** меч відтинав небо від землі [3, с. 59]; Нараз свист, **ніби** хтось шилом в ухо кольнув [3, с. 68]. Формування таких конструкцій, заґрунтоване на

“схопленні” подібності вражень від різнопланових фрагментів світу, увиразнює асоціативне мовомислення Богдана Лепкого, виділяючи візуальні, слухові та контаміновані аудіально-тактильні асоціації як основу для образно-художнього освоєння дійсності засобом складнопідрядного порівняльного речення.

Загалом же осмислення складнопідрядних порівняльних речень тексту повісті «Не вбивай» крізь призму ієрархії утвореної ними системи, з одного боку, та усвідомлення їх як лінгвальних сигналів характеру інтерпретації дійсності письменником, – з іншого, відтворює динаміку використання складної порівняльної конструкції у процесі художньо-естетичного образного освоєння дійсності Богданом Лепким як митцем слова. У цьому плані окреслюється динамічна модель його художнього мовомислення: від образного переосмислення під радикалом порівняння стереотипних уявлень про причиново-наслідкові зв’язки у світі ~ через “схоплення” паралелізму буття шляхом моделювання ‘можливих світів’ та відстеження аналогій між ситуаціями так званої реальної дійсності ~ до актуалізації ‘внутрішнього бачення’ й абсолютно суб’єктивного асоціативно-образного переживання світу. Тим самим виявляється індивідуально-авторське ‘переживання’ порівняння як тої лінгвально зумовленої моделі, що рухає людську думку від зовнішнього до внутрішнього, від видимого до невидимого.

Список використаної літератури

1. Заборна М. С. Складнопідрядне порівняльне речення як елемент ідіолекту та мовомислення Богдана Лепкого в тексті історичної повісті «Мотря». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство: Матеріали міжнар. наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»* / За ред. д. ф. н., проф. М. П. Ткачука. Тернопіль: ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 321-337.
2. Лепкий Б. С. Мотря: Історична повість. Київ: Дніпро, 1992. 464 с.
3. Лепкий Б. С. Не вбивай. *Лепкий Б. С. Не вбивай. Батурин: Іст. повісті.* Київ: Дніпро, 1992. С. 5-262.

Олена Штонь

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, shtonolena@gmail.com

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА ПОРІВНЯНЬ
У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ БОГДАНА ЛЕПКОГО**

Художня мова моделює світ через конкретно-чуттєві образи, передбачаючи таким чином не тільки емоційний вплив на читача, а також здатність реципієнта розуміти вторинний зміст слова, особливості художньо-образного мовомислення того чи іншого письменника. В образній системі митця значна роль належить порівнянням – фігурам мови, які полягають у зображенні особи, предмета, явища або дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими іншим особам, предметам чи явищам.

Такі виражальні засоби неодноразово були об'єктом вивчення науковців. Сутність порівняння, його специфіку як своєрідного засобу пізнання й зображення докільля різнобічно досліджують мовознавці й літературознавці. Лінгвістичну природу категорії порівняння вивчають переважно в трьох аспектах: формально-граматичному, семантико-синтаксичному та стилістичному.

Структуру і стилістичний потенціал порівняння як компонента художнього тексту розглядають у наукових розвідках Н. Буркалець, Л. Голоюх, Г. Довженко, Н. Дужик, Н. Климчук, Л. Козловська, О. Марчук, Л. Мялковська, Л. Мяснянкіна, Є. Павленко Н. Шаповалова та ін.

Учені відзначають значну роль такого образного засобу у витворенні ідіостилю того чи іншого письменника. Із цього погляду цікаво дослідити структурно-семантичну специфіку порівнянь у поетичному дискурсі Богдана Лепкого, адже витлумачення естетичних категорій із принципово інших поглядів сьогодні зумовлює потребу вивчати творчу спадщину митця після довгого й несправедливого замовчування. Саму це й буде метою нашої наукової розвідки.

Розглянемо поезію Богдана Лепкого, оскільки, на думку М. Ільницького, саме вона найбільш повно розкриває особливості вдачі письменника, допомагає глибше збагнути його творчість, зокрема поетичну, домінантою якої є туга: «Туга – це домінанта поета, яка визначає романтичний тип його почування і мислення та «перебендівська» натура, що «Заспіває, засміється. А на сльози зверне»» [1, с. 13]. Сам поет за допомогою порівняння так описує себе: «Моя душа, як струна тая, / Багата на всілякі тони – / На ній і коломийка грає, / І похоронні плачуть дзвони!» [2, с. 32]. Тут і далі в тексті ілюстративний матеріал подаємо за виданням – Лепкий Б. С. Твори: В 2-х т. Київ: Дніпро, 1991. Т. 1: Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. / упоряд., авт. передм. та приміт. М. М. Ільницький. 862 с.

В українському мовознавстві вже усталилося виділення у структурі порівняльних конструкцій трьох взаємопов'язаних компонентів: суб'єкта порівняння – предмета чи явища, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого; об'єкта порівняння – предмета чи явища, що має яскраво виражені і відомі нам ознаки, а також основи порівняння – ознаки, яка лежить в основі порівняння і яка може бути й не вербалізована в окремих структурних типах порівняльних конструкцій, але при цьому зрозуміла з контексту [3, с. 58].

Суб'єктом порівнянь у поетичному дискурсі Б. Лепкого найчастіше є людина, її внутрішній світ і довкілля: «Моя **душа**, як струна тая» (с. 32); «ніби ангел, тоді **ти** до мене ідеш» (с. 37); «**чола** пориті, мов лан» (с. 226); «**ти** за мною, як пташка, літаєш» (с.37); «**я** за тобою з туги в'яну, / Як віск, від твого зору тану» (с. 270); «за горами гасне, як небесна ватра, **сонце** ясне» (с. 40); «**поля** в імлі, як в домовині» (с. 61); «той **вітер**, як ворон крилатий» (с. 64) тощо. Як бачимо, серед суб'єктів-антропонімів займенники на позначення ліричного героя – я, ти, лексеми – черниця, обличчя, душа, пісня, слово, поезія, доля та ін. Суб'єкти, що представляють довкілля, – сонце, вітер, сніг, мла, небо, поле, лан, плесо, скеля, верба і подібні.

Об'єктами порівнянь у поезіях митця виступають антропоніми («Ти будеш, / Як **царівна**» (с. 55), «В городі цвітуть білі квіти, / Як в хаті

безсонячній діти» (с. 65), «Часом сова озветься, / Як **грішника** душа» (с. 46)); зооніми («І як ті **вірли** крилаті, / Так думки вгору летять» (с. 46); «Ніч і тьма, / Як **птиця** хижа» (с. 63); «той вітер, як **ворон** крилатий» (с. 64)); фітоніми («І, як **квітку** **оливну**, так звуки несеш» (с. 37); «... серця райським **квітом** процвітали» (с. 59)); назви явищ природи («... твій легкий хід, як **подув вітру**» (с. 266); І, наче **вітер-завірюха**, / Народ зірвався» (с. 264)); номінації предметів і речовин («вона ... **алмазом** ясним мерехтить» (с. 35); «А плесо мерехтить, як **жемчуг**» (с. 53); «І упав ранений громом, / Ніби мстивою **стрілою**» (с. 51)), найменування пір року («Сніг вкривається квітками, / Мов **весною**» (с. 268); «... цвіте в душі, **як весна**» (с. 36)) тощо.

Основу порівняння автори визначають за різними критеріями: фізичними властивостями (колір, звук, розмір, форма тощо), нюховими та дотиковими відчуттями, інтелектуальними, емоційними ознаками тощо. У своїх поетичних творах Богдан Лепкий основою порівняння зазвичай обирає ті ознаки, які за його уявленням найбільш точно розкривають суть суб'єкта порівняння. Це може бути зіставлення за розміром, формою («Там лан – **як полонина**, / Там стерні – **як щетина**, / Там скирти – **наче вежі...**» (с. 62); за кольором («**Небо меркне**, половіє, / **Як зіниця**, що поблідне» (с. 61); «Небо **хмари** вкрили, / **Як олово**, такі важкі і **сірі**» (с. 62); «А долом **мряки сині**, / **Неначе море** там» (с. 54)); за звуковими асоціаціями («Стоять поля **німі**, **немов могили**» (с. 62), «Гей, ріко! Однакі наші **шуми**: / В тобі **хвилі грають**, в мені – **думи**» (с. 40)); за емоційними ознаками («Молодечий жар / Я **несу** тобі, / **Як сердечний дар**» (с. 34); «А буває і так, що **зневіра їдка** ... Продересь до душі, **ніби тая змія**» (с. 37), «... по каміннях шуршить, **ніби злиться!**» (с. 43)).

Для поезій Богдана Лепкого притаманне нанизування порівнянь у строфі, як-от: «Роса, **немов** розсипаний **алмаз**, / Дрижить на кожному листі, / Трава – **як ізмарагд**, галуззя – **як топаз** / В казковому намисті» (с. 267).

Отже, структурно-семантична специфіка порівнянь у поетичному дискурсі Богдана Лепкого виявляється як у їх побудові, так і у виборі компонентів (різних лексико-семантичних груп суб'єктів та об'єктів

порівняльних конструкцій), основи порівняння, що викликає у читача певні словесні картини, а також робить текст багатоплановим та багат шаровим.

Список використаної літератури

1. Ільницький М. «Найпопулярніша постать на галицькому ґрунті...». *Лепкий Б. С. Твори: в 2-х т.* Київ: Дніпро, 1991. Т. 1: Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. / упоряд., авт. передм. та приміт. М. М. Ільницький. С. 5-30.
2. Лепкий Б. С. Твори: в 2-х т. Київ: Дніпро, 1991. Т. 1: Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. / упоряд., авт. передм. та приміт. М. М. Ільницький. 862 с.
3. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій сучасної української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 1996. 16 с.

Мирослава Криськів

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри української мови та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, mira.kryskiv@ukr.net

**ВИРАЖАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІРШОВАНИХ ФРАГМЕНТІВ
У ПРОЗІ БОГДАНА ЛЕПКОГО**

Талант Богдана Лепкого різноаспектний, багатогранний. Зокрема, на ниві літератури він виступав і як поет, і як прозаїк, і як публіцист, і як критик та літературознавець. Проте суспільно-політична ситуація, в якій перебувала Україна у складі Радянського Союзу, ніскільки не сприяла популяризації його творів серед української читацької громади. Навпаки, робилося все можливе для того, щоб про цього письменника в Україні ніхто не знав. Причиною були як факти з життя Б. Лепкого (участь у визвольних змаганнях 1917-1920 рр., еміграція з «визволеної» Західної України), так і національно-патріотичне спрямування його творів (відображення подій найбільш критичних моментів української історії – від княжих часів, від трагічного періоду XVII-XVIII століття до не менш трагічних часів першої та другої світових воєн).

Один із показових фактів: у двотомному збірнику «Пісні та романси українських поетів» («Радянський письменник», 1956 р.) не знайшлося місця для знаменитої пісні «Журавлі», широко відомої за межами України. А що вже говорити про фундаментальну пенталогію «Мазепа»! Навіть відомий літературознавець Теофіл Комаринець у своїх дослідженнях пише лише про тетралогію, не знаючи про видану в Канаді повість «З-під Полтави до Бендер» [3].

Унаслідок такого інформаційного бар'єру кілька поколінь українців майже нічого не знали про творчість Богдана Лепкого. А після того, як, уже в умовах незалежної України, творчість Б. Лепкого (хоч і в далеко не повному обсязі) дійшла до читачів, більшу увагу привернули його прозові твори, передусім – на історичну тематику. Б. Лепкий як поет і досі залишається маловідомим.

Між тим, потяг письменника до поетичних форм вислову, увага до виразової сили віршованого слова помітні і в його прозових творах, зокрема – в тих, що увійшли до пенталогії «Мазепа».

Простежимо це на матеріалі повістей «Мотря», «Не вбивай», «Батурин» [1; 2]. У цих творах знаходимо велику кількість віршованих вкраплень, які умовно поділити на дві групи:

- 1) уривки з більш чи менш відомих текстів, різних за походженням;
- 2) авторські фрази чи розгорнуті фрагменти тексту.

У межах кожної з цих груп спостерігаємо різні за комунікативним призначенням висловлювання.

Так, у ряді випадків автор наводить суто етнографічні матеріали, які характеризують ті чи інші ситуації.

Ось опис гуляння:

«Музики вдарили метелиці... Ніби степовий вітер улетів у салю» «Вікна стали крутитися, і долівка ніби підскакувала під козацькими чобітьми».

Природно, що в текст введено куплети з жартівливих народних пісень:

Як гуляв, так гуляв,
Ні чобіт, ні холяв,
Як додому прийшов,
Не було й підшов.
Ой ти, ткач, ниткоплут,
А я бондарівна,
Піди геть, відчепись,
Я тобі не рівна [1, с. 160].

Найбільш показовим, найтісніше пов'язаним з сюжетом і концепцією усієї пенталогії є розгорнутий віршований фрагмент повісті «Батурин», в якому передано думки і переживання Мотрі після падіння гетьманської столиці [2, с. 469-472]. Страшні картини руйнування і катувань, невдача наміру підірвати замок, образи від Меншикова під час допиту, що вимагали неймовірного напруження волі, цілковита залежність від примх ворога – все це до краю

виснажило її фізичні сили, викликало хворобливі марення впереміш із баченим і пережитим:

...Запалюються на полях збіжжя,
по селах стріхи,
скрізь червоні віхи,
горять ліси,
жаль Божої краси,
жаль України...

Куди ви, куди, демони руїни?

Мотрю мучить думка, як можуть нормальні люди чинити такі звірства.

— Хто ви, люди? Звідкіль? З півночі?

Невже ж там живе така людська порода?

Від рода та до рода
озвірення народа.

Згадується благородний полковник Скорін, який, не бажаючи бути причетним до безчинств Меншикова і сп'янілої від крові російської солдатні, застрелився.

— Невже ж там, у твоїй вітчизні,
лучаються теж люди,
що мають серце в груді...

Який ти нещасливий!

Такий, як я,
сестра твоя в Христі...

Подай же руку мені.

Крізь провалля віків,
крізь помсту і гнів
помандруємо назустріч Христові,
В країну нової обнови.

Розбурхана уява перестрибує на інше питання – про себе і свою сім'ю:

— Чого затис уста?

Гадаєш – жінка я пуста?...
Савська цариця?
Киприди жриця,
Содоми дитина?
Кинута на українські лани?
Єлена з Троянської війни?
Ах, ні.
Куди там мені?
Я тільки Мотря, Кочубеєві донька. Знаєш? Того,
Що голову зрубали, бо забажав булави.
Не так він, як мати.
Не важко булаву до рук своїх дістати,
А важко донести щасливо до могили.
Глянь на тих, що досі її носили.
І новий поворот – до подій у державі:
– Грім землю трясє,
повертаються вгору ріки...
І зразу ж – як наказ самій собі:
– Замкни, замкни повіки,
бо... збожеволієш!
Рідна мати не знала мене...
Мати дитину жене
у монастир...
Злітаються круки на жир.
Бачиш? Скільки їх!
Круки – це гріх!
Злітаються на жир і крячуть,
В небі ангели плачуть.
Мій сон згорів.

Не тільки зміст цього внутрішнього монологу, але й його форма, ритмічна і граматична організація дають змогу відчувати, що «Мотрині думки розліталися, як птахи, на всі сторони світа. Мотрі здавалося, що з ними розлітається і вона» [2, с. 470]. І знову автор надає слово їй:

...Це не Мотря.

Мотря була друга.

Мотря – це була потуга,

а тепер – неміч безсила,

Мотря, як цвіт, котрий підкосила

Судьби невблаганна коса.

Та не надовго зупиняється думка на особистій долі. Важливіше інше: що буде далі? Віра в майбутнє диктує, що:

Не скінчився світ,

з-над могили сонце встане,

усміхнене, рум'яне,

дихне жадобою життя.

А реальність навіває інші думки:

– Чуєш, мамо? Дзвонять дзвони.

Похорони... похорони...

Ховають Україну.

Насипали могилу аж до хмар.

А на могилі не хрест, а цар...

А гуш! А гуш! А гуш!

Женіть його, женіть, бо шкода душ!

І знову авторський коментар: «Мотря губилася в думках, розпливалася в них, – як річка в морі, як звук у просторі, як слід вірла в хмарах» (віршова стихія проникає і мову автора).

Любов Федорівна, яка вже позбулася колишніх амбіцій, заспокоює доньку: нема такої могили, щоб можна було Україну похоронити. І наче разом з нею це говорить і сам Б. Лепкий.

Монолог-марення, уривки з якого тут наведено, у повісті «Батурин» займає ледь більше трьох сторінок. Можна лише уявити, скільки місця потрібно було б, щоби все, що кипіло у душі Мотрі, висловити звичайною прозою. Напрочуд вдалий вибір форми викладу дозволив авторові передати сум'яття почуттів, розвихреність думок недужої жінки, ніби узагальнюючи, підсумовуючи усі викладені раніше деталі сюжету. Тут спрацьовує усе: і різні за структурою, комунікативною метою та інтонацією речення, і їх неоднаковий розмір – від одного до великої кількості слів, і розчленування речень на різні за розміром фрагменти, що римуються, і відсутність якогось стандарту у кількості римованих синтагм та їх взаємному розташуванні, і різноманітність емоційно забарвленої лексики, і багатство образних засобів.

А ще – контрастність зображених картин. Так, трагізм поразки, яскраво показаний у наведених вище сценах, стає ще відчутнішим від епізоду захоплення керівника героїчної оборони Батурина Чечеля.

«До села наблизилася ватага гільтаїв... Гріш їх манив, їх манила нажива. А все інше не мало для них ніякої ваги.

Обступили майдан, налетіли, на нього, як круки, що зачули падло».

Невже ж це Україна, невже ж отся розбишацька ватага – це їхні земляки, люди одної віри і одної крові з тими, хто так самовіддано захищав гетьманську столицю? Чечеля зв'язали, поволікли до саней і рушили з місця під супровід блюзнірських сороміцьких пісень. Цей бандитський розгул виливається у викликаній успіхом здійсненого розбою пісні:

Поспішайся, Чечелику,

Чекає москаль,

Вже для тебе пристроєно

Осиковий паль [2, с. 514].

Цим грайливим ритмом, цим знущальним «пестливим» звертанням на фоні страшної трагедії автор вносить завершальний штрих у художню характеристику роз'єданого, поділеного на протиставлені за рівнем свідомості прошарки українського люду, доля якого вирішувалася не на роки а на століття.

Отже, як бачимо з розглянутих віршованих фрагментів, автор цілеспрямовано використовує їх для того, щоб змалювати звичаї і побут народу, показати природний гумор українців, виявити стосунки персонажів, відтворити їхні почуття і переживання, висвітлити найбільш трагічні події в Україні початку XVIII ст. Незважаючи на те, що Богдан Лепкий у своїх поетичних творах заявляв, ніби йому «байдужі всі правила, майстерні строфи, ритми, рими» («Моя душа, як струна тая...»), бо поезія «в людях і в природі», а не «в химернім ритмі і рими» («Поезія»), на практиці він успішно підпорядкував ці ритми і рими відтворенню історичної правди і стану душі героїв своїх творів.

Список використаної літератури

1. Лепкий Б. С. Твори: в 2 т. Київ: Дніпро, 1991. Т. 1: Поезія, оповідання і нариси, історичні повісті. 861 с.
2. Лепкий Б. С. Твори: в 2 т. Київ: Дніпро, 1991. Т. 2: Повість, спогади, виступи. 718 с.
3. Творчість Богдана Лепкого в контексті європейської культури XX століття: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяч. 125-річчю від дня народж. письменника / відп. за вип., ред. Н. М. Поплавська; за ред. М. П. Ткачука. Тернопіль: ТДПУ, 1998. 388 с.

Інеса Коцяба

аспірант кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ БОГОРОДИЦІ В ПОЕТИЧНОМУ МОВОМИСЛЕННІ Б. ЛЕПКОГО

Образ Богородиці є одним із ядерних як в етнічній релігійній свідомості загалом, так і в творчості Б. Лепкого зокрема. І хоча письменник здебільшого зосереджує увагу на Христологічній тематиці, проте досить часто звертається до образу Богородиці. При цьому митець помітно розширює семантику концептуалізованого образу, що дозволяє виокремити в ній найтонші смислові відтінки.

Особливості концептуалізації образу Богородиці були предметом вивчення багатьох учених, зокрема таких, як: Т. Вільчинська [1], П. Мацьків [2], М. Скаб [3] та інших. Проте актуальність запропонованого дослідження зумовлена недостатнім вивченням сакральної картини світу Б. Лепкого, а саме концепту «Богородиця» в ній. Метою наукової розвідки було простежити специфіку вербалізації концепту «Богородиця» в поетичній творчості Б. Лепкого.

Концепт «Богородиця» з когнітивної точки зору є одиницею знання, що фіксує досвід взаємодії людини зі світом і пов'язані з ним процеси рефлексії та інтерпретації, які, вербалізуючись, кодуються мовними знаками. Одиниці свідомості підлягають категоризації, згідно якої згаданий концепт належить до власне сакральних концептів, на протилежності хтонічним. Щодо концепту «Богородиця», то він є не лише сакральним етнокультурним концептом, а й елементом поетики чи ідіостилю автора, а з когнітивної точки зору – способом акцентування уваги, зосередження, відмічення його як такого, що активно впливає на свідомість.

Проведене дослідження засвідчило, що аналізований концепт через різні вербалізатори виявляється в численних контекстах, де представлений низкою однокомпонентних і двокомпонентних одиниць, які об'єктивують ідеальну, тобто психічну, сутність на рівні мови, як-от: Мати Божа, Божая Мати,

Пречиста Мати, Пречиста, Мати, Ти, Мадонна, пор.: «Прости нам, **Мати!!!**» [4, с. 434] і «Заплакала **Божая Мати** / І очі закрила рукою» [5, с. 326], у тому числі субстантивованими іменниками: «Дванадцять жінок / Минає цвинтарні ворота. / Терновий вінок / Хтось сплів з крові, сліз і з болота. / О, **Пречиста!**» [5, с. 247] та займенниками: «І **Ти** страдала, пробита мечами, / Зглянься над нами!!!» [4, с. 434].

Традиційну семантику демонструє концептуальний смисл «Та, яка є матір'ю Бога»: «А на іконі трави, квіти сині, / І **Мати Божа** клякла при дитині» [5, с. 43]. Поетизація Богородиці з дитиною на руках, акцент на функції материнства супроводжуються позитивною конотацією. У наведеному контексті Божа Матір зображена Б. Лепким на іконі, що дає підстави для виокремлення імпліцитно вираженого смислу «Та, якій поклоняються, в яку вірять». Подібний смисл спостерігаємо і в позиції суб'єкта зіставлення: «І вірю в неї, як в **мадонну...**» [5, с. 293]. Вживання вказаної номінації пояснюється, очевидно, впливом католицької традиції.

Загалом Б. Лепкий осмислює Богородицю як всемогутню, що може принести мир, зокрема у поезіях на військову тематику, напр.: «Покрий же нині омофором мира» [4, с. 424], (семантичний компонент «Яка є всесильною»); як таку, що може допомогти, врятувати: «Дай, щоб з рук наших навік впали / Заржавілі окупи» [4, с. 424] (концептуальний смисл «Та, до якої звертаються по допомогу»); як милосердну: «І **Ти** страдала, пробита мечами, / Зглянься над нами!!!» [4, с. 434] або «Прости, коли ми в темряві блукали / І не бачили ціли» [4, с. 423] («Яка прощає і допомагає»); здатну до співпереживань: «Заплакала **Божая Мати** / І очі закрила рукою» [5, с. 326] («Яка співчуває людям»).

Загалом усі поетичні контексти Б. Лепкого пронизані любов'ю і повагою автора до Богородиці. Як і український народ, він щиро вірить у її надприродну силу, тому звертається до неї у молитвах: «Й до **тебе** нині з далекого краю / Крізь гармати і битву / З шумом буйного вітру посилаю / Оцю мою молитву» [4, с. 423] («Та, до якої моляться»); часто дякує, складаючи хвалу: «Щоби до

Тебе плила дяка щира / Від роду та до роду. / Колись на Січі славні запорожці / **Тобі** хвалу давали. / Дай, щоб пропали наші переможці, / Щоб ми **тобі** співали» [4, с. 424] («Та, яку прославляють»).

З когнітивної точки зору, повторюване звернення до певного елемента, що структурує концепт, є маркером важливості і значущості, а отже, усвідомленням любові до Богородиці. Людина в тяжкі періоди свого життя звертається до Божої Матері зі своїми болями, мріями, надіями: «Та добре, що впав / Він під своєю хоругвою, / Щоби лиш Бог дав / Діждатися волі з весною». / О, **Пречиста**» [5, с. 248].

У поезіях знаходимо чимало описів зовнішнього вигляду Богородиці (зображення її в золотій короні, сонячних шатах, загалом світлих тонах), що дає змогу виділити концептуальний фрагмент «Яка має особливу (Божественну) природу»: «Бачу **Тебе**, о всепїтая **Мати**, / У золотистій короні, / Зі сонця променів маєш ткані шати, / Мов лелії, долоні» [4, с. 423].

Як в релігійній доктрині, так і в етнічних християнських віруваннях до важливих концептуальних характеристик Богородиці належать «чистота» (у поетичній канві творів Б. Лепкого реалізується епітетом пречиста: «**Пречиста Мати** сина вповиває» [5, с. 43]); «святість» (Богородицю зараховують до лику святих, що об'єктивується через епітет свята: «О Ти, Пречиста, **Свята Божа Мати!** / І Ти втікала з батьківської хати!» [4, с. 434]); «всюдисущість» і «животворящість» (есплікується за допомогою епітета всепїтая: «Бачу Тебе, о **всепїтая Мати**» [4, с. 423]).

Отже, як бачимо, одне з важливих місць у сакральній картині світу Б. Лепкого належить Богородиці, яка осмислюється у стосунку до Бога та всього людства. Концептуалізований образ Богородиці є когнітивно багатограним і полісемантичним. До інтенціоналу імені концепту додаються результати чуттєво-образного переосмислення разом із емоціями, почуттями, оцінками автора. Концепт є виключно позитивно маркованим, що відповідає правобічному розміщенню його на шкалі аксіологічних цінностей. Окремі

концептуальні характеристики Божої Матері реалізуються через тропеїчні одиниці, насамперед епітети і порівняння.

Перспективу подібних досліджень вбачаємо в подальшому студіюванні інших сакральних концептів у творчості Б. Лепкого, у тому числі й прозовій.

Список використаної літератури

1. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII-XIII ст.: монографія. Тернопіль: Джура, 2008. 424 с.
2. Мацьків П. Концептосфера Бог в українському мовному просторі: монографія. Дрогобич: Коло, 2007. 332 с.
3. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: монографія. Чернівці: Рута, 2008. 560 с.
4. Лепкий Б. Поезії. Тернопіль: Джура, 2005. 500 с.
5. Лепкий Б. Твори: в 2 т. / упоряд., авт. вступ. ст. та прим. Ф. П. Погребенник. Київ: Наукова думка, 1997. Т. 1: Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. 845 с.

Юрій Вітяк

асистент кафедри української мови та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, аспірант,
vitiakyurii@tnpu.edu.ua

ПРИМІТКИ ЯК ПРИЙОМ РЕЦЕПЦІЇ ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ «КАЗКА МОЙОГО ЖИТТЯ» БОГДАНА ЛЕПКОГО)

Дослідження метатекстуальних складових твору сприяє розумінню основного текстового корпусу. Насамперед стійкий інтерес до приміток простежуємо в сучасних перекладознавчих студіях. Пояснення текстових сегментів має тяглу традицію, що виходить за межі канви сакральних пам'яток, скажімо, Біблії, яка почала з'являтися у слов'янських перекладах у X ст. із християнізацією Київської Русі. Так, одним із перших тлумачів Святого Письма в Україні є Кирило Транквіліон-Савроковський (XVI-XVII ст.). Необхідність експлікації текстів загалом чи почасти фіксуємо і при аналізі пізніших літописних манускриптів, до прикладу, при розгляді Літопису Самійла Величка, переклад якого із давньоукраїнської здійснив Валерій Шевчук, створивши, за підрахунками Г. Косаревої, 3400 наукових коментарів та приміток [1, с. 102].

Наявність додаткових текстових елементів заповнює так звані Leerstelle (прогалини в тексті, услід за Вольфгангом Ізером [5]) та лакуни у фонових знаннях реципієнта, попросту кажучи, читача, а заодно зменшує можливість хибного потрактування фрагментів твору. Це стосується і опусу «Казка мого життя» Богдана Лепкого, що, на переконання Куцої О., варто розглядати як «повість-спогад» [2, с. 30]. Мовлячи про літературознавче окреслення твору, варто наголосити, що зазначену автобіографічну мемуаристику усталено визначають як трилогію, що має такі номінації: «Крегулець» (частину, оприлюднену у 1936 р.), «До Зарваниці» (надруковану в 1938 р.) та «Бережани» (частина вийшла друком у 1941 р. після смерті автора, за формулюванням Левка Лепкого «не вповні закінчена» [3, с. 339]).

Літературна рецепція твору, що сфокусована «на безпосередньо чуттєвому характері сприймання літературного твору і дозволяє зручно й

економно наголошувати на обов'язковій наявності чуттєвого компонента в будь-яких формах освоєння літературних явищ» [4, с. 82], загалом залежить від рівня підготовленості читача. Утім, «Казка мого життя» є нашаруванням низки мовних реалій, помаркованих польською та німецькою мовами та діалектами, які для пересічного читача можуть видаватися специфічними та складними для розуміння. До глосарійних приміток зараховуємо такі:

- «Коло свічки поклала подовгасту тацку, таку, як великий бішкopt* зі шпицями, щоб обтинати гніт» [3, с. 96]. Лексема «бішкopt» є незбагненою для багатьох реципієнтів через німецьке походження. У перекладі «бішкopt» означає «бісквіт».

- «І причувалося, як батько Шубертове «Штедхен*» на скрипці вигравав» [3, с. 180]. Транскрибоване слово «штедхен» у перекладі з німецької означає «серенада».

- «В чистім селянськiм одязі, нова куртина*, чоботи аж вилискуються». Діалектна лексема «куртина» позначає «коротку свитку».

Не меншої уваги в розрізі літературної рецепції заслуговує і коментування, що пояснює згадувані історичні події та місця, постаті, мистецькі твори, видання, назви міфологічних істот тощо. Завдяки потрактуванню незрозумілих фрагментів тексту в читача складається повніше і ясніше уявлення про фікційний мікросвіт. З-поміж приміток можемо виокремити такі категорії:

- Історичні події та місця: Шенбрунський мир, Австерліц, Тернопілі.
- Постаті: митці (Бачинський Омелян, Бачинська Теофілія, Гембицький Тит, Вербицький Михайло, Вітошинський Йосип); історичні постаті (Олекса Довбуш); духівники (Сембратович Йосиф, Сембратович Сильвестр, Снігурський Іван) та ін.

- Мистецькі твори: згадуються п'єси «Дами й гусари», «Довбуш», «Розбійники»; опери «Корневільські дзвони», «Циганський барон» тощо. Приклад примітки, наведеної у книжці: «Верховинці» – п'єса польського

письменника Юзефа Коженювського (1797-1863), на українській сцені йшла в перекладі Ксенофонта Климковича (1835-1881).

- Видання: «Дзвін», «Зеркало», Краківські вісті», «Мета», «Русалка».
- Назви міфологічних істот: Мельпомена, Polihymnia (Полігімнія) та ін.

Таким чином, примітки, що створені для книги, допомагають збагатити інформаційний пласт твору та досягнути часто віддалені в часі реалії, а тому їх можна вважати засадничим прийомом літературної рецепції.

Список використаної літератури

1. Косарева Г. Коментарі Валерія Шевчука в літописі Самійла Величка як позатекстова інтерпретація давньоукраїнської пам'ятки. *Волинсько-Житомищина*. 2010. № 20. С. 102-112.
2. Куца О. Домінанта казковості у генологічній структурі «Казки мого життя» Богдана Лепкого. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: зб. наук. пр. «ЛЮГОΣ» з матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції (Т. 4), м. Париж, 5 лютого 2021 р.* Вінниця-Париж: Європейська наукова платформа, La Fedeltà, 2021. 180 с.
3. Лепкий Б. Казка мого життя : повість. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 416 с.
4. Літературознавча рецепція і компаративістичний дискурс / редактори: Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 378 с.
5. Vgl. Wolfgang Iser, *Der Akt des Lesens*. München 1976. S. 302.

Юліана Нестерович

аспірант кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
yuliana.nesterovych@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ЗРАДНИК» У ПОВІСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО «КРУТІЖ»

У сучасному українському мовознавстві, зокрема лінгвоконцептології, лінгвокультурології, особливо актуальними в останні десятиліття є дослідження національних концептів морально-етичного спрямування. У цьому контексті не достатньо вивченим залишається концепт «зрадник» у творчості українських письменників. Він був предметом аналізу у працях Г. Межжеріної [2] й О. Дуденко [1]. На матеріалі української та англійської мов концепт «зрада» розглядали Л. Ясногурська [5] та Н. Панфілова [4].

Метою нашого дослідження було дослідити особливості вербалізації концепту «зрадник» у повісті відомого українського письменника ХХ ст. Б. Лепкого «Крутіж».

У тексті повісті концепт «зрадник» має чітко виражену польову структуру. Його ядро становлять смисли, у яких об'єктивується інформація про зраду гетьмана, народу, віри, союзників по боротьбі, наприклад: **‘зрадник гетьмана’**: «Та на тім ще не кінець, бо й Барабашеві, і Цицюрі, і Сомкові, й Золотаренкові також булавою запахло, й усі вони тепер проти Виговського стали» [3, с. 15]; **‘зрадник свого народу й віри’** (прихильник унії, який укладає домовленості з поляками): «А таки, що Юркові бути, не кому! Він Богданова кров. А Виговський за поляками тягне і за унією. Хоче панщину завести, шляхетчину. А не діжде він цього!» [3, с. 15]; **‘зрадливий союзник’**: «Кара Божа з отими бусурманами. Жити нам не дають. А це ж пособники наші. Пособлять і в заплату беруть ясир... І без них зле, і з ними ще поганіше» [3, с. 47].

Специфіка досліджуваного матеріалу дозволила в межах периферії розмежувати далеку і ближню. До ближньої периферії належать концептуальні смисли, які розширюють поняття зради та вербалізуються частіше іменниками,

зокрема такі: **‘підступний, каїн’**: «...проклятий Цицюра найзнатніших переяславських міщан і козаків... до себе по одному кликав і в чотири очі їх намовляв, щоб від гетьмана відставали, а коли вони, як люди чесні, що гетьманові присягнули, не хотіли тієї присяги ломити, то він їх по одному і вбивав... Це ж каїнський вчинок...» [3, с. 16-17]; **‘запроданець’**: « – А залога яка? – Невелика. Кількоро людей. – Певних? – Один, як собака, вірний. До інших я вже татарина одного підіслав. Купить їх» [3, с. 158]; **‘міжусобник’**: «І перш бували війни, тривоги, бої, але не билися всі з усіма, син із батьком, брат не йшов на брата! А тепер!» [3, с. 69]; **‘заколотник’**: «Винні ті, що нашу воду колотять і каламутять. На них ти в першу чергу нарікай. На тих, що за булаву деруться, і на їх прислужників, і наймитів. Народ – стихія, а вони чорні духи, вони всьому злому причина» [3, с. 202]; **‘бунтівник’**: «Його дорадником був хитрий Брюховецький, колишній чура старого гетьмана Богдана. Він бунтує Січ, яку збунтувати не важко, бо там народ неспокійний і до війни скорий» [3, с. 27].

Частина смислів у структурі концепту «зрадник» формує дальню периферію, наприклад: **‘убивця’**: «Перерізали людей, як баранів, без пощади і розбору, не питаючи, чи свій, чи наємний чужинець» [3, с. 17]; **‘підбурювач’**: «І добряга Юрась повірив Брюховецькому, підбурили Січ і хороброго, але палкого Сірка підняли і таку пожежу роздули, яку й угасить нелегко» [3, с. 15]; **‘підлабузник’**: «І тепер один наперед другого царської ласки запобігають. А цар користується тим і щораз більше своїх ратників у наші города насилає... Ще рік-два і втратимо все те, що такими зусиллями добули» [3, с. 15-16]; **‘утікач’** (гетьман, який був вимушений утікати від заколотників, деякими персонажами твору трактується як зрадник, який покинув вірних йому людей, не прийняв бій): «– І тоді гетьман серед ночі – опівночі – в одній тільки сукмані допав коня і сам-один, навіть без чури, у...тік. – Гетьман утік? – заверещав Босаковський. – Не може бути, щоб гетьман залишив свою резиденцію, і булаву, й жінку, й втікав!» [3, с. 41]; **‘дикун’**: «Щоби хто з нас полковницю Нечаїху зрадив, о, того бути не може! Невже ж ми дикуни які, чи що?» [3,

с. 147]; **‘корислива людина’**: «Коли б хто до моїх майонтоків голосився, то кажи, що хто за життя мене не знав, то й по смерті його не треба» [3, с. 83].

Зазначимо, що переважають негативно марковані смисли, що конотують осуд, зневагу, застереження. Водночас трапляються концептуальні смисли з послабленою негативною оцінкою, які конотують іронію, насмішку і под., як-от: **‘непостійний у коханні’**: «Козаки сміялися, що він пивним [оком] зазирає до пива, а зеленкуватим до вина, обома до шинкарки або до її дівчат-дзигльованок. Одним одну бере, а другу другим, які очі котра з них і любить... Босаковський твердо вірив у свою непоборну силу над слабим Євиним родом. «У мене, – казав, – кожна влюбляється з місця»» [3, с. 4] та **‘благородна людина’**: (про того, хто вірно служить жорстокому панові, але наважується на зраду, щоб зберегти життя інших людей): «Він стільки літ служив своєму панові вірно і слухняно, як пес. Аж нині, нараз, коли цей пан конає, він має йому сказати «ні»? Але ж бо й «так» вимовити важко, неможливо. Пригадалася Маруся Богатківна, і тиха, добра Олена Нечаєва, і безталанна Катерина Виговська, – як же тут присягнути, що він на їх згубу піде?.. Нemoжливо!» [5, с. 213].

Отже, концепт «зрадник» у тексті повісті Б. Лепкого «Крутіж» має широке номінативне поле. Найчастіше він вербалізується за допомогою іменників зрадник, запроданець, каїн, бунтівник, заколотник. Дослідження польової структури концепту дало змогу систематизувати смислові компоненти, які розподілили в межах ядерної та периферійної зон.

Список використаної літератури

1. Дуденко О. Вербалізація концепту «зрада» в однойменному романі Євгенії Кононенко («Зрада» (Zrada, made in Ukraine)). URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/14196/1/APFP-2021-N21-P1-40-47.pdf>.
2. Межжеріна Г. В. Концептуалізація образів зрадників у «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» (субстантивно-ад’єктивний аспект) *Мовознавство*. 2014. №5. С. 45–56.

3. Лепкий Б. Крутіж. Київ: Знання, 2016. 223 с.

4. Панфілова Н. Зіставний аналіз внутрішньої організації української лексики *зрада* та її лексичних відповідників в англійській мові. *Наукові записки. Випуск 67. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. С. 244-249.

5. Ясногурська Л. Концепт ЗРАДА: лінгвокультурний та корпуснобазований підходи (на матеріалі української та англійської мов): дис ... канд. філол. наук : 10.02.15. Рівне, 2018. 246 с.

МЕДІАЗНАВЧА СЕКЦІЯ ВИДАВНИЧА ТА ЖУРНАЛІСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА ЛЕПКОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Тетяна Решетука

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
reshtetyana@gmail.com.

Оксана Кушнір

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
oksanakush8@gmail.com.

ВНЕСОК БОГДАНА ЛЕПКОГО У СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОЇ СПРАВИ

Феномен Б. Лепкого охоплює різні напрями діяльності митця як літературознавця, перекладача, публіциста, критика, художника. Його творча особистість не втрачає актуальності і для сучасників національного та європейського масштабів. Важливою і малодослідженою частиною спадщини Б. Лепкого і досі залишається його праця на енциклопедичній ниві, втілена у задумах та реалізованих проєктах.

Так, в огляді «Дотеперішні українські енциклопедії» З. Кузеля зазначав, що через брак коштів Б. Лепкий ще на етапі підготовки зупинив роботу над «Українською енциклопедією», яку розпочав у друкарні Л. Шарфе (м. Вецляр) під час свого перебування у Німеччині у 1924 році [3].

Б. Лепкий брав активну участь в реалізації проєкту першої національної «книги, в якій є все» [4, с. 352], призначеної для найширшої читацької аудиторії. Універсальний довідковий тритомник під назвою «Українська Загальна Енциклопедія: Книга знання» (УЗЕ) [5] вийшов друком у 1930-1933 роках під редагуванням відомого енциклопедиста І. Раковського. Як «чоловік, до якого можна мати довіру» [6, с. 22], той запросив Б. Лепкого до складу авторитетного видавничого колективу з понад шістдесяти вчених, що відповідали за опрацювання певних розділів чи найбільших за обсягом статей. Серед них, зокрема, В. Кубійович, Д. Антонович, М. Рудницький, Ф. Колесса, М. Возняк, А. Крушельницький, С. Людкевич, К. Студинський, П. Франко,

Я. Чикаленко, В. Щурат. Добрий організатор І. Раковський умів об'єктивно оцінити потенційні можливості своїх колег, тому кожен із них відповідав за посильну йому нішу спільної справи.

Б. Лепкий долучався до видання «Книги знання» на підготовчому та видавничому етапах, про що свідчить епістолярна спадщина діяча [1; 2]. Перебуваючи в Кракові, він ще з вересня 1929 року активно формував словник гасел майбутньої енциклопедії, розмірковував про принципи його укладання, зокрема про однотипність скорочень та ілюстрації. Сприяв залученню до авторського колективу авторитетних фахівців: М. Чернецького, С. Стоцького, В. Щурата, Ф. Колесси, М. Возняка М. Рудницького та інших. Підтримував ідею виокремлення матеріалів про Україну в цілісний розділ, долучився до його створення. Зокрема, у ньому він хронологічно відтворив історію української літератури XI–XV століть (Том 3, стовпці 773-780).

Б. Лепкий чітко усвідомлював основне завдання енциклопедії – інформувати освіченого тогочасного читача про видатних діячів, важливі дати, події, тлумачити досягнення в усіх галузях знання. В одному з листів до І. Раковського він писав про те, що «мусимо дати в книжці те, за чим наш читач приблизно буде шукати», «що нашому нинішньому чоловікови цікаво і потрібно знати» [1, с. 447]. Він неодноразово пропонував редакторові теми, «що принесло життя. Війна, визвольна боротьба, кооперація, меліорація, радіо і т. д.» [1, с. 451].

Найбільшу увагу в УЗЕ було приділено українознавству. Б. Лепкий, якому належало робити огляд української та іноземної словесності, найдетальніше реферував українське письменство. У світовому літературному контексті обирав найважливіше і віддавав перевагу тим митцям, які мали зв'язки з Україною. Перу Б. Лепкого належать енциклопедичні статті про загальне й українське письменство до букви «й». Він дуже прискіпливо ставився до редагування авторських матеріалів, важко погоджувався на редакційні правки та скорочення, посилаючись на зобов'язання перед

письменниками-сучасниками та свою відповідальність як літературознавця у науковій спільноті [1, с. 442-470].

Енциклопедичний виклад матеріалу вимагає від авторів тривалої і нелегкої праці. Втомлений Б. Лепкий неодноразово нарікав на те, що «робота дуже пинява. Сотки книжок листує чоловік, порівнює, справляє, а вислід... малий» [1, с. 447]. Це ще раз підтверджує важливість дослідження та належного поцінування жертвовної праці Б. Лепкого як енциклопедиста.

Список використаної літератури

1. До Івана Раковського [Листи]. *Журавлі повертаються...*: З епістолярної спадщини Богдана Лепкого / упоряд., авт. передм., прим. і коментарів В. Качкан. Львів, 2001. 920 с., С. 442-470.

2. До редакції Української загальної енциклопедії [Лист]. *Журавлі повертаються...*: З епістолярної спадщини Богдана Лепкого / Упоряд., авт. передм., прим. і коментарів В. Качкан. Львів, 2001. 920 с., С. 473.

3. Кузеля З. Дотеперішні українські енциклопедії. *Енциклопедія українознавства: Систематична частина*. Т. 1. Київ, 1994. С. 9-11.

4. Микитчук В. До історії видання «Української загальної енциклопедії» в Коломії. *Коломия і Коломийщина: збірник споминів про давнє й минуле*. Філадельфія: Видання Комітету коломиян, 1988. С. 251-261.

5. Українська Загальна Енциклопедія: Книга Знання: в 3-х т. / під гол. ред. І. Раковського. Львів; Станіславів; Коломия: Рідна школа, Т. 1: А–Ж: 1930. 676 с.; Т. 2: З–Р: 1930. 694 с.; Т. 3: С–Я: 1933. 676 с.

6. Черниш Н. Іван Раковський – енциклопедист європейського рівня. *Енциклопедичний вісник України*. 2020. Вип. 12. С. 17-30.

Олеся Мединська

кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
medunska@elr.tnpu.edu.ua

БОГДАН ЛЕПКИЙ У СУЧАСНОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

В умовах державно-політичного відродження, яке переживає Україна на сучасному етапі, актуалізується проблема утвердження національної самобутності народу, збереження його багатовікової культурної спадщини. Враховуючи суспільні виклики, нагальною потребою для сьогодення є продукування в медійний простір культурологічних наративів, зокрема про визначних діячів української культури, які відіграли вагомий роль у процесах нації- та державотворення.

Серед когорти подвижників національного відродження України кінця XIX – початку XX століття виокремлюємо постать Богдана Лепкого – письменника, літературознавця, педагога, перекладача, публіциста, видавця, художника. Він належить до плеяди громадсько-політичних діячів, які репрезентували українську культуру в національному та світовому просторах, інспіруючи філософсько-світоглядні й естетичні риси українського ейдосу. Як зазначає публіцист П. Лисяк: «Богдан Лепкий — це людина, яка усе своє життя віддала беззастережній службі національній ідеї... Власне творчій праці й заслугам таких передовиків... завдячуємо теперішній стан нашого національного розвитку, отже, форму і зміст сучасного українства» [6].

Специфіка творчості Б. Лепкого, особливості його ідіостилі була предметом наукових студій Ф. Погребенника, Р. Гром'яка, М. Жулинського, М. Гнатюка, Є. Нахліка, Н. Поплавської, Н. Білик, І. Лозинського, Н. Гавдиди та ін. Різні аспекти регіональної преси вивчали такі вчені, як І. Белінська, А. Горчикова, А. Левченко, І. Паславський, О. Чернявська, Р. Маринич. Однак у науковому дискурсі відсутні розвідки з медіатизації літературного краєзнавства, постатей, які є символами духовного буття регіону. Дослідження позиціонування творчої спадщини Богдана Лепкого, його інспірацій у

медіаконтинуумі ЗМІ Тернопільщини, зокрема в газетах «Вільне життя», «Свобода» та «Бережанське віче», є актуальним, детермінованим соціоісторичними, культуротворчими процесами.

Місцева преса має великий вплив на духовні процеси, що відбуваються на теренах тернопільського краю. Інформуючи про події у культурній царині, вона стає своєрідним майданчиком для суспільного обговорення актуальних проблем, розвиває світоглядні орієнтації аудиторії, формує певні ціннісно-сміслові моделі і таким чином створює націотворчі концепти.

Аналізуючи медіатексти про Богдана Лепкого, використовуємо класифікацію, яка враховує низку параметрів: метод створення, форму, функціонально-жанровий тип, тематичну домінанту. Ця класифікація дозволяє дослідити журналістські матеріали з огляду на основні форматні ознаки та особливості реалізації в них функцій повідомлення і впливу.

Отже, медіатексти про Богдана Лепкого характеризуємо за такими ознаками: за способом продукування (авторський (одноосібний) / колегіальний); за жанровими особливостями (інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні); за тематикою; за формою творення (одно- й багатовимірні).

За способом продукування в аналізованих виданнях представлені переважно авторські тексти (одноосібні). Це, зокрема, такі матеріали: Бандурка І. «Не загине «в синіх хмарах слід по журавлях»» («Свобода», 17.11.2017), Бідзіля Т. «Увічнено спадщину Богдана Лепкого» («Свобода», 09.04.2016), Садовська Г. «Повернення «Мазепи»» («Вільне життя», 29.11.2017). Колегіальними вважаємо публікації у співавторстві (Мельничук Б., Уніят В. «Невідомі твори Богдана Лепкого», «Вільне життя», 08.12.2007), у яких фото й текст мають різних авторів («Його манило малярство», «Вільне життя», 25.04.2016) та інтерв'ю, оскільки авторами є обидва співрозмовники («Журавлі повертаються до своїх гнізд», «Бережанське віче», 13.09.1996).

Авторами матеріалів про Богдана Лепкого в газетах «Вільне життя плюс», «Свобода» та «Бережанське віче» є переважно місцеві письменники

(Іван Бандурка, Богдан Мельничук), мистецтвознавці (Ігор Герета, Наталія Собкович), науковці (Р. Гром'як, О. Астаф'єв, Надія Білик, Наталія Гавдида) співробітники Обласного комунального музею Богдана Лепкого в м. Бережанах (Ірина Ухман, Наталія Стрілець, Оксана Бич) та журналісти (Тетяна Бідзіля, Анна Золотнюк, Віктор Уніят, Богдан Новосядлий, Зоряна Деркач).

У газетах домінують одновимірні тексти (Кусень Б. «І назвали мене Богданом», «Свобода», 16.11.1993). Водночас сучасні медіатексти про творчу спадщину Богдана Лепкого поєднують у сенсовому просторі різноманітні компоненти (вербальні, візуальні). Це полікодові тексти, у яких вербально виражена інформація сполучається із зображенням; вербальні й зображувальні компоненти утворюють візуальне, структурне, змістове й функціональне ціле, яке забезпечує комплексний, прагматичний вплив на адресата.

Моніторинг засвідчив, що в газетному дискурсі Тернопільщини артикулюються медіатексти про Богдана Лепкого інформаційних та аналітичних жанрів. Серед інформаційних жанрів диференційовано такі різновиди: репортаж («Повернення «Мазепи»», «Вільне життя», 29.11.2017); замітка («Увічнено спадщину Богдана Лепкого», «Свобода», 09.04.2016; «Не загине «в синіх хмарах слід по журавлях»», «Свобода», 17.11.2017; «На поклін до Богдана Лепкого у Краків», «Свобода», 10.12.1996); інтерв'ю («Журавлі повертаються до своїх гнізд», «Бережанське віче», 13.09.1996; «Даруйте людям квіти за життя», «Свобода», 05.11.1992; «Унікальне видання про Богдана Лепкого», «Свобода», 18.11.2011).

Аналітичні жанри представлені такими форматами: стаття («Літературно-критична діяльність Богдана Лепкого», «Бережанське віче», 18.10.1997; «Образотворча шевченкіана Богдана Лепкого», «Вільне життя», 13.03.2016); рецензія («В утвердженні імені і творчості», «Бережанське віче», 18.10.1997; ««Сотниківна» продовжує жити», «Свобода», 11.05.2012; «Нове слово про Богдана Лепкого», «Свобода», 02.11.2012) тощо.

У медіатекстах артикулюються лепкознавчі рефлексії в науковому, історико-літературному, суспільно-політичному напрямках.

В аналізованих газетах опубліковано чимало наукових статей, у яких досліджуються когнітивні аспекти текстів Богдана Лепкого, інтерпретуються моделі художнього мислення письменника. Задля розуміння естетичної концепції митця літературознавці застосовують нові підходи, зокрема культурну поетику, рецептивну історію та естетику, компаративний і наратологічний аналізи.

Основними об'єктами осмислення феномену Б. Лепкого в місцевій пресі є його світоглядні орієнтири, культурно-просвітницька й громадська діяльність, літературна та малярська спадщина як результат інтенцій художньої свідомості митця.

Проаналізувавши публікації про Б. Лепкого в газетах «Вільне життя», «Свобода» та «Бережанське віче», ми виокремили основні тематичні групи:

1. Роль письменника у суспільно-політичному та культурно-мистецькому процесах: «Лепкий і січове стрілецтво» («Бережанське віче», 6.09.1996); «Богдан Лепкий: роль у культурно-мистецькому процесі Бережанщини» («Бережанське віче», 26.10.2007); «Богдан Лепкий і театр» («Бережанське віче», 10.04.2009).

2. Дружні та творчі взаємини митця: «Богдан Лепкий і Михайло Коцюбинський» («Бережанське віче», 20.09.1996); «Іван Франко і Богдан Лепкий» («Бережанське віче», 11.09.1999); «Покутський велетень української прози: про взаємини Б. Лепкого та В. Стефаника» («Бережанське віче», 26.05.2006); «До взаємин Лепкого з Липинським» («Бережанське віче», 23.03.2007).

3. Літературно-критичні оцінки творчості письменника: «Пісні Богдана Лепкого» («Вільне життя», 05.10.1991); «Різдвяна лірика Богдана Лепкого» («Свобода», 06.01.1993); «Різдвяні молитви у ліриці Б. Лепкого» («Свобода», 06.01.1994); «Літературно-критична діяльність Богдана Лепкого» («Бережанське віче», 18. 10. 1997); «Поезія Богдана Лепкого в Мілані» («Вільне життя», 09.04.2002); «Нове у лепкознавстві» («Бережанське віче», 19.11.2004); «Радість Великодня у ліриці» («Бережанське віче», 21.04.2006); «Невідомі

твори Богдана Лепкого» («Вільне життя», 08.12.2007); «Святошні мотиви Лепкого Богдана» («Вільне життя», 17.04.2009); «Друге народження «Сотниківни»: про збірку, об'єднану однойменним твором Б. Лепкого» («Свобода», 13.06.2012); «Нове слово про Богдана Лепкого» («Свобода», 02.11.2012); ««Тямлю, як на свята Великодні...»: доробок Б. Лепкого з Великоднього циклу» («Вільне життя», 10.04.2015).

4. Перекладацька діяльність: «Чудова мозаїка з бісеру і перлів»: про переклад «Слова о полку Ігоревім» Б. Лепким» («Бережанське віче», 18.10.1997).

5. Малярська спадщина: «Його манило малярство» («Вільне життя», 15.04.2016); «Багатство малярської спадщини Богдана Лепкого» («Бережанське віче», 11.11.2000).

6. Заснування та функціонування обласного літературно-просвітницького товариства імені Богдана Лепкого: «Товариство імені нашого земляка: В області зареєстровано літ.-просвітн. т-во ім. Б. Лепкого» («Свобода», 08.11.1994); «Десятиріччя товариства» («Вільне життя», 14.11.2004); «Щемливий клич його журавлів» («Свобода», 26.11.2004).

7. Відзначення ювілейних дат: «Я радію його поверненню: до 120-річчя від дня народження» («Свобода», 30.06.1992); «На Україну повернусь...» («Свобода», 20.10.1992); «Вертається син в Україну: на Бережанщині урочисто відзначили 125-ліття від дня народження Б. Лепкого» («Свобода», 28.10.1997); «Видатний дослідник та видавець: до 133 річниці від дня народження Б. Лепкого» («Бережанське віче», 18.11. 2005); «Лепківські дні на Тернопіллі: до 135-річчя від дня народження» («Вільне життя», 27.10.2007); «Лепківські дні — свято для тернополян: до 135-річчя від дня народження Б. Лепкого» («Свобода», 26.10.2007); «Вшанували лицаря духу і слова: львівські просвітяни відвідали лепківські місця на Бережанщині» («Свобода», 10.11.2007); «Ти невмирущим став» («Вільне життя», 04.11.2009).

Отже, осмислення творчості Богдана Лепкого в газетному дискурсі Тернопільщини проявляється у двох різновекторних інтенціях. З одного боку,

спрямованих на ретроспекцію, зумовлену підвищенням літературознавчого інтересу авторів публікацій щодо художнього стилю, жанрово-тематичних особливостей і основ поліфонічного мислення доби письменника. З іншого – інтроспекції, що віддзеркалює потребу в маніфестації його творчих інтенцій, експериментально-творчих практик, оригінально вираженого літературного досвіду, розуміння якого повинно відбуватися у далекій історичній перспективі.

Список використаної літератури

1. Бандурка І. «Не загине «в синіх хмарах слід по журавлях»». URL: <https://svoboda.te.ua/ne-zagyne-v-synih-hmarah-slid-po-zhuravlyah/>
2. Бідзіля Т. Увічнено спадщину Богдана Лепкого. URL: <https://svoboda.te.ua/uvichneno-spadschynu-bohdana-lepkoho/>
3. Білик Н. Богдан Лепкий: «Будучність наша... в нас самих, в наших душах і серцях». Кілька штрихів до портрета публіциста. *Бережанське віче*. 2012. 2 листопада. С. 4.
4. Білик Н. Казковий світ Богдана Лепкого. *Вільне життя*. 2012. 21 листопада. С. 11.
5. Гром'як Р. Літературно-критична діяльність Богдана Лепкого. *Бережанське віче*. 1997. 18 жовтня.
6. Лисяк П. Богдан Лепкий як громадянин. *Богдан Лепкий, 1972-1941: зб. у пошану пам'яті поета*. Краків; Львів: Українське видавництво, 1943. С. 43.
7. Смик Р. «Я радію його поверненню»: до 120-річчя від дня народження Б. Лепкого. *Свобода*. 1992. 30 червня. С. 7.
8. Ухман І. Великий галичанин в інтерпретації сучасного волинянина. *Свобода*. 2012. 2 листопада. С. 6.

Наталія Дашенко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, nataladash@gmail.com

Галина Синоруб

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, sunoryb@ukr.net

БОГДАН ЛЕПКИЙ У СУЧАСНОМУ НОВИННОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ ТЕРНОПОЛЯ

У сучасному світі новинні інтернет-ресурси набувають усе більшої популярності, створюючи конкуренцію традиційному лідерові інформування – телебаченню. Новинні сайти з року в рік збільшують свою аудиторію, що спонукає авторів контенту поширювати його саме через такі платформи. Особливо привабливим для користувачів є постійне оновлення контенту. Зазначені тенденції вплинули на вибір об'єкта дослідження – новинних сайтів Тернополя, які слугують майданчиками для інформування про найрізноманітніші події в регіоні. Зацікавлення викликало те, як на новітніх платформах представлена інформація про видатних особистостей минулого. Предметом вивчення обрано контент про славного вихідця з Тернопільщини Богдана Лепкого.

Серед онлайн-ЗМІ Тернополя виокремлюємо 14 сайтів, які у самопозиціонуванні називаються новинними (інформаційними) ресурсами: «За Збручем», «Інформаційний простір Тернопілля», «Реально», «Терен», «Тернопіль», «Тернопільська липа», «Тернопільський тиждень», «Тернопільські гарячі новини», «Тернополяни», Beztaby.te.ua, Like, TeNews, Ternopil.info, Ternopolis. Перелічені медіаресурси спеціалізуються на новинному контенті, виконуючи в інтернет-просторі функцію ЗМІ.

Найефективнішим способом пошуку інформації на будь-якому сайті є використання пошукового рядка. Для з'ясування кількості і змісту контенту про Богдана Лепкого його прізвище та ім'я було введено у пошукову стрічку всіх названих новинних ресурсів. На п'яти з них пошуковик не виявив жодної

інформації. На дев'яти результати пошуку засвідчили матеріали починаючи від 2010 р., кількість яких на кожному сайті різна – від 1-2 до 30.

На новинному сайті «Тернопіль» (<https://ternopil.te.ua/>) про Лепких згадується у десяти публікаціях: у туристичному контексті (пам'ятки на вулиці Братів Лепких, музей Богдана Лепкого у ратуші в Бережанах) та в анонсах заходів, присвячених діячеві (семінар-практикум вчителів української мови та літератури, літературно-мистецькі читання), які переважно проводять бібліотеки Тернополя. Повідомляється також про нагородження лауреатів літературно-мистецької премії імені братів Лепких. Ще один контекст умовно можна назвати «рейтинговим». Тут показовим є заголовок «З Тернополя з любов'ю», або 7 найвидатніших вихідців з Тернопільщини у Львові» (15.04.2018). У подібних матеріалах Богдан Лепкий постає серед когорти видатних діячів: Маркіяна Шашкевича, Ярослава Старуха, Антіна Чернецького, Михайла Рудницького та ін. Цікаво, що династії Лепких відведено «сьому сходику... (що однак не применшує заслуг номінанта)». Унікальністю інформації відзначається матеріал «У тернопільському музеї зберігається одна із перших робіт Богдана Лепкого» (10.06.2020), у якому повідомляється, що в експозиції відділу новітньої історії краєзнавчого музею зберігається одна із перших малярських робіт Богдана Лепкого «Портрет Батька».

Інформаційний ресурс «Тернополяни» (<https://ternopoliany.te.ua/>) містить 23 матеріали, але не всі вони присвячені винятково Богданові Лепкому. Переважно його згадують у рубриці «Цей день в історії Тернопілля» серед інших славних земляків або у зв'язку з днем народження батька Сильвестра, брата Левка, а також у повідомленнях про сучасні події, як-от: відкриття у Бережанах пам'ятника письменнику, відзначення лауреатів літературно-мистецької премії імені братів Лепких тощо. На цьому новинному сайті винятково Богданові Лепкому присвячено матеріал «Один із музеїв Тернопільщини поповнився унікальними експонатами» (28.06.2018) – про передання в обласний комунальний музей імені письменника в Бережанах прижиттєвих видань його творів. У повідомленні йдеться про те, що музейну

збірку повнили книги «Починок» (друкарня «Свобода» в Нью-Джерсі, 1917), «От так собі: мініаттури» (видавництво «Червоної Калини», 1926), «Оповідання» (Українське видавництво), дві книги «Начерків історії української літератури» – до нападів татар і від нападів татар до Котляревського (Галицька накладня Якова Оренштайна в Коломиї).

Найбільшу добірку повідомлень про видатного земляка сформував сайт «Терен» (<https://teren.in.ua/>), який позиціонує себе як ресурс про новини Тернополя і Тернопільської області. Від 2015 р. про Богдана Лепкого згадується у 160 матеріалах, переважно в анонсах про заходи вшанування його пам'яті, у замітках про творчі і наукові події на честь славетного земляка, театральні постановки його творів, у рубриці «[дата] в історії Тернопільщини», у контексті туристичних маршрутів краєм тощо. Увагу привертають публікації з унікальним контентом про видатного діяча. Наприклад, «Тернопільщина відкрила для себе Богдана Лепкого – художника» (10.04.2015, Орест Сарматський) – про презентацію книги «Образотворча спадщина Богдана Лепкого. Каталог музейної збірки», у якій дослідники зібрали понад 80 робіт славетного земляка. У публікації «Цигани, які бачили Івана Франка та Богдана Лепкого, ще є на Тернопільщині» (03.12.2016, Орест Сарматський) мова йде про колишній парафіяльний будинок у с. Цигани у Борщівському районі, де свого часу проживав священник Омелян Глібовицький – дідусь дітей Домни і Сильвестра Лепких. Тут у 1997 р. до 125-річчя з дня народження Богдана Лепкого було встановлено меморіальну дошку про перебування у селі інших славетних діячів – Івана Франка, Андрія Чайковського, Василя Щурата.

Огляд сучасного новинного інтернет-дискурсу Тернополя щодо публікацій про Богдана Лепкого загалом створює враження строкатої картини. Однак у ній присутні основні напрямки його творчості – письменницький і малярський. Поза висвітленням залишилися такі грані діяльності, як громадська, видавнича, літературознавча, перекладацька, критика, публіцистика та ін. Значне місце займають повідомлення про вшанування пам'яті Богдана Лепкого. Оскільки новинні сайти призначені інформувати про

події у житті регіону, то відзначаємо, що досліджені ресурси регулярно нагадують про видатного земляка у контексті знакових історичних і культурних дат, актуальних поточних заходів, виступаючи носіями переважно відомої інформації, зрідка подаючи ексклюзивні матеріали.

Ольга Федько

викладач кафедри філології та перекладу Українського державного університету науки і технологій, м. Дніпро, аспірант кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, fedkoolha@gmail.com

БАРОКОВА ПРОЗА XVII СТ. У ПРАЦІ БОГДАНА ЛЕПКОГО «НАШЕ ПИСЬМЕНСТВО»

Українська барокова проза все активніше стає сьогодні об'єктом публікацій та дослідження у науковому дискурсі. Це тритомне видання творів Інокентія Гізеля (Лариса Довгань, 2005) «Треносу» Мелетія Смотрицького (Ростислав Радишевський, «Літосу» Петра Могили (Ростислав Радишевський, 2018). Це наукові дослідження Ростислава Радишевського, Наталії Поплавської, Руслана Ткачука, Ольги Новик, Олени Матушек та інших, які відкривають шляхи до реінтерпретації цього важливого сегменту українського письменства.

Варто зауважити, що наукове дослідження української барокової прози, окреслення її стильових особливостей, але без означення «барокова», започатковане у працях харківського дослідника Миколи Сумцова, який у 80-х роках XIX ст., працюючи над створенням систематизованої історії української літератури ХУІІ ст., опублікував монографії про Лазаря Барановича, Іоанікія Галятовського, Інокентія Гізеля, що є яскравими представниками тогочасної української прози.

Мета дослідження – з'ясування специфіки трактування української барокової прози ХУІІ ст. у праці Богдана Лепкого «Наше письменство. Короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів» (Краків, 1941, 135 с.).

Богдан Лепкий свої медієвістичні дослідження розпочав у праці «Начерк історії української літератури», перший том якої з'явився в 1909 році, другий – 1912 рік у м. Коломия, коли активно велися дискусії навколо питання про значення культурної спадщини Київської Русі. У праці дослідник звернувся до проблеми засвоєння візантійського та європейського досвіду в українському письменстві, а також неабияку роль відвів систематизації жанрів, які буди

засвоєні з перекладних книг і взаємодіяли з усною народною словесністю. Історію українського письменства у цій праці доведено до кінця ХУІ ст.

Студії української барокової прози Богдан Лепкий продовжив у праці «Наше письменство. Короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів», що вперше опублікована у Кракові 1941 року [1]. Праця складалася із 15 розділів, п'ять з яких приурочено дослідженню давнього письменства (Початки української літератури, Слово про Ігорів похід, Галицько-Волинська література, Нові подихи в літературі, Література козацької доби). У ній дослідник продовжив декларувати своє прагнення довести національну самодостатність як давнього українського письменства, так і нової української літератури (розділи «Відродження української літератури», «Шевченко та його доба», «Письменство Західної України», «Пошевченкова доба», «Іван Франко й галицька література», «Жінки-письменниці», «Український театр», «Поезія довоєнної доби», «Література воєнна і повоєнна», «Історія літератури й літературна критика»).

За основу періодизації давнього письменства Богдан Лепкий обирає історичний підхід та певну закономірність, яка проявляється у стилістиці творів. Услід за Дмитром Чижевським (праця «Український літературний барок», перший том якої також з'явився у 1941 році) він намагається окреслити своє бачення барокового стилю, наголошуючи, що «світла доба українського барока» утвердилася у період гетьманування Івана Мазепи і відносить його до «козацької доби», яка, за його переконанням, розпочинається від «унії з Римом (1596)»: «Козацький період, такий бурхливий і кривавий, все ж таки відновив традицію колишньої державної незалежності, слово «козак» стало синонімом лицаря» [1, с. 38].

Визначними представниками, які внесли вагому лепту в українську барокову прозу ХУІІ ст., він називає полемістів Івана Вишенського, Юрія Рогатинця, Мелетія Смотрицького, Іпатія Потія, Веніаміна Рутського та проповідників Іоанікія Галятовського, Лазаря Барановича. Іпатія Потія називає «рушійним духом унії, аристократ у змісті, а в формі такий, як коли йому треба.

Часто забирає слово (лишив 17 праць) і воює сильними аргументами, однаково сильний у теології, як і в публіцистиці, Пише темпераментно, наче б у руці мав не перо і не владний жезл, а шаблю» [1, с. 40]. До визначних барокових творів у праці «Наше письменство» віднесено твір Юрія Рогатинця «Пересторога», що названий релігійно-політичним памфлетом, «написаного барвисто й поетично, майже чистою, народною мовою». У «Треносі» Мелетія Смотрицького Богдан Лепкий помітив «літературний твір, що хапав за серце, зворушував, грав на нервах» [1, с. 42].

Цікавими щодо жанрової специфіки та використання художнього досвіду попередників є для Богдана Лепкого «Життя Святих» Дмитра Тупталенка (Димитрія Туптала), збірник проповідей «Ключ розуміння» Іоанікія Галятовського. А Антонія Радивиловського назвав «знаменитим проповідником-символістом», який «особливу увагу присвятив у своїх проповідях українським святим і, хоч сам аристократ, розвивав демократичні й чоловіколюбні погляди, проповідував рівність людей, гармонію між словом і ділом, ставав в обороні жінок і картав визиск, лихву й несправедливість суддів» [1, с. 44].

У ХУІІ ст. з'являється і нова модифікація жанру літописів, що був властивий українському письменству ще з часів князювання Ярослава Мудрого, – історично-мемуарна проза. Її поява започаткована так званими місцевими (крайовими) літописами, а жанровими формами стали хроніки, козацькі реєстри, щоденники та козацькі літописи, в яких узагальнювався історичний шлях українського народу від Київської Русі до початку ХУІІІ ст. На відміну від літописних пам'яток попередніх епох, у бароковій літописній прозі залучаються нові документальні джерела (урядові та монастирські архіви, друковані та рукописні зарубіжні хронічки, козацькі реєстри), посилюється і критичне ставлення до цих джерел, а літописна форма викладу активно замінюється розгорнутою літописною розповіддю, в якій простежується науковий підхід авторів до трактування ключових для української історії подій. Вони дозволяли собі вже суб'єктивно їх тлумачити. Простежується

аналітичний підхід до предмета художнього осмислення, метою якого є створення переконливої літературної моделі тієї чи іншої події. Наприклад, популярними концептами стала модель християнізації Київської Русі.

Цим пам'яткам відведено вагоме місце у праці Богдана Лепкого. Він вважав, що саме у них «героїчна козацька доба знайшла свій живий відгук». До найважливіших, які зберегли дух минувшини, автор відніс Густинський літопис, «Хроніку» Феодосія Софоновича, «Синопис», літописи Самовидця, Габянки, Величка і «Історію Русів». Правда, більше уваги приділяє їх авторам. Наприклад, автор літопису Самовидця, за його переконанням, «стає по боці городових козаків. Знає тайни внутрішньої та заграничної політики, тверезо дивиться на наші історичні події, але це не ослабляє його любови до рідного краю та народу» [1, с. 44]. А «Історія Русів», як вважає письменник, мала «найбільший вплив на життя української інтелігенції», твір є «патріотичним», «самостійницьким, ворожим до найманців» [1, с. 46].

Отже, на основі аналізу праці Богдана Лепкого «Наше письменство» варто зауважити, що у ХУІІ ст. Україна переживала значні зміни у культурно-політичному та церковно-релігійному житті, які визначили її подальший історичний розвиток. Вагоме значення у цьому поступі мала барокова проза, своєрідний інструмент формування національних основ письменства. Вона наповнюється новим змістом, набуває нових функцій та досягає культурної рівносильності із західноєвропейською. Її барокова специфіка стає важливим тогочасним літературним явищем. Наукові студії Богдана Лепкого дозволяють потвердити її специфічні особливості. Такі судження Богдана Лепкого про українські прозові твори ХУІІ ст. дали підстави для певних авторських висновків. Він переконаний, що завдяки їм українське письменство збагатилося непересічними творами, завдяки яким виробився певний стиль, «появився дотеп та іронія».

Список використаної літератури

1. Лепкий Богдан. Наше письменство. Короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів. Краків, 1941, 135 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/20886/file.pdf>

Юлія Нагорна

аспірант кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, yuli4.nag17@gmail.com

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО У ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ ДИСКУРСІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Постать Богдана Лепкого в українській літературі була і залишається видатною. Це людина, що належить до кола визначних громадсько-культурних діячів, які презентували перед світом український народ, його культуру і науку, виступали носіями національної і релігійної традиції, звичаїв, українського духу. Дослідити поширення, вплив та популяризацію творчості Богдана Лепкого на Тернопільщині крізь призму сучасного телевізійного дискурсу сьогодні для нас є актуальним завданням.

Дослідження інтерпретації творчості Богдана Лепкого у телевізійному дискурсі Тернопільщини є метою нашої розвідки.

Творчість Богдана Лепкого – знаного письменника, літературознавця, публіциста, критика потребує сьогодні сучасного осмислення. Процес обговорення творчого доробку вимагає сьогодні ретельного дослідження. Оскільки його доробок в інтелектуальному, культурному та державному аспекті не лише нашого регіону, а й всієї України становить важливу цінність та враховуючи те, що Богдан Лепкий вбачав необхідну роль літератури у вихованні національних почуттів.

Якщо говорити про творчу мету діяча, то вона вбачалася у позбавленні нації комплексу меншовартості, відродженні духовного та політичного ідеалів. Основну роль у його світогляді постають символи миру, правди, волі, життя, ідеї, слова і звісно ж, вільної України. Дослідниця Надія Білик зазначає, що увесь Лепківський світогляд – це світогляд гуманіста, демократа, патріота, самостійника, який писав: «Коли не збережемо пам'ятників нашої культури, то попадемо в культурну залежність від заграниці, а в першій мірі від наших сусідів-ворогів. Без культурної самостійності не може бути правдивої самостійності державної» [3].

Митець упродовж усього свого життя активно співпрацював з багатьма часописами не тільки в Галичині, а й поза межами краю, це: «Зоря», «Руслан», «Діло», «Буковина», «Літературно-Науковий Вісник» та інші. Опублікована на їх сторінках поезія та проза письменника мала значний вплив на формування тогочасного читача. У складній картині літературного процесу цієї доби, у переосмисленні сучасності й минулого України позиція Богдана Лепкого позначена історичним критицизмом у ставленні до національних «міфів»: автор мав своє бачення причин поразок і перемог українства, а тому візії наповнював загально гуманістичним змістом. За його творами можна було б вивчати українську історію, учитися справжньої любові до рідного краю. Яскраві постаті його творів можуть слугувати й для нас чудовими зразками служіння Україні, здатності підпорядкувати особисті інтереси й прагнення високій національній ідеї [4].

Постать Богдана Лепкого у телевізійному дискурсі Тернопільщини є знаковою. Діяч присвятив свою літературну творчість популяризації українського національного культурно-державного відродження, соборницької ідеї серед найширшого загалу. Тому оминати увагою видатного краянину журналісти місцевих телеканалів не могли. Серед новинних телевізійних програм знаходимо сюжети, що присвячені висвітленню вшанування пам'яті видатного літератора. Зокрема у відеоматеріалі каналу «ТВ-4» «У Тернополі урочисто нагородили лауреатів Всеукраїнської премії імені братів Богдана та Левка Лепких» (24.01.2017) бачимо апелювання до постаті письменника. Підтвердження знаходимо у коментарі одного із учасника події, співзасновника премії Михайла Ониська, який наголошує, що творчість митця була необхідним відгуком на події в тодішній Україні, адже пропагувала національну ідею серед українського суспільства [1].

Схоже використання теми популяризації постаті Богдана Лепкого у сучасному контексті телевізійного дискурсу Тернопільщини бачимо у ще одному відеоматеріалі телеканалу «ТВ-4» (12.11.2019). Там йдеться про те, як впродовж тижня у Тернопільській загальноосвітній школі №14 імені Богдана

Лепкого відбувалися заходи щодо вшанування пам'яті українського поета. Крім цього, у сюжеті детально розповідають і про музей, де зібрано чимало документів, фотокопії перших видань Богдана Лепкого [1].

У відеоматеріалі «Вечір пам'яті Богдана Лепкого відбувся у Тернополі» на телеканалі «Суспільне Тернопіль» (28.11.2018) чуємо згадки про конкретні твори. Зокрема, журналіст у закадровій начитці наголошує, що у письменницькій спадщині Богдана Лепкого вагоме місце посідала саме історична проза. Наприклад, монументальний історичний роман про гетьмана Івана Мазепу. У сюжеті підкреслено вагомість творчої спадщини літератора і за допомогою синхрону письменника Олега Германа: «Сьогодні ми говоримо про Богдана Лепкого як про літератора, який проник в глибини Першої світової війни, який описував історичний період Мазепи, де розкрилась прадавня українська історія, але разом з тим, як і про поета, бо чого тільки вартує його пісня «Чуєш брате мій» [2].

Окрім класичних новинних сюжетів згадки про постать та творчість Богдана Лепкого знаходимо і в одному із випусків програми «Вони прославили наш край» на телеканалі «Суспільне Тернопіль» (07.12.2015). У 15-ти хвилинному матеріалі зроблено акцент саме на біографічних особливостях митця, які мали вплив на подальший розвиток його творчості. Розповідаючи про життєвий шлях письменника, ведучий наголошує про вплив національного відродження на митця: «Богдан Лепкий відчував необхідність, аби своїм «словом» нагадати народу про шлях козацької волі» [2].

Отже, різноманітна діяльність Богдана Лепкого мала належне поцінування у медійному просторі Тернопільщини. Адже письменник мав потужний вплив як на розвиток українського культурно-національного, так і суспільно-політичного життя. Окрім того, своєю творчою працею він відіграв важливу роль у самоутвердженні та становленні української нації. Вплив творчого доробку Богдана Лепкого і досі залишається вагомим в контексті становлення та підтримки національного духу в українському суспільстві.

Проаналізувавши сюжети, присвячені його постаті, у розрізі телевізійного дискурсу Тернопільщини, бачимо, що актуальність цієї проблеми й досі на часі.

Список використаної літератури

1. Архів випусків програми «Провінційні вісті» на телеканалі «ТВ-4». URL: <https://tv4.te.ua/category/newsfeed/>
2. Архів випусків програми «Суспільне Новини» на телеканалі «Суспільне Тернопіль». URL: <https://te.suspilne.media/programs/1290>
3. Білик Н. І. Богдан Лепкий: життя і діяльність. Тернопіль: Джура, 2001. 172 с.
4. Біличенко О. Л. Поезія Богдана Лепкого в реаліях української дійсності (сучасне прочитання). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. №19. С. 8-10.

МЕТОДИЧНА СЕКЦІЯ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Наталія Грицак

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, grycak78@ukr.net

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ (НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛИ БОГДАНА ЛЕПКОГО «ЦВІТ ЩАСТЯ»)

У науково-методичних студіях проблема формування в учнів умінь аналізувати жанрову природу художнього твору посідає вагоме місце. Так, Є. Пасічник у посібнику «Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах» особливу увагу майбутніх учителів-філологів звертає на питання «Вивчення творів різних жанрів», де окреслює методологічно важливу думку, що «врахування генеалогічної (жанрової) природи художнього твору – неодмінна умова аналізу твору в єдності змісту і форми» [3, с. 291]. Подібної позиції дотримується й А. Ситченко. У контексті проблеми цілеспрямованого розвитку в учнів умінь аналізувати художні твори слушно констатує, що «найвищим показником їхніх літературних знань і вмінь вважаємо здатність до адекватної інтерпретації художнього твору з урахуванням його родової й жанрової специфіки» [4, с. 34]. Цілком поділяємо думку Ю. Бондаренка, який активно впроваджує ідею про універсальність жанрового аналізу, наголошуючи, що під час жанрового аналізу художнього твору в учнів «можна сформувати значну кількість літературознавчих компетенцій і компетентностей, які впливають із природи літератури як мистецтва слова та тієї аналітичної діяльності, яку може запропонувати сучасна методика навчання мистецтва слова» [1, с. 276].

Формувати в учнів уміння аналізувати жанр художнього твору потрібно вже у 5 класі. Вивчаючи різні жанри (байку, міф, казку, легенду, оповідання), учні повинні навчитися розрізняти ці жанри, знаходити характерні ознаки жанру у конкретному художньому творі, порівнювати жанрові елементи.

Закономірно, що впродовж навчання у середніх і старших класах учні поглиблюють свої знання про жанри української літератури і розвивають уміння реалізовувати жанровий аналіз на прикладі різних творів. Застосування жанрового аналізу на уроках української літератури ґрунтується на низці підходів, зокрема діяльнісному (спрямовує учнів на творче мислення, мотивує до активної пізнавальної діяльності); особистісному (вчить на практиці реалізовувати теоретичні знання); культурно-семантичному (сприяє вивченню культури через мовленнєву організацію художнього тексту); компетентнісному (формує різні літературознавчі компетентності).

Слід зазначити, що знайомство з жанром «новела» на уроках української літератури відбувається поетапно. Відповідно до шкільної програми початкову інформацію про цей жанр учні отримують у 7 класі, зокрема під час вивчення новели «Цвіт щастя» Богдана Лепкого. Відтак, завдання вчителя сфокусувати увагу учнів на особливостях жанру новели.

Діяльнісний і особистісний підхід реалізовується на першому кроці жанрового аналізу, коли вчитель з'ясовує з учнями ознаки жанру новели. Ефективною є розробка з учнями пам'ятки жанру. Так, після прочитання твору, учні можуть самостійно / у групах увиразнити такі ознаки: 1) невеликий за обсягом прозовий твір; 2) твір про життєву нетипову подію (дитина мріє знайти цвіт щастя); 3) невелика кількість персонажів (хлопчик, його мама, лікар); 4) динамічний розвиток сюжету (хлопчик питає про щастя, мати розповідає, що це «гарний цвіт», який росте за ставом, хлопчик відправляється в уявну подорож); 4) неочікуваний фінал (пройшло багато років, а він і далі шукає цвіт щастя).

Крім створення пам'ятки жанру, продуктивним є проведення жанрового розслідування, мета якого – довести або спростувати приналежність художнього твору до конкретного жанру. Методичною перевагою цього прийому є орієнтація на формування в учнів логічного і послідовного мислення. Учні повинні, по-перше, знайти ознаки того чи іншого жанру, по-друге, аргументувати приналежність художнього твору до конкретного жанру. Доцільність використання методичного прийому «жанрове розслідування»

вбачаємо у тому, що учні виконують роль справжніх детектив, оскільки шляхом самостійних міркувань роблять спроби довести приналежність твору до того чи іншого жанру. Варто звернути увагу учнів на важливу прикмету жанру новели: невеликий обсяг твору потребує смислової влучності художніх засобів. Саме тому у новелі особливу роль відіграє художня деталь. Повторне читання сприяє знаходженню художньої деталі і розумінню появи нового змістового наповнення у творі. Особливого значення ці деталі набувають наприкінці новели, коли біля хворої дитини сидить лікар і говорить: «Коли сильна природа, так при Божій допомозі переможе. А як ні, то піде за щастям, за вічним щастям» [2, с. 134]. Для увиразнення значення художньої деталі у новелі учням можна запропонувати порахувати скільки разів слово «щастя» зустрічається у тексті. Так, учні бачать, що художня деталь у новелі наповнюється додатковими смислами, що розкривають авторську позицію.

На цьому етапі важливо продемонструвати учням, що всі події у новелі передаються крізь призму сприйняття хлопчика. Наведемо приклад: «Пильно-пильно вдивлявся він великими, синіми очима в далеку далечінь, аж там, де виднокруг зливався з голубими хвилями води. Був вечір. На овиді блиснула вузенька, ясна смуга, а за хвилину вплив місяць, немов човен круглий і срібний. Він звільна підпливав на небо і здавалося, що сунеться не по вечірньому, тихому блакиті, лиш по дрімливій воді» [2, с. 133]. Також потрібно наголосити учням на майстерності Богдана Лепкого відтворювати зорові і слухові враження хлопчика. Читаємо: «Ранок був недалекий. На виднокрузі появилася вузенький пасмужок, зразу блідий і невиразний, відтак усе більший і ясніший. Зорі блідли, блідло також і небо» [2, с. 133-134].

Під час вивчення новели «Цвіт щастя» особливу увагу учнів потрібно зосередити на символічних образах новели: цвіту і води. На цьому етапі доцільно застосовувати прийом коментованого читання, який рекомендуємо поєднати з концептуальним підходом. Учні зазначають, що образи цвіту і води є наскрізними для твору: «Авжеж, що гарний, навіть дуже гарний. Як дивитися на його, то очі радуються, а на серці робиться весело й мило»; «Мамо, я хочу

того гарного цвіту»; «їх там ціла левада. А які гарні, які дуже гарні!»; «Пильно-пильно вдивлявся він великими, синіми очима в далеку далечінь, аж там, де виднокруг зливався з голубими хвилями води»; «здалека від ставу доходив хлюпіт води» [2, с. 133-134]. Після зачитування прикладів, варто учням поставити такі питання: Які асоціації у Вас викликає образ «цвіт щастя»? Чи можна сказати, що пошук хлопчиком цвіту щастя нагадує пошук цвіту папороті? Чи знаходили люди цвіт папороті? Як Ви думаєте, якого кольору мала би бути райська квітка щастя? Поміркуйте, чому мати сказала, що цвіт щастя росте «далеко, дуже далеко, гень за водою»? Як би Ви були художником, то який би колір / кольори використали для зображення води?

Відповіді на поставлені питання дають змогу підвести учнів до розуміння прихованих автором глибоких смислів образів цвіту і води. З метою розкриття глибинних асоціацій цих образів учням можна запропонувати побудувати асоціативний ланцюжок навколо слів «щастя» і «вода». Наприклад, щастя → квітка → гарна → мрія → пошук → фантазія → де щастя? → тривалий пошук. Після створення асоціативного ланцюжка учні коментують, що хлопчик шукає цвіт щастя все своє життя («Завдяки старому вчителю ботаніки пізнав усі цвіти на світі і знає, що там, далеко, за водою, не росте жадна квітка щастя. Він це знає. А все ж таки, все ж таки кидається у воду і йде за нею, за тою квіткою щастя. Та чи дістане її? Хто знає?»). Обговорення з класом риторичних питань сприятимуть завершенню розмови про глибинний смисл новели. Учні підсумовують, що пошук справжнього щастя триває все життя.

Отже, вивчення застосування у шкільній практиці вивчення літератури жанрового аналізу передбачає реалізацію діяльнісного, особистісного, культурно-семантичного, компетентнісного підходів, які сприяють активізації в учнів розумових, дослідницьких і творчих здібностей.

Список використаної літератури

1. Бондаренко Ю. І. Універсальність жанрово-родового аналізу літературного твору в школі. *VII Волошинські читання «Шкільна мовно-*

літературна освіта: традиції і новаторство»: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. Київ, 2019. С. 271-276.

2. Лепкий Б. С. Вибране. Львів: Світ. 1990. 181 с.

3. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.

4. Ситченко А. Л. Теоретико-методичні засади аналізу художнього твору в шкільному курсі літератури: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2005. 43 с.

Леся Гапон

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, hapon_lesia@tnpu.edu.ua

**ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ
БОГДАНА ЛЕПКОГО В ШКОЛІ**

Література рідного краю – складник літературної освіти, що охоплює твори письменників, чий життя і творчість тісно пов'язані з регіоном, у якому розташовано заклад загальної середньої освіти.

Вивчення курсу літератури рідного краю здійснюється упродовж року за рахунок годин, які вчитель розподіляє самостійно. Як зазначає дослідниця Ганна Токмань, вивчення літератури рідного краю наближує творчість письменника до школяра. Робота з матеріалами музею, бібліографічний пошук, літературні подорожі рідним краєм, зустрічі з письменниками-сучасниками, зіставлення літературних образів зі звичайною реальністю роблять уроки цього типу незвичайними, пам'ятними [6, с. 193].

Літературна карта Тернопілля багата іменами багатьох митців, які уславили наш край своїм талантом. У 2007 році Тернопільська обласна організація Національної спілки письменників України за сприяння Тернопільської облдержадміністрації та обласної ради видано антологію творів авторів із Тернопільщини «Літературне Тернопілля. 1984-2007». У випуску представлені прозові і поетичні твори літераторів Тернопільщини з часу заснування обласної організації Національної Спілки письменників України (1984-2007 рр.).

Одним із блискучих майстрів слова є виходець із Бережанщини, відомий письменник, автор невмирущих рядків «Видиш, брате мій...» Богдан Лепкий. Вивчення його творчості в школі – важливе знаряддя патріотичного виховання, дієвий засіб поглиблення знань з літератури і розвитку пізнавальних інтересів школярів та молоді.

На особливу увагу заслуговують уроки, присвячені знайомству з літературним спадком митця в контексті педагогічної інноватики.

Сучасний урок літератури характеризується оптимальністю поєднання методів, форм, прийомів роботи та засобів навчання, регламентованістю обсягу і складності завдань.

Актуальним є застосування діяльнісного й компетентнісного підходів, використання медіатекстів і прийомів візуалізації: створення буктрейлерів та відеороликів, рекламних текстів, підготовка фотографій, малюнків, колажів, афіш, рекламних постерів на літературні теми, підготовка матеріалів на літературну тематику для вебсайтів.

У процесі вивчення творів Б. Лепкого доцільно використовувати види інтерсуб'єктної взаємодії. Наприклад, *діалог читачів*, що відбувається у формі евристичної бесіди, дидактичної гри, аналізу проблемної ситуації тощо. Проводячи *діалог читача з героями твору, оповідачем, автором*, найчастіше використовують прийоми вербальної та графічної візуалізації, словникову роботу, рольове перевтілення тощо, а мотивуючи учнів до *діалогу автора з героями твору*, застосовують прийоми передбачення, словникової роботи, аналізу портретних характеристик героїв тощо. *Автокомунікацію* (діалог читача зі своїм внутрішнім «Я», автора з оповідачем, поета з ліричним героєм) унаочнюють ейдетичними прийомами. Реалізуючи *міжмистецький діалог*, ми налаштовуємо учнів на розуміння інтерсуб'єктної взаємодії текстів національної та інонаціональної літератури (або ж тексту літературного і музичного чи зразка образотворчого мистецтва) [4].

До інноваційних форм творчих робіт з української літератури відносимо: есе – невеликий за обсягом твір з довільною композицією, виразним оригінальним трактуванням теми, унікальним авторським способом презентації власних думок і емоцій, а також образно-сміслову презентацію – максимально індивідуалізовану опорну схему, яка складається з візуальної (малюнка / бачу), смислової (тексту-інтерпретації/ розумію) і презентаційної (доповіді/презентую) частин.

Список використаної літератури

1. Глеб О. В. Формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ, 2016. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14033/1/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82_%D0%93%D0%BB%D0%B5%D0%B1_2.03.pdf
2. Ісаєва О. О. Вивчення літератури в цифрову епоху: про реалії сьогодення і перспективи в майбутньому. *Всесвітня література в школах України*. 2016. №1 (415). С. 3-8.
3. Клименко Ж. Дива візуалізації, або як зробити знання видимими, а уроки літератури – незабутніми. *Всесвітня література в школах України*. 2019. № 3(453). С. 2-11.
4. Уліщенко В. В. Інтерсуб'єктність у контексті особистісного орієнтованого навчання. URL: http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/2017/Intersubectnist_u_contexti.pdf.
5. Уліщенко В. В. Специфіка інтерсуб'єктної взаємодії на уроках літератури. *Діалогічне прочитання української літератури: монографія* Київ, 2016. 244 с.
6. Токмань Г. Методика навчання української і зарубіжної літератури. Київ, 2013. С. 193-195.
7. Література рідного краю. Тернопілля. 5-12 класи. Конспекти уроків / упор. Н. Ліщук. Тернопіль, 2009. 228 с.
8. Література рідного краю. 5-11 класи. Тернопілля хрестоматія / упоряд.: Н. Ю. Біловус, Л. С. Боруцька, М. М. Кондирєва. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 596 с.

Наталія Карач

кандидат філологічних наук, старший викладач Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу, kara4natali@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ
ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО**

Сучасний учень потребує вмінь та навичок сприймати світ цілісно, а отже, відповідно адекватно реагувати на виклики і проблеми складної реальності. Саме це зумовлює активізацію гібридних форм навчання, де домінує інтегрований підхід, дієвий на уроках вивчення української літератури. З одного боку, він дозволяє поєднати теоретичний і практичний аспекти навчальної дисципліни, а з іншого – комплексно сприймати матеріал, синтезуючи знання учнів із різних наукових чи мистецьких сфер. Так, повноцінне вивчення художнього твору передбачає:

- окреслити історичний контекст (і часу написання, і зображених подій);
- простежити взаємозв'язок тексту з різними видами мистецтва – малярством, музикою, театром, кіно та ін.

Звичайно, інтегровані уроки вимагають ґрунтовної підготовки вчителя, котрий мусить на уроці бути всебічно освіченим і глибоко начитаним фахівцем: одночасно літератором, істориком, філософом, політологом, мистецтвознавцем, екологом. Хоча ідеально такі заняття вимагають співпраці-колаборації зусиль різних учителів із допоміжних предметів. Тільки тоді можна говорити про інтеграцію на уроці української літератури на досить високому рівні.

Перевагою інтегрованого уроку, вважаємо, формування м'яких навиків (soft skills), що полягають в емоційному насамперед залученні до навчання, значній самоорганізації учня через спільні створення і реалізацію проєктів, презентацій, моделей поведінки. Учителі та учні комунікують у дружній атмосфері, професійній співпраці, толерантній взаємодії, конструюючи новий навчальний сенс – читацькі компетентності, креативність, робота у команді, мовна грамотність, медіаграмотність, ораторські здібності, участь у дискусії, а

відтак критичне мислення, тайм-і конфлікт-менеджмент, лідерство, емпатія, стресостійкість та ін.

Інтегроване навчання мотивує в учнів дослідницький інтерес, пошукову роботу, уважно-критичний, нешаблонний підхід до літературознавчих матеріалів, підібраних учителем для інтеграції. А це сьогодні – архізавання літературної освіти.

Творчість Богдана Лепкого особливо надається до такої форми навчання, оскільки він – багатогранна особистість: поет, прозаїк, маляр, критик, літературознавець, перекладач, педагог. Водночас – сучасник видатних постатей національної величини – Івана Франка, Михайла Драгоманова, Пантелеймона Куліша, Бориса Грінченка, Леса Українки, Ольги Кобилянської, Василя Стефаника та ін. «За обсягом його творчого ужинку він, без сумніву, по праву руку від Івана Франка...» [2, с. 142]. Тому важливо з учнями окреслити портрет Богдана Лепкого як особистості і як митця; як представника відомих українських священичих родин; як яскравої людини своєї непростой епохи. Тут доречний урок-подорож, коли учні мандрують разом із Богданом Лепким від сіл Поручин та Жуків на Бережанщині дорогами Польщі, Угорщини, Намеччини, Австрії, залучаючи інформацію з географії та історії України, психології та філософії. Поступово з географічної та історичної мозаїк складається живописна картина буття українців кінця XIX – початку XX століття, в контексті якої формувався характер українського інтелігента, інтелектуала, творця, спадкоємця націоцентричних традицій Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка.

Широку панораму суспільно-політичного життя України увиразнюватиме мистецький аспект – музика (Богдан Лепкий є автором духовного гімну «Чуєш, брате, мій...», що консолідує українців в єдину націю, бо акумулював їхні вікові стремління до волі і незалежності) та малярство (письменник був і талановитим художником, котрий підтримував творчі взаємини з українськими (Михайлом Бойчуком, Олексою Новаківським, Іваном Северином, Іваном Трушем, Петром Холодним-старшим) та польськими (Станіславом

Висп'янським, Леоном Вичулковським, Яном Станіславським) художниками). Відтак, вивчаючи поетичні та прозові тексти Богдана Лепкого, рекомендуємо вчителів звертатися до монографії «Літературно-малярський дискурс творчості Богдана Лепкого» (Київ, 2012) [1] Наталії Гавдиди, де переконливо обґрунтовано синтез мистецтвознавчої ерудиції та письменницького таланту автора у статтях про розвиток українського живопису: «В'їзд Хмельницького до Києва – образ Миколи Івасюка» (1898), «Про артиста-маляра п. Северина» (1908), «Олекса Новаківський» (1911), «Як виглядав гетьман Іван Мазепа?» (1932), «Українські фрески в краківській катедрі» (1940). Така інформація дозволить вчителів креативно відтворити рецепцію українського і західного малярства через неупереджений аналіз картин Яна Матейка та Миколи Івасюка. Як результат – розуміння механізмів і шляхів взаємопроникнення монументальності і візійності, властивих давньоруській мистецькій традиції, європейської пастельності та українського романтизму в структурі пластичного словесного образу Богдана Лепкого. Таким чином, групові форми роботи (проекти, презентації, конференції, портфоліо, форуми, експертні групи, навчальні ігри та ін.) та інші інтерактивні методи навчання, на нашу думку, дають можливість визначити й обґрунтувати специфіку творчого процесу автора – мистецький синкретизм.

Отже, під час інтегрованих уроків вивчення біографії і творчого доробку Богдана Лепкого формується критично-оцінний досвід учнів, що синтезує теоретичне, практичне, аксіологічне знання. Поєднуючи відповідну інформацію з історії літератури, літературознавства, критики, історії, географії, психології, філософії, різноманітних видів мистецтв, учні вдосконалюють навички та вміння застосування ці знання у професійній чи особистій комунікаціях, розвивають уяву та фантазію, адекватно залучаючи власний життєвий досвід в контексті того, що вивчається чи триває навколо. У такий спосіб викладач підвищує культуру навчального процесу.

Список використаної літератури

1. Гавдида Н. Літературно-малярський дискурс творчості Богдана Лепкого. Київ: Смолоскип, 2012. 228 с.
2. Зимомря М., Чоловський Б. Богдан Лепкий і Закарпаття. *Богдан Лепкий – видатний український письменник: зб. ст. та матер. урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника* / від. ред. Р. Т. Гром'як, М. П. Ткачук. Тернопіль: Збруч, 1993. С. 142-146.

Алла Колодій

вчитель-методист Тернопільської Української гімназії імені Івана Франка,
a.kolodii@gimnasium.te.ua

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСКРІЗНОЇ ЛІНІЇ «ГРОМАДЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» У ПРОЦЕСІ АНАЛІЗУ ПРОЗИ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Концепція нової української школи подає таке трактування компетентності: «динамічна комбінація знань, способів, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність». Компетентності поділяються на предметні (формуються засоби одного навчального предмету), міжпредметні (виробляються під час вивчення кількох предметів) і ключові (формуються в процесі навчання й соціалізації і необхідні особистості для життєдіяльності загалом).

Оновлена програма з української літератури для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів підготовлена на основі чинної програми з урахуванням змін, внесених у 2015 році. Програма базується на вимогах Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392, ідеях «Концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа»».

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування в них національної самосвідомості, культури, світоглядних орієнтирів, навичок практичного використання досвіду, здобутого за допомогою читання, усвідомлення важливості читання як чинника власного становлення й соціалізації, екологічного мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Стосовно української літератури предметною компетентністю, за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, буде літературна. Її трактуємо як готовність і здатність працювати з текстами різних

художньо-естетичних систем, культурно-історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів: розуміти зміст прочитаного, з'ясовувати авторську позицію і художні засоби донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, висловлювати власну (подеколи критичну) позицію стосовно прочитаного, сприймати художній твір як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення. Відповідно, учня, який володіє такою здатністю, вважаємо компетентним читачем. Йому притаманні такі риси: стійкий інтерес до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури й поважати здобутки інших народів.

Компетентний учень-читач є суб'єктом навчальної діяльності, що передбачає усвідомлення власних психолого-фізіологічних особливостей, прагнень, мотивів, бажань, таких, як здатність до самостійної організації, здійснення й оцінювання читацької діяльності, а також до особистісних самореалізації, самовдосконалення і самотворення. Саме рівень суб'єктності (сформованість згаданих умінь) є одним із показників особистісного розвитку школяра.

Літературна освіта є важливим чинником створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України, а її зміст базується на засадах загальнолюдських і національних цінностей, принципах гуманізму й демократії.

Українська література також є потужним носієм ідентичності нації, її генетичного коду, тому в національному самоусвідомленні, самозбереженні й самоствердженні її роль незаперечна й важлива. Виховання свідомого українця повинно базуватися на історичних і культурних знаннях, традиціях, на переосмисленні сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей.

Ознайомлення з художнім твором, усебічний аналіз змістової, жанрової та естетичної специфіки наближать учнів до розуміння літератури як вияву мистецтва, потужного чинника світосприйняття та самоідентифікації.

Компетентнісний потенціал забезпечує можливість формування в процесі вивчення предмета всіх ключових компетентностей.

Метою вивчення наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» є формування відповідального члена громади й суспільства, який розуміє принципи й механізми його функціонування, а також важливість національної ініціативи; ґрунтується у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави.

Мета наскрізних ліній – «сфокусувати» увагу й зусилля вчителів-предметників, класних керівників, зрештою, усього педагогічного колективу на досягненні життєво важливої для учня й суспільства мети, увиразнити ключові компетентності.

«Громадянська відповідальність»:

Уміння:

- наводити приклади з художніх творів, де герої проявляють активну громадянську позицію; висловлювати ставлення до порушених проблем;
- твердо, але толерантно відстоювати свої погляди в дискусії;
- працювати в парі, групі, виконувати доручену роль;
- приймати спільне рішення.

Ставлення:

- відчуття себе членом спільноти;
- усвідомлення важливості активної громадянської позиції;
- готовність брати на себе відповідальність.

У письменницькій спадщині Б. Лепкого вагоме місце посідає історична проза, представлена, як малими формами («Каяла», «Вадим», «Сотниківна», «Крутіж»), так і великим епічним полотном – монументальним історичним романом про гетьмана Івана Мазепу, що став підсумком і повним висловом думок митця як соборника та громадянина. Саме завдяки пенталогії («Мотря»

(I, II, 1926), «Не вбивай» (III, 1926), «Батурин» (IV, 1927), «Полтава» (V, VI, 1928-29), «З- під Полтави до Бендер» (VII, 1955)) про великого гетьмана, будівельника Української держави, Лепкий став одним із найвидатніших та найпопулярніших українських письменників XX століття, «одним із провідних ідеологів українства, названого ворогами України, як мазепинства».

Звернення Лепкого у 20-х роках до написання Великого прозового твору було не випадковим. Розповідаючи про минуле, письменник-історик ставив діагноз сучасному – аналізував причини поразки національно-визвольних змагань українців на початку XX століття.

За словами М. Рудницького, «Мазепа» Лепкого «мав відповісти загальнонаціональній потребі після національної катастрофи: бачите перед собою якнайбільше зразків патріотизму, героїства, самопожертви, прикладів державного будівництва. Б. Лепкий дав глибокий аналіз почуттів головного героя у найтяжчі хвилини його життя, коли необхідно було забути, що ти людина, а стати лише вождем, для якого благо України та добро української нації є першочерговими цінностями, заради яких варто віддати і власне життя. Незважаючи на трагічність історичних подій, твір Лепкого позбавлений песимістичних тонів, тому що залишилися послідовники Мазепиної справи, котрі, усвідомлюючи істину «жертвою одиниці рости гуртове діло», готові йти на будь-яку жертву «ради державної ідеї».

Ми живемо в час неоголошеної, але війни, коли питання вільної особистості, вільної держави звучить особливо гостро. Саме освітяни можуть вплинути на те, щоб Україна залишилася незалежною, суверенною, цілісною державою з рідною українською мовою. Педагоги визначили складові громадянської відповідальності гімназиста:

На уроках української літератури використовують різні форми методичної роботи: методичні квести, майстер-класи, методичні мозаїки, тренінги, прийоми ІКТ («QR-коди», «Меми», «Хмарки тегів», «Кроссенси»), методи критичного мислення («Кубик Блума», «Кластер», «Знаємо-Хочемо дізнатися – Дізналися», «Кольорові капелюшки», «Діаграма Венна», «Асоціативний куш», «Метод прес»).

Для аналізу прозових творів Б. Лепкого варто використовувати випереджувальні завдання (для історичної довідки, портретів персонажів твору) таблиці («причино-наслідкові», «за – проти», «бажаний керівник - художній образ - історична особа»).

Під час проведення уроків найважливіше місце має посідати робота над текстами. Художній твір є найадекватнішим ретранслятором ментальності, цінностей та парадигми мислення нашої доби.

Список використаної літератури

1. Білик Н. Богдан Лепкий «Життя і діяльність». Тернопіль: Джура, 2001, 172 с.
2. Сивіцький М.К. Богдан Лепкий: Життя і творчість. Київ: Дніпро, 1993. 375 с.
3. <https://smzo.gov.ua.osvita>.
4. <https://naurok.com.ua>.

КРАЄЗНАВЧА СЕКЦІЯ БОГДАН ЛЕПКИЙ У КРАЄЗНАВЧИХ СТУДІЯХ

Наталія Стрілець

завідувач відділу з основного виду діяльності Обласного комунального музею
Богдана Лепкого в м. Бережани, natalistrilets@ukr.net

ПОСТАТЬ БОГДАНА ЛЕПКОГО У СВІТЛІ ТВОРЧИХ ТА НАУКОВИХ ЗАЦІКАВЛЕНЬ ДАМ'ЯНА ГОРНЯТКЕВИЧА

Дам'ян Горняткевич (1892-1980) – відомий український художник (живописець, іконописець), бібліофіл, мистецтвознавець, дослідник історії церкви. Його перу належать ґрунтовні дослідження з історії українського та польського мистецтва XIV-XV століть, багата біографістика українських і польських художників XIX-XX століть. Впродовж тривалого часу митець навчався, працював та проживав у Кракові. Був активним учасником Української студентської громади та життя української «колонії» в місті. Разом зі студентами Академії мистецтв та інших краківських вузів був частим гостем «української амбасад» – дому Богдана Лепкого. Об'єднані любов'ю до старовини, всього українського, митці довгий час, аж до смерті поета, підтримували дружні взаємини.

Постать Богдана Лепкого займає помітне місце в творчій спадщині Дам'яна Горняткевича. Проте його наукові розвідки, а також спогади про визначного діяча української культури залишаються мало відомими для дослідників. Тому вважаємо актуальним у ювілейний для обох діячів рік – 150 та 130 років від дня народження – ще раз звернутися до лепкіани Дам'яна Горняткевича.

Дам'яну Горняткевичу належить перше мистецтвознавче дослідження про Богдана Лепкого [1], яке було надруковане на сторінках «Збірника в пошану пам'яті поета» 1943 р. в «Українському видавництві» у Кракові. У розвідці «Богдан Лепкий як маляр» дослідник прослідкував розвиток та становлення Богдана Лепкого власне як художника – від першої зустрічі зі «справжнім малярем» в юні роки й утвердження в думці стати художником до останніх років життя. На думку Д. Горняткевича, надзвичайно важливим при

формуванні особистості майбутнього митця був вплив та авторитет батька о. Сильвестра Лепкого, що сам «писав вірші, любив пристрасно театр і живо інтересувався малярством. Не раз нарікав, чому ми досі не спромоглися на якогось історичного маляра співця нашого багатого минулого» [1, с. 34]. Віддав належне дослідник і наполегливості Богдана Лепкого, який після невдачі в Академії мистецтв у Відні «не покидав думки про малярство, сподівався почати дальшу працю на тому полі під іншим, кращим проводом, а тим часом» продовжував малювати то під керівництвом приятеля Миколи Івасюка, то самотужки, не забуваючи при практиці й про теорію [1, с. 34]. Саме ґрунтовні знання з історії та теорії мистецтва, вроджена товариськість, на думку Д. Горняткевича, допомогли Богдану Лепкому не лише заприятелювати з найвизначнішими представниками польського мистецького світу, а й стати добрим другом-провідником для багатьох молодих українських митців, що «в тих довгих роках пересувалися не лише через робітні краківської Академії мистецтв», а й «одночасно через дім пп. Лепких, де вони находили повне зрозуміння для себе, гостинність, і зживалися з нашим поетом, як зі щирим приятелем. ... Не один студент-українець дістався до Академії завдяки зв'язкам Б. Лепкого з професорами Станиславським і Вичулковським. Також не одному він допоміг виїхати за кордон на дальші студії» [1, с. 35]. Події Першої світової війни, важкі обставини життя на еміграції в Німеччині не змусили Б. Лепкого полишити пензель, навпаки, він зумів поєднати роботу у таборах для полонених і «винятково оживлену мистецьку діяльність», оскільки «працював для «Галицької Накладні» не лише пером, але також кистю, рисував обгортки до книжок, далі до віденських календарів, виконував ілюстрації до історії України Миколи Аркаса, а врешті портрети письменників. ... Не хотів тільки підписуватися під ними, за скромний був на те. В таборі для полонених у Вецлярі провадив навіть малярську школу...» [1, с. 35].

Високо оцінив дослідник і діяльність Богдана Лепкого як «знавця мистецтва», а саме його перші рецензії на виставки молодих українських художників, співпрацю з Петром Холодним при виготовленні вітражів для

церкви в Мразниці біля Борислава, популяризацію пам'яток української культури XV ст. через публікації в періодиці.

Дам'ян Горняткевич був частим гостем в помешканні митця в Кракові, а значить й учасником розмов про мистецтво, що дало підстави зробити висновок про високу обізнаність у мистецькій сфері господаря та вказати на його вподобання: «Богдан Лепкий розумівся на мистецтві так знаменито, як рідко хто в нас з-поза малярських кругів. З європейських майстрів кисти цінив найвище неокласиків і романтиків, любив дуже Бекліна й Каспара Фрідріха, подивляв бравурний рисунок Ад. Менцля, а на спомин про К. Шпіцвега завжди погідно усміхався. З українських мистців цінив найвище П. Холодного, хоча не менше одушевлявся картинами Труша й веселковими краєвидами Новаківського. Натомість до крайніх модерністів відносився з легковаженням» [1, с. 36]. Також дослідник зауважив на мистецькому синкретизмі творів письменника – у них «багато барв і музики», чимало написані під впливом картин Куриласа, Бекліна та ін., музики визначних композиторів. Д. Горняткевич вперше використав тепер уже звичне щодо Б. Лепкого визначення «поет-маляр».

Розвідку «Богдан Лепкий як портретист Тараса Шевченка» Дам'ян Горняткевич присвятив малярській шевченкіані Богдана Лепкого. Як влучно зауважила Наталія Собкович, ця «мистецька студія Горняткевича» «є ґрунтовною збіркою фактів та описів малярської шевченкіани письменника» [8, с. 40]. У праці дослідник відзначив вагомі заслуги Лепкого як шевченкознавця: «ніхто перед Богданом Лепким не спромігся на опрацювання творів Шевченка в рамках п'ятох грубих томів, причому найбільша частина першого тому присвячена широкій, як під оглядом змісту, так і форми дуже вартісній, біографії Шевченка» [2, с. 25]. Також звернув увагу на важливість розвідки «Шевченко про мистецтво», виданої Богданом Лепким 1920 р. у Зальцведелі. У ній Лепкий обґрунтовано «заперечив фальшиві погляди на тему освіти Тараса Шевченка», а також довів «широку сферу зацікавлень Шевченка, починаючи самим мистецтвом, а кінчаючи літературою та філософією» [2, с. 25]. Щодо

власне малярської шевченкіани Лепкого, то дослідник звертає увагу, що вона розпочалась ще зі шкільних (гімназійних) років і тривала до кінця життя, навіть під час Першої світової війни на еміграції в Німеччині та в останні роки життя [2, с. 26].

Дам'ян Горняткевич підтримував теплі приятні стосунки з Богданом Лепким аж до смерті письменника у 1941 році, а згодом із дітьми митця на еміграції. Тому чимало мистецьких робіт професора Лепкого, зокрема й портретів Шевченка, міг оглядати особисто, навіть один мав у своїй приватній колекції – цінний дарунок від автора на знак багаторічної приятні. Характеризуючи усі відомі йому портрети Тараса Шевченка роботи Богдана Лепкого, мистецтвознавець виділив їхню особливість: «вони сперті головним чином на оригінальній світлині поета з 1859 р., яка дала підставу для портретних студій цілому ряду мистців, що хотіли зірвати з традицією дотогочасних портретів Шевченка в кожусі й шапці, а спрямувати увагу на виявлення психологічних прикмет нашого поета» [2, с. 26]. Д. Горняткевич вважає, що основним поштовхом до зображення саме такого Шевченка для Б. Лепкого стала «щаслива знахідка портрета-мініатюри Т. Шевченка, що зберігається в національному музеї у Варшаві, портрета, виконаного в 1860 р. Карлом Шрайнцером, академіком малярства та інспектором Петербурзької Академії Мистецтв ...» [2, с. 26-27]. Далі дослідник подає аналіз одного з портретів Тараса Шевченка, який діти письменника привезли до США: «відзначається (портрет) високими малярськими прикметами, має тільки одно недосконалення: вершок голови втятий. В цьому портреті Лепкий старався добути у виразі очей Шевченка якнайбільше експресії і тому надав їм фосфоризуючий кольорит, чим цей портрет різниться від твору Шрайнцера, на якому Шевченко має незвичайно спокійний, але дуже глибокий, зосереджений погляд» [2, с. 27]. Горняткевич дав високу оцінку усім роботам із малярської шевченкіани Богдана Лепкого: «Серед імен мистців, що виконували портрети Шевченка – таких імен як Крамской, Шрайнцер, Мате, Рєпін, Ге, Красицький, Курилас та інші – ім'я Богдана Лепкого займає заслужене місце» [2, с. 27].

У мистецькій збірці музею Богдана Лепкого в Бережанах зберігаються дві картини пензля Дам'яна Горняткевича «Кривеньке. Хата, де родився Богдан Лепкий» [3] та «Приходство в с. Кругулець» [4]. Для працівників музею та лепкознавців ці картини є надзвичайно цінними не лише через їх високі мистецькі якості – «роботи позначені високою майстерністю виконання, вишуканим колоритом, і засвідчують непересічний талант їх автора» [8, с. 40], а й історико-краєзнавче значення, адже на них зображено пам'ятки, пов'язані з Б. Лепким.

Не менш цікавою є історія створення мистецьких робіт. Її вдалось дізнатися під час підготовки працівниками музею та мистецтвознавцем Наталією Собкович каталогу музейної збірки «Образотворча спадщина Богдана Лепкого» [8]. Завдяки спілкуванню з сином художника Андрієм Горняткевичем з'ясувалось, що, окрім того, що Дам'ян Горняткевич був частим гостем у домі Богдана Лепкого, він був ще й одружений з його студенткою Дарією Брикович. Дівчина була донькою пароха с. Кривеньке о. Івана Бриковича (1875-1951), тому молоде подружжя часто навідувалося до села. Знаючи особливо щемливе ставлення професора Лепкого до цих близьких і рідних серцю місць, художник вирішив зробити для нього особливий подарунок – два краєвиди із пам'ятними будинками. Н. Собкович зауважила, що згодом письменник навіть вплив один з них «до канви мемуарного оповідання «Моя перша ялинка», що 1930 року увійшло до книжки «Під ялинку» [8, с. 40, 7, с. 152-153].

Варто зауважити, що син Дам'яна Горняткевича успадкував бібліотеку та мистецьку збірку батька. У приватному листуванні з Н. Собкович він зазначив, що в домашній колекції є дві роботи Богдана Лепкого – «Портрет Тараса Шевченка» та «Запорожці в степу». Обидві «намальовані олією на картоні» [8, с. 40].

Наприкінці 1920-х років Дам'ян Горняткевич розробив проєкт обкладинки до видання епопеї Богдана Лепкого «Мазепа». Письменник подарував книгу художнику з дидикацією: «Дорогому Дам'янові Горняткевичеві з подякою за гарну віньєту. Богдан Лепкий» [8, с. 40-41]. На

титульній сторінці кожного тому «Мазепи», що побачили світ «накладом книгарні Наукового товариства ім. Шевченка» також зазначено: «Окладинку рисував Дамян Горняткевич»[6].

Надзвичайно важливим джерелом інформації для пізнання життєвого і творчого шляху письменника є спогади про нього – рідних, друзів, сучасників, що, не зважаючи на певний суб'єктивізм, дають можливість підтвердити чи спростувати певні біографічні факти, з'ясувати вплив на формування особистості діяча певних людей, подій, явищ, дозволяють збагнути масштаби діяльності, окреслити коло наукових і творчих зацікавлень тощо. «Ще жмут споминів про Богдана Лепкого» Дам'ян Горняткевич опублікував на сторінках газети «Краківські вісті» у листопаді 1942 року. Статтю мемуарист розпочав з надзвичайно виразного і точного портрета вдачі Богдана Лепкого: «Була це людина високих особистих прикмет, високо культурна, а попри це виїмково скромна, завсіди привітна до всіх, погідна, добра. Ці рідкі прикмети мав уже вроджені. Він сам був неначе вицвітом того, що могло виплекати українське приходство з його давньою традицією – культурою довгих поколінь» [5]. Також наголосив на національній ідентичності Лепкого: «Лепкий умів шанувати свою національну гідність. Ніколи не старався про популярність серед поляків – навпаки, всюди, де лише міг, підчеркував, що українці – це стара, культурна нація з багатим історичним минулим» [5]. Сказане підтвердив кількома фактами, свідком яких був сам. Як людина з близького оточення митця, Горняткевич не оминув увагою дружніх взаємин між письменником та Митрополитом Андреєм Шептицьким. Так, поему «В храмі св. Юра», присвячену очільнику УГКЦ, назвав «символом приязни двох великих українців» [5]. Автор спогадів зауважив, що до кожного ювілею Митрополита Лепкий виступав з промовою чи писав принагідного вірша і «останній свій підпис» «поклав Богдан Лепкий» під закликом про відзначення 40-річчя перебування на престолі кир Андрея [5].

Отож, лепкіана Дам'яна Горняткевича охоплює сферу його наукової та мистецької діяльності. Мистецтвознавчі розвідки «Богдан Лепкий як маляр» та

«Богдан Лепкий як портретист Тараса Шевченка» є першими спробами наукового аналізу образотворчої спадщини Богдана Лепкого. А спогади про письменника та малярські роботи лепківської тематики є ґрунтовною збіркою фактів, цінним джерелом для дослідників, адже несуть важливу інформацію для змалювання цілісного портрета визначного діяча української культури.

Список використаної літератури

1. Горняткевич Дам'ян Богдан Лепкий як маляр. *Богдан Лепкий. 1872-1941. Збірник у пошану пам'яті поета*. Краків-Львів: Українське видавництво, 1943. С. 33-37.
2. Горняткевич Дам'ян Богдан Лепкий як портретист Тараса Шевченка. *Шевченко. Річник 4*. Нью-Йорк, 1955. С. 25-27.
3. Горняткевич Дам'ян Кривеньке. Хата, де родився Богдан Лепкий. 1927. ОКМБЛБ КН 514/11 М.
4. Горняткевич Дам'ян Приходство в с. Крегулець. 1928. ОКМБЛБ КН 513/10 М.
5. Горняткевич Дам'ян Ще жмут споминів про Богдана Лепкого. *Краківські вісті*. 24. 11. 1942.
6. Лепкий Б. Полтава. Історична повість. І. Над Десною. Львів: Накладом книгарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1928. 329 с. ОКМБЛБ КН 21/22 Рк.
7. Лепкий Богдан Моя перша ялинка. *Лепкий Б. Прозові твори*. Тернопіль: Джура, 2007. С. 152-157.
8. Образотворча спадщина Богдана Лепкого. Каталог музейної збірки / упорядник Н. Г. Собкович. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2015. 144 с.

Марія Луцька

наукова співробітниця відділу науково-просвітницької роботи Тернопільського обласного краєзнавчого музею, kulmn5@i.ua

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Діяльність Богдана Лепкого у товаристві «Просвіта» потребує окремого ґрунтовного дослідження.

Просвітницьку діяльність, життєвий і творчий шлях Богдана Лепкого досліджували такі вчені як Н. Білик, М. Євшан, М. Ільницький, М. Климишин, М. Рудницький та багато інших.

Окреслюючи місце Лепкого в національно-культурному відродженні, не можна оминати питання тісної співпраці письменника з Товариством «Просвіта». У свій час членом просвіти був його батько, о. Сильвестр Лепкий, який заохотив сина до роботи на народній ниві. Відтоді культурно-громадська діяльність письменника тісно переплелась зі здобутками Товариства у національно-духовній історії України.

Богдан Лепкий – найпопулярніший письменник галицької землі початку ХХ століття. Він був видавцем, перекладачем, також літературознавцем, громадсько-культурним діячем, художником, публіцистом.

Народився Богдан Лепкий 4(9) листопада 1872 року на хуторі Кривеньке, поблизу села Крегульця Гусятинського району на Тернопільщині. Шкільну освіту отримав в Бережанах. Школу закінчив у 1884 році і відразу пішов до гімназії, яка була в тому ж будинку, що й нормальна школа. У 1891 році майбутній письменник закінчив гімназію і вступив до Віденської Академії мистецтв. З другого курсу студіював на філологічному відділі Львівського університету українську історію та літературу. Лепкий належав до студентського товариства «Ватра», до хору «Боян», разом з І. Нагірним, С. Яричевським та О. Лаврівським організував товариство «Сокіл», упорядкував бібліотеку «Просвіти». Лепкий грав у театрі на професійній сцені, зокрема у виставі «Дай серцю волю». Згодом став членом літературного угруповання «Молода Муза». Закінчив університет у 1895 році.

У цьому ж році Богдан Лепкий почав працювати учителем української, польської та німецької мов і літератур, історії та географії у Бережанській гімназії. Водночас займався громадською працею: започаткував читальні «Просвіти», бібліотеки і позичкові каси, виголошував реферати та промови на святкових академіях.

Друкуватися письменник почав з 1895 року. За час творчої діяльності став автором збірок ліричних поезій, оповідань, повістей, великої історичної тетралогії «Мазепа»: «Мотря», «Не вбивай!», «Батурин»; циклу спогадів, відомих під спільним заголовком «Казка мого життя». Перша книжка цього циклу «Крегулець» вийшла у Львові накладом видавництва «Дружина», а друга – «До Зарваниці», як 22-а книжка бібліотеки «Діла». Книга спогадів «Казка мого життя» є неоцінним документом життя, побуту, культурно-просвітницького руху на західноукраїнських землях кінця XIX століття [2, с. 150].

Після відкриття в Ягелонському університеті (м. Краків) лекторату української мови та літератури за підтримки Кирила Студинського та Олександра Барвінського на посаду лектората української мови було призначено Богдана Лепкого.

Переїзд у Краків зіграв у житті Богдана Лепкого важливу роль. Нове середовище надзвичайно позитивно сприяло становленню Лепкого як культурного та громадського діяча. Як слушно відзначив З. Кузеля, живучи в центрі польської культури, Лепкий «не тільки не втратив нічого зі свого українського психічного типу, але й виріс у повний ріст... Це свідчить про сильну індивідуальність Лепкого, про його значення національній традиції, яку він виніс з батьківської хати» [3, с. 102].

Богдан Лепкий не згубився у чужеземному докільлі, а, навпаки, став центральною особою української краківської громади. Переїхавши у Краків митець активно включився у культурне та громадсько-суспільне життя співвітчизників, осередками якого були філія Товариства «Просвіта» та греко-католицька церква святого Норберта.

З 1926 року Богдан Лепкий – викладач, згодом професор української літератури в Краківському університеті. У 1938-1939 роках – член польського сенату у Варшаві.

Головним напрямком своєї діяльності Богдан Лепкий вважав письменництво та науку, що найяскравіше могли виявити самобутність української культури, тим самим розбудити національні почуття і виховати національну свідомість українців. Своїми творами письменник і вчений не тільки формував громадську думку, а й брав безпосередню участь у громадсько-політичному житті українського суспільства.

Громадсько-політична діяльність Лепкого тісно пов'язана з його культурно-просвітньою працею у Товариствах «Просвіта». У «Нарисі з історії «Просвіти» читаємо: «Співробітництво «Просвіти» з Б. Лепким почалося в 1902 році, коли Товариство видало окремою книжечкою оповідання «На послуханє до Відня» [4, с. 152].

Вагоме місце у видавничій діяльності «Просвіти» посідали народні календарі, що виходили упродовж усієї культурно-освітньої праці Б. Лепкого і користувалися незмінним успіхом. Велика заслуга належить творам письменника, що друкувались у щорічниках упродовж багатьох років. Так, бібліографічний покажчик «Видання «Просвіт» Галичини: книги та аркушева продукція (1868-1939)» констатує, що перший вірш митця «В світ за очі!» з'явився на сторінках «Ілюстрованого народного календаря Товариства «Просвіта» за рік 1897. У виданнях наступних років був широко представлений Лепкий як поет та прозаїк. У той же час, твори митця публікувались у різних збірниках, що виходили заходом «Просвіти». Зокрема, «Воскресла Україна» містила оповідання Лепкого «За що?», до збірки «Як воювали запорожці?» увійшов твір «Вона не з тих» та ін. У двадцяті роки, коли польська влада почала наступ на українську культуру, ряд творів письменника патріотичного спрямування, надісланих до просвітніх видань, були конфісковані [2, с. 87-88].

Тісніші зв'язки Лепкого із «Просвітою» встановилися під час переїзду «Просвіти» до Відня, де Товариство у важких умовах видало дві збірки Б. Лепкого: «В Тарасові роковини» та «Чекає нас велика річ» [4, с. 153].

За визначні заслуги для української культури загальні збори Товариства «Просвіти» (від 24 грудня 1925 року) наділили Богдана Лепкого званням «Гідність почесного члена «Просвіти». У грамоті Головного Відділу Товариства звучали на адресу письменника слова подяки «за дотеперішні заслуги» та прохання, «щоби й на далі мали на увазі наше Товариство та служили йому Вашою цінною радою і Вашою великою працею». [1, с. 85].

У Центральному державному історичному архіві України у Львові зберігся лист-відповідь Б. Лепкого до Товариства «Просвіта» з нагоди вручення грамоти. У ньому автор висловив свої погляди на історичне значення «Просвіти», яка «є основою кожного культурного народу і чим сильніша та основа, тим кріпше стоїть народна будівля, тим менше боїться катастроф. Дай боже, щоб суспільність наша зрозуміла це і не щадила моральної і матеріальної допомоги «Просвіті». На думку Б. Лепкого, «Просвіта» займає особливе місце у суспільстві. Письменник закінчив свій лист такими словами: «Як письменник, котрого весь маєток – «перо», я готов тим пером служити «Просвіті» і обіцяю не відхилятися від праці, котру вона для мене призначить. Ще раз дякую за цінне, почесне і незаслужене відзначення» [1, с. 89].

Біографічний збірник «Визначні постаті Тернопілля» інформує: «Обрання Лепкого почесним членом Товариства було визнанням самовідданої праці на ниві просвіти українського народу. Цим званням вшановували лише найвидатніших просвітян за їх «особливо вагомий особистий внесок у доховне й національне відродження українського народу» [1, с. 89].

Лепкий був членом управи (заступником голови) краківської «Просвіти», читав лекції з української літератури і культури; ввів у традицію постійні Шевченківські академії; був одним із організаторів у Кракові вечора до 100-річчя від дня народження Т. Шевченка, вечорів, присвячених М. Шашкевичу, І. Франкові, М. Лисенку, В. Стефаникові та іншим видатним українцям, також

співав у хорі, проводив роботу із молоддю. Філія «Просвіти» у Кракові за участі Богдана Лепкого перетворилася у центр формування національної самосвідомості українців [1, с. 64].

У 1932 році з нагоди 60-ліття Лепкого «Просвіта» у Львові та її філія у Кракові широко відзначили довголітню громадсько-культурну працю діяча. Так, у Кракові у будинку «Просвіти» була влаштована виставка малярських робіт ювіляра, проведена святкова академія.

Лепкий як художник залишив автопортрети, портрети рідних та діячів української культури, пейзажі, ілюстрації до народних пісень, казок, творів Т. Шевченка, а також ряд мистецтвознавчих публікацій [4, с. 126].

Науково-популярна розвідка «Про життя великого поета Тараса Шевченка» була написана Лепким з нагоди 50-річчя з дня смерті Кобзаря на замовлення Товариства «Просвіта», яке видало брошуру в 1911 році. Коштом «Просвіти» до 100-річчя з дня народження Шевченка був виданий популярний нарис Лепкого «Про Шевченків «Кобзар» (Львів, 1914) [3, с. 83]. На замовлення львівської «Просвіти» Лепкий написав історичне оповідання «Каяла», яке вийшло в 1935 році 10-тисячним тиражем. Періодичні часописи «Просвіти» «Життя і Знання» (1927-1939) та «Просвіта» (1936-1939) регулярно подавали інформацію про вихід у світ та рекламу видань творів Б. Лепкого [2, с. 150].

Отже, діяльність Б. Лепкого як талановитого публіциста становить виняткове місце в доробку української преси ХХ століття. Таким чином, його діяльності притаманні широкий діапазон і багатогранність. Не було жодної вагової ділянки українського культурного та громадсько-суспільного життя, в яких він безпосередньо чи опосередковано не брав би участі. Продовжуючи духовні традиції української інтелігенції у справі служіння народові.

Просвітницька діяльність Богдана Лепкого була вагомим внеском у національно-культурне відродження українців ХХ століття.

Список використаної літератури

1. Білик Н. Богдан Лепкий. Життя і діяльність. Тернопіль: Джура, 2001. 172 с.

2. Визначні постаті Тернопілля. Біографічний збірник / упор.: О. Г. Бенч, В. М. Троян. Київ: Дніпро, 2003. 232 с., іл.

3. Вони прославили наш край. Молоді про славетних людей Тернопільщини. Бібліографічний посібник / укладачі: Людмила Марченко, Світлана Воробець. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 288 с.

4. Нарис з історії «Просвіти» / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. 232 с. (Попул. енциклопедія «Просвіти»; Ч. 1).

Світлана Даньків

магістр державного управління, член Національної спілки журналістів України,
м. Бережани

ОКРЕМИЙ АСПЕКТ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

БОГДАНА ЛЕПКОГО

Виняткова обдарованість Богдана Лепкого зробила його особливою постаттю на тлі української культури. Дослідників захоплює і вражає його письменницька різножанрова діяльність, літературознавча спадщина, громадянська активність. Сучасники згадують його як блискучого оратора і талановитого педагога. Саме ці дві сфери діяльності характеризують поета як психолога. Спостерігаючи за людьми, він глибоко проникає в їхні переживання і відчуття, немовби сам стає на їхнє місце. «Володіючи тонким даром спостереження, Лепкий у спогадах про І. Франка та В. Стефаника передав живі риси цих письменників, інтонації їх голосу, звички, але зі спостережень, побутових деталей виникають надзвичайно влучні характеристики», каже проф. М. Ільницький у передмові до видання поезій Богдана Лепкого 1990 року.

Власне ця особливість характеру Богдана Лепкого робить винятковими його вірші-присвяти, яким зазвичай приділяють мало уваги, вважаючи їх малоцінними на фоні загальної творчості. Я не кажу про цілі цикли поезій, присвячених Маркіянові Шашкевичу і Тарасу Шевченкові. Ці загальновідомі твори знайшли своє місце, свого читача і слухача. Образ Маркіяна Шашкевича, ймовірно відтворити поетові було не надто складно. Він сам виріс у священицькій середовищі, після смерті батька мусів опікуватися своєю родиною (і робив це успішно, дбаючи і про своїх двоюрідних братів і сестер, про свідчать його численні листи до чиновників і меценатів).

Натомість образ Тараса Шевченка супроводив Лепкого все життя. Як пише автор в листі до Кирила Студинського від 14 грудня 1904 року «... я від довшого часу розглядаюся в життя і творах нашого генія». То ж з його віршів присвят ми бачимо, що «автор майстерно змалював життєвий шлях людини, що була покликана провидінням вивести свій народ з духовної неволі («Літ тому

сто»). Шевченко – національний поет усієї України: «Від Карпат аж по Дон його нива» («Батькове пророцтво»); Шевченко – співець минулої слави, будитель приспаного козацького духа: «Він, ніби гетьман України, / Гетьманщину давно з руїни /Добути хоче...» («Суд над поетом»); врешті, Шевченко – «з великих найбільший син» неньки України («Благословенна най буде година») – зримо постав перед читачем, заговорив своїм «віщим голосом» до мільйонів українців» (Білик Надія. Роль Богдана Лепкого та його творчості в українському національному відродженні (кінець XIX – початок XX ст.). Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, дисертація). Свої спостереження і висновки Богдан Лепкий викладає у присвяті Соломії Крушельницькій. Двадцяти семирічний поет, вітаючи відому вже в Європі співачку, свою ровесницю, порівнює її зі співочою пташкою, яку не спокусила світова слава. Знаючи, як туга обіймає серце на чужині, Богдан пише:

Видно, дуже серденько тужило
За полями, лісами, лугами,
Видно, щиро свій край полюбило,
Коли нині гостює між нами.

І пророкує молодій співачці, вже увінчаній лаврами, що й вона засяє на троні в новітнім пантеоні оновленої вітчизни. Підсвідомо автор відчуває порив Соломії бути корисною своєму народові, бути «весталкою Божого дару», що осяває шлях до свободи.

Окремо зупинимось на поезії, присвяченій Іванові Франкові в п'яті роковини смерті. З цього вірша в стислій формі перед нами постає весь Франко в його глибинній суті: людина, яка своїми знаннями, поглядами, духовною зрілістю набагато випереджала свій час. Як літературознавець, Богдан Лепкий оцінив у Франкові поета, як психолог, відчув і зрозумів його безмежну самотність на життєвому шляху, його постійний пошук досконалости, готовність до самопожертви, весь трагізм його долі, «який збільшився у Франка трагедією народу, котрого був рідним, щиро люблячим сином».

Не було тобі втіхи великої
 На тернистій дорозі життя.
 В нетрях пущі великої, дикої
 Ти шукав для себе забуття.
 Серед реву юрби гамірливої
 Наслухав голоси вищих сфер.
 І до ночі тужив зорешливої,
 І від туги за сонечком вмер.
 Праву руку простяг своєму ближньому,
 В жмені серце ніс власне, любов, –
 Аж в блуканні тому дивовижному
 До самотнього гробу дійшов.

З цих рядків перед нами постає не вічний революціонер, не каменярь, а людина, яка жертовно служить своєму народові, віддаючи йому все, навіть власне серце. І робить це не з примусу, не з ідейних помислів, не з відчаю, а з великої любові, навіть розуміючи, що ця любов не буде прийнята, ба навіть не всім зрозуміла.

Дар глибоко розуміти і відчувати інших людей, аналізуючи навіть незначні риси в їх поведінці, зовнішності, гостре око художника і майстерне володіння словом допомогли Лепкому створити не лише епохальні образи в його історичних романах і повістях, але й залишили нам неповторні постаті письменників і митців у його літературознавчих та публіцистичних творах. А мініатюри-присвяти, як художні образки, дозволили нам по-іншому подивитися на геніальних сучасників поета.

Список використаної літератури

1. Білик Н. Роль Богдана Лепкого та його творчості в українському національному відродженні (кінець XIX – початок XX ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 1999. 20 с.

2. Журавлі повертаються...: З епістолярної спадщини Б. Лепкого / упор. В. Качкан. Львів: Фенікс, 2001. 920 с.
3. Лепкий Б. Вибрані твори: у 2-х т. Т. 2. Київ: Смолоскип, 2011. 616 с.

СТУДЕНТСЬКА СЕКЦІЯ ФЕНОМЕН ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Марія Пастущак

магістрант другого року навчання факультету філології і журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
mariiapastuscshak@gmail.com

«СУЄТА» І. КАРПЕНКА-КАРОГО В ОЦІНЦІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

У низці передмов, написаних Богданом Лепким для видань «Української накладні», порівняно нечисленними є праці з аналізом взірців української класичної драматургії. До таких належить комедія І. Карпенка-Карого «Суєта». Написана влітку 1903, п'єса була дозволена цензурою до постановки на сцені у листопаді того ж року. Початок січня 1904 р. був ознаменований прем'єрою «Суєти» у Києві. У прем'єрному спектаклі автор виконував роль Терешка Сурми.

Перша публікація твору припала на рік 1905: «Суєта» увійшла до п'ятого тому «Драм і комедій» І. Тобілевича, що був надрукований у Полтаві. Передмова ж Б. Лепкого до видання «Суєти» датована 1922 р.

Прикметною є композиція аналізованої передмови. Б. Лепкий здає собі справу з того, що найправильнішою подачею українського драматичного твору читаючій публіці буде насамперед характеристика особливостей українського театального життя на Наддніпрянщині. Час народження сучасного українського театру – «коло 1880 року» [5, с. 1] – супроводжений лепківськими нищівними характеристиками як суспільного становища української мови й культури в російській імперії («на руки наших наддніпрянських братів положено важкі невольницькі кайдани, а уста замкнено сороміцьким, самотнім у світі указом, коли нашу мову проганяв уряд із публичного життя» [5, с. 1]), так і особистісної реакції багатьох українців на заборони («власна наша трусливість та безпримірна податливість гонили її з рідної хати» [5, с. 1]). При аналізі структури передмови впадають в око авторські посторінкові примітки. Годимося з думкою Л. Вашків про їх конечність для з'ясування повноти

питання і очевидну обтяжливість для основної «структури такого сконденсованого жанру, як передмова» [2, с. 223].

Окреслює Б. Лепкий і шкалу завдань, що стояли перед творцями української драматургії та національного театру: він акцентує не розважальні, а таки націєтворчі засади – «піддержувати народного духа та берегти святої іскри національного почуття» [5, с. 1]). Якраз в українському театрі бачить автор передмови мистецьку інституцію, що підтримувала «традицію давнього культурного народу» [5, с. 4], а особах М. Старицького, М. Кропивницького та трьох братів Тобілевичів (Панаса Саксаганського, Миколи Садовського, Івана Карпенка-Карого) визнає найбільших трудівників українського театру, товариство, яким «могла б повеличатися кожда перворядна сцена» [5, с. 4]. Визнання перипетій, які супроводжували появу і розквіт українського театру, Б. Лепкий оздоблює згадкою про спогади М. Кропивницького та М. Садовського і вказівкою на їх публікацію у «ЛНВ» та «Новій громаді». При тому зауважує – «се тільки якась маленька частина тої цікавої книги з історії українського театру» [5, с. 5].

Становище українського театру у ХІХ столітті перебувало у сумнозвісній згоді зі становищем українських письменників (у т.ч. й драматургів), що мали, за Б. Лепким, «спутані руки і ноги»: не могли писати творів з життя інтелігенції, не могли виводити на сцену «ані священників, ані урядовців», не могли перекладати з чужих літератур, словом, не могли «задерти цензури» [5, с. 5]. Та попри тягар заборон, попри прямі і «непрямі втрати нашої Емської катастрофи» [3, с. 80], наголошує критик, «українська драматургія зробила якраз тоді великий крок наперед, і то в напрямі *реальної мужицької драми*» [5, с. 6].

Серед творців драм та комедій українських піднявся найвище, на переконання Б. Лепкого, Іван Тобілевич (Карпенко-Карий). Максимально стисла біографія письменника у викладі дослідника рясніє іменами, котрі визначали оточення і формували світогляд: Д. Пильчиків, М. Кропивницький, П. Саксаганський, М. Садовський. «Географія» приватного життя – Бобринець,

Ялисавет (Єлисаветград. – М.П.), Новочеркаськ, – окреслена в біографічному півсторінковому форматі, дає несподівано повне уявлення про ключові етапи особистого життя І. Карпенка-Карого. Безпосередньому аналізу «Суєти» передуює суха та вимовна статистика – «всіх драм і комедій є кілька десятків» у І. Тобілевича, а «видано їх досі в п'ятьох томах у Полтаві» [5, с. 7].

Назвавши «Суєту» одною із найкращих драм І. Тобілевича, критик Б. Лепкий акцентує авторське визначення жанру твору – «картини». Через нього з'ясовує й специфіку конфлікту: «сини, вийшовши в панів, забули не тільки свій нарід, але й добрих батьків...» [5, с. 7]. Не зрадив «ні землі, ні родини» Карпо, хлібороб. «Великий артист» вийшов з Івана, однак, зауважує критик, обізнаний з усією творчістю драматурга І. Карпенка-Карого, «змалів чоловік», маючи на оці розвиток характеру персонажа у «протязі «Суєти» – в «Житейському морі». І ота блискуча – скупа, а так вимовна! – характеристика («змалів чоловік») якнайповніше характеризує розвиток образу Івана Барильченка.

Другий акт «Суєти» Б. Лепкий уважав найкращим та найбільш викінченим. Трактуював його високо: «се у своїм роді цілість, ніби *архитвір* (виділ. наше. – М.П.) української реалістичної драматургії» [5, с. 8-9]. Порівнюючи «вчених і невчених» членів родини Барильченків, критик відзначав контраст «праці, совісності, щирості» (по один бік родини) і «хитрості, охоти панувати, кривляння душею» (по другий). Авторове відчуття міри, вважав Б. Лепкий, дозволило зберегти у другому акті «Суєти» гармонію між «світлом і тінню» – «характери позитивні не грішать надто рожевими красками, а негативні не є перерисовані до карикатурності» [5, с. 8].

«Дещо перецукроване, а ще більш пересолене» відзначив критик у третьому і четвертому актах «Суєти». Так, вважав Б. Лепкий, трохи карикатурно виглядають у цих частинах комедії невістки «з дуже панських родів», п'яний кухар, перебирання Тетяни в одяг покійної свахи-генеральші, серцевий удар скнари-директора. Усе це, на переконання Б. Лепкого, знижує цілісність твору, є програшним у порівнянні з двома першими актами «Суєти».

Прикметно, що нинішні інтерпретатори твору, згадуючи критику композиції «Суєти» сучасниками І. Тобілевича (як-от І. Франком та ін.), її акцент на зайвості четвертої дії, зауважують: «драматург сам обґрунтував доцільність такого розвитку сюжету» [4, с. 158] і покликаються на лист І. Карпенка-Карого до М. Комарова, у якому зазначено – «і генерал, і повар, і переодягання – все це тільки суєтність людська, і поставлені вони як життєві риси, що яскраво дають зрозуміти фігуру Михайла і тисячі йому подібних, хворих суєтою мирською, яка шкодить чесним простим людським відносинам і оддаляє їх від натури» [6, с. 269]. На думку В. Івашківа, «ця дія є одночасно епілогом «Суєти» та прологом до комедії «Житейське море» [4, с. 158].

Сформулювавши ідею комедії цитатою з твору («Нещасна земля, гірка твоя доля! Тікають від Тебе освічені на твої достатки діти й кидають село у тьмі... хоч задусіться тут – нема їм діла. Вони чужі нам, а ми їм. Забрали все, що можна, від землі, виснажили гречкосія й покинули!»), Б. Лепкий узагальнює: «Розширім тільки село на Україну, і матимемо один великий акт обжаловання, який автор підносить проти тих усіх Українців, що забрали з рідної землі, що взяти можна, і перейшли там, де лучче» [5, с. 10]. І автор «Суєти», і її критик Б. Лепкий пропонують українському читачеві і глядачеві, непозбавленому «кращих почувань», здатному бути «справді чоловіком», співпережити дійство на сцені, а на виході з театру визнати: «А таки так не повинно б бути» [5, с. 11]. Цей висновок, без сумніву, був закладений талановитим автором «Суєти». Його блискуче відчитав Б. Лепкий і року 1922 слушно акцентував, пишучи передмову до твору, «хиби і недостачі якого можна і варто забути» задля такого висновку.

Список використаної літератури

1. Агеєва В. За лаштунками імперії. Есеї про українсько-російські культурні відносини. Київ : «Віхола», 2022. 356 с.
2. Вашків Л. Жанр передмови у літературознавчій практиці Богдана Лепкого. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство*: матеріали міжнародної наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному

дискурсі Європи та Америки» / за ред. д.ф.н., проф. М.П. Ткачука. Тернопіль: ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 217-229.

3. Забужко О. Як рубали вишневий сад, або Довга дорога з Бад-Емсу. Київ : ВД «Комора», 2021. 96 с.

4. Івашків В. Іван Тобілевич (Карпенко-Карий). Нарис життя і творчості. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 192 с.

5. Лепкий Б. Передмова. *Тобілевич І. (Карпенко-Карий). Суєта*. Київ-Ляйпціг: Українська Накладня, Коломия : Галицька Накладня, 1922. С. 3-11.

6. Карпенко-Карий І. (І. К. Тобілевич). Твори : в 3 т. Т. 3. Київ: ДВХЛ, 1961. 456 с.

Василина Заруба

магістрант першого року навчання факультету філології і журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
vasilinazaruba@gmail.com

**ШТРИХИ ДО ЕПІСТОЛЯРНОГО ПОРТРЕТА
БОГДАНА ЛЕПКОГО**

Українська дослідниця Я. Мельник, аналізуючи особливості стилю Лепкого-мемуариста, підмітила дуже важливий аспект: попри огром особистого, персонального, «автор не оминув важливих питань національно-політичного, культурного життя України того часу» [5, с. 131]. Повною мірою це стосується і його листів: особисте й громадське перебувають там у беззаперечній гармонії. Завдяки цій гармонії бачимо найхарактерніші риси вдачі письменника, його зовнішність і звички, манеру спілкування, його переконання і уподобання.

Колосальна праця В. Качкана [2], появлена 2001 р., була «побачена й почута», а далі й прочитана. Листи Б. Лепкого привернули увагу багатьох дослідників [див.: 1; 3; 4]. Прочитані під різними кутами зору, вони поволі, але неухильно творять потужний пласт сучасного лепкознавства в материковій Україні: голос письменника через століття зазвучав у його опублікованих листах – вдумливо й емоційно, тривожно й упевнено, потужно й мотивуюче.

Понад півтисячі листів Б. Лепкого засвідчили: «Широту кола зацікавлень їхнього автора надто непросто збагнути, а тим більше – усвідомити» [3, с. 7]. Однак це не причина для дослідника епістолярію письменника опускати руки. Якраз навпаки: саме праця українських літературознавців із листами митця та вченого, що силою об'єктивних та суб'єктивних обставин так довго йшов до читача в Україні (та й дослідника теж!), дозволила з'ясувати невідомі досі численні факти його біографії, інформацію про сім'ю та родину Б. Лепкого, не кажучи вже про творчість: появу задумів; часи, способи та умови/обставини їх реалізації. Та й реакція критики на працю універсаліста Б. Лепкого збережена у його листах, вкупі з «реагуванням на реакцію/критику». Усе це сприяє витворенню епістолярного портрета митця.

На нашу думку, його цікаві штрихи виявлять листи, адресовані до Івана Раковського (1874-1949) – видатного українського педагога, ученого-антрополога, редактора й видавця, громадсько-культурного діяча. Листи (власне, двадцять опублікованих) фіксують співпрацю над укладанням УЗЕ (Українська загальна енциклопедія: у 3 т. / за ред. І. Раковського. Львів; Станиславів; Коломия, 1930-1935). Згадані листи писалися упродовж 1929-1930 рр., і в них ідеться про підготовку статей на відповідні літери. Листи допомагають зрозуміти важливий аспект: вони розкривають творчу лабораторію Б. Лепкого-науковця, допомагають зрозуміти засади його праці над підготовкою статей енциклопедичного характеру.

Обсяг тез дещо сковує обсягом. Тому зосередимося на одній, але вельми промовистій епістолі до редактора І. Раковського, писаній 28 грудня 1929 р. з Кракова, де йдеться про статті на літеру «А». Попри те, що «буква «а» була вже давно готова», Б. Лепкий-учений «читав і читав, счеркував і змінював», аж поки сказав собі «досить» [2, с. 449]. Поважним штрихом до епістолярного портрета Б. Лепкого вважаємо його турботу про те, аби ніхто не був забутий, як-от: «При букві «а» я деколи вліз в чужий горох. Приміром, «аґрус» належить до Вас, Вол. Антонович до історика, Адамовська до історії театру, Алепій до історика малярства і т.д. Не зробив я того з ханчivosti, тільки з уваги на добро книжки: я боявся, щоби тих імен не поминено» [підкреслення автора листа. – В.З.; 2, с. 450]. Важливою є рація Б. Лепкого-ученого – він готовий «радо переболіти втрату», якщо хтось інший, компетентніший «пришле такі картки». Амбіція Б. Лепкого єдина і раціональна: повнота енциклопедії, єдність зусиль, усвідомлення критеріїв. Цей же лист фіксує акцентування на українознавстві: «... З поляків я вибірав тих, що мають зв'язки з Україною», «хотів я якнайкраще інформувати про те, що торкається України, і якнай докладніше» [2, с. 450]. Дуже важливим і характеристичним є виразний наголос Б. Лепкого-інтелектуала й об'єктивіста. «Розуміється, – пише він, – чільні фігури польського письменства входять в нашу книгу так, як і письменники других націй. Польський лексикон зігнував нас, чехів і південних слов'ян. Я того не

зроблю» [підкресл. наше. – В.З.; 2, с. 451]. Цінною є і, висловлена в листі, орієнтація науковця на потенційного, сказати б, користувача-українця. А він, переконаний Б. Лепкий, «вихований в гімназіях класичних і в учительських семінаріях», «наш священик, учитель і ученик» [2, с. 451]. Фундаментальними засадами видання, що готувалося, вважає Б. Лепкий насамперед інформативність УЗЕ та її практичність. Інтерес користувача, був переконаний учений, має забезпечуватися саме у цих двох становчих сенсах.

Проаналізований нами лист Б. Лепкого до І. Раковського привідкриває принципи наукової праці, якими керувався автор енциклопедичних статей, з'ясовує особливості його науково-творчої лабораторії, додає вагомий штрих до епістолярного портрета універсаліста Б. Лепкого.

Список використаної літератури

1. Даниліна О. Епістолярний образ Богдана Лепкого. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали міжнародної наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»*. Тернопіль : ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 18-25.
2. Журавлі повертаються...: 3 епістолярної спадщини Богдана Лепкого / упор. В. Качкан. Львів, 2001. 920 с.
3. Качкан В. «Коли зоря сходить у небо безсмертя... (з епістолярної спадщини Богдана Лепкого). *Журавлі повертаються...: 3 епістолярної спадщини Богдана Лепкого* / упор. В. Качкан. Львів, 2001. С. 5-26.
4. Коноплицька О. Екскурс в епістолярій Богдана Лепкого. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали міжнародної наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»*. Тернопіль : ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 53-66.
5. Мельник Я. «Три портрети» Богдана Лепкого (Особливості стилю Лепкого-мемуариста). *Б. Лепкий – видатний український письменник (Збірник статей і матеріалів урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника)*. Тернопіль, 1993. С. 130-131.

Мар'яна Грущак

студент четвертого курсу факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
grusakmarana309@gmail.com

БОГДАН ЛЕПКИЙ – ДОСЛІДНИК ПОВІСТЕЙ МАРКА ВОВЧКА

Богдан Лепкий – визначний письменник, перекладач, літературний критик, видавець, художник, педагог к. XIX – поч. XX ст. Народжений на Тернопільщині, він зажив собі слави далеко за межами України. Простелилися його дороги до Віденських університету та академії мистецтв, Львівського та Ягелонського університетів, де він пройшов шлях від студента до професора [1].

Цілком справедливою вважаємо думку, що, крім таланту до написання художнього слова, Богдан Лепкий розвивався паралельно і як літературний критик. У центрі його уваги перебували творчі надбання П. Куліша, Т. Шевченка, В. Стефаника та інших українських авторів [1].

У колі наукових інтересів дослідника поважне місце посідала творчість Марка Вовчка. Богдан Лепкий дає дуже високу оцінку її творам: «Є письменники, в котрих дар слова проявляється з якоюсь окремою силою, як ось англійський поет Шелі або польський Словацкі. З такою окремою силою проявляється дар слова в творах Марка Вовчка. Вона вроджений митець слова. Це видно не лиш в літературних творах, але і в листах...» [4, с. 187].

Богдан Лепкий особливо вартою уваги трактував повість «Маруся». Він вважав повість-казку найпоширенішим твором Марка Вовчка і чи не найбільш відомим у світі з-поміж усіх українських творів. У характеристиці історії твору прикметною є його суперечка з В. Доманицьким щодо мови рукопису: адже в передмові Сталь зазначає, що підготував свою переробку «Марусі» в 1873 році на основі російського перекладу з української мови 1872 року в Петербурзі [4, с. 255].

Богдан Лепкий аналізує переклад твору французькою мовою. У передмові до твору Сталь визнає, що його перекладові бракує «первісної примітивності»,

яка вражала читача в українському варіанті. Згадує він і малу героїню, яка так нагадує французам долю Ельзасу після програної війни.

Перший розділ написаний з особливим теплом і прихильністю до України. Сталь зображує українські краєвиди, любов до свободи нашого народу, про його трагічну долю та війну під проводом Богдана Хмельницького. Сталь майже не змінював сюжет твору тільки додав деталі, які сприяли кращому сприйманню французьким читачем. Єдиною відмінністю в сюжетній лінії є кінцівка. Він подає щасливий кінець, замість трагічного [4, с. 256].

Уперше «Маруся» в французькому перекладі була видана у грудні 1875 року, а вже року 1878-го світ побачило 34-е видання. Німецький переклад Е. Philiparie «Марусі», виданий у Нюрнберзі, не став настільки відомим, хоча й мав 74 ілюстрації.

Виділив Богдан Лепкий ще одну особливість прозописьма Марка Вовчка. У монографії дослідник вказує, що письменниця вміє скрізь побачити людську душу, щедро розсипає перлини своєї чарівної мови і зачаровує читача незрівнянною поетикою. Перебуваючи закордоном Марко Вовчок не забувала про роботу для української літератури, тому там з'явилась значна частина її доробку, яка своїм змістовим наповненням тяжіла до української культури.

Одним із найвідоміших творів Марка Вовчка є «Інститутка», яку Богдан Лепкий заслужено називає знаменитою. У цій повісті авторка змальовує суспільно-історичний момент, а саме – образ кріпацького горя в Україні. За Богданом Лепким, з побутової сторони «Інститутка» є синтезом попередніх кріпацьких творів, однак з деякими новими елементами. Одним із таких дослідник називає активну боротьбу за волю, «ніби перехід з дефензиви до офензиви. Тут бажання волі виступає провідною ідеєю твору» [4, с. 247-248].

Критики на чолі з М. Скабичевським стверджували, що Марко Вовчок у цій повісті змальовує панські постаті з негативного боку, а кріпацькі малює яскравими фарбами. Проте Богдан Лепкий називає такий закид не дуже справедливим, адже поміж панів читач може побачити персонажів (як-от: пан полковий лікар), які вирізнялися серед інших своєю добротою.

Уважне прочитання доробку Марка Вовчка дало літературознавцеві підстави для високої оцінки її творчості. Марко Вовчок пише народною мовою, «якою орудує самостійно та оригінально». Секрет її успіху бачить Богдан Лепкий у вродженім дарі слова, «котрому годі навчитися». Письменниця творить, а не репродукує, виявляючи своє творче «я». На думку Богдана Лепкого, її вплив помітний в творчості багатьох митців слова аж до модерністів В. Стефаника й М. Коцюбинського. Марко Вовчок, вважав Богдан Лепкий, перейняла від своїх попередників дуже мало, але своїм послідовникам передала дуже багато – «поклала основи під нову українську літературу» [4, с. 184].

Список використаної літератури

1. Богдан Лепкий як письменник, літературний критик та історик літератури. URL: <https://ukrlit.net/article/8.html>
2. Будний В. Літературна критика Богдана Лепкого в часописі «Slovanský Přehled». *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 2019. №68. С. 162-174.
3. Дудко В. Марко Вовчок у журналі «Основа»: реалії і міфи. *Спадщина. Літературне джерелознавство. Текстологія*. Київ, 2007. №3. С. 7-56.
4. Твори Марка Вовчка з життєписом авторки й життєписними матеріалами. Київ; Ляйпціг : Українська Накладня, 1920. Т. 1: Життєпис і життєписні матеріали. 1920. CCLXXVII, 297 с.
5. Хороб С. Богдан Лепкий – історик української літератури: методологічний концептуалізм. *Наукові записки ТНПУ: Літературознавство*. Тернопіль : 2017. №47. С. 261-273.

Софія Веселовська

студент четвертого курсу факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
sofiaveselovska09@gmail.com

ПЕРЕКЛАД БОГДАНА ЛЕПКОГО ШЕВЧЕНКОВОЇ ПОЕЗІЇ «ЯКБИ З КИМ СІСТИ...» ПОЛЬСЬКОЮ МОВОЮ: ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ

Богдан Лепкий – талановитий письменник-естет із потужним інтелектом та оригінальною системою самовираження. Багатогранна особистість митця гідно розкрилася у викладацькій діяльності, літературознавстві, мемуаристиці, малярстві, видавничій справі та інших сферах. Одна з його менш відомих творчих іпостасей – теоретик перекладу/перекладач.

Художній переклад був надзвичайно цікавим для Богдана Лепкого, що засвідчує його наукова студія «До питання про переклади ліричних поезій» (Краків, 1933). Саме тому він наполегливо опрацьовував теорію інтерпретації тексту, реалізовану в майстерних перекладах, передусім польською мовою, найвідомішої пам'ятки давньоруської літератури – героїчної поеми «Слово о полку Ігоревім», високо оціненого Іваном Франком у «Літературно-Науковому Вістнику» за 1906 рік, новелістичної збірки «В путях шайтана» Михайла Коцюбинського, модерністської поезії Максима Рильського, Павла Тичини та ін.

Серед найбільших досягнень Богдана Лепкого-перекладача – твори Тараса Шевченка польською мовою. Разом із Петром Зайцевим він видав книгу «Т. Шевченко. Поезія» у перекладі польською. Крім того, опрацював польською мовою бібліографію творів Тараса Шевченка і, що важливо, був редактором XIV тому українського «Повного видання творів Т. Шевченка» і відповідно XIV тому «Повного видання творів Т. Шевченка» польською мовою, надрукованого 1936 року. Останній містить 101 твір видатного українського поета в 106 перекладах, із яких 25 належать Богданові Лепкому.

Богдан Лепкий досконало вивчив життєвий шлях Тараса Шевченка, ґрунтовно проаналізував його творчість, аби переклади були максимально близькими до оригіналу. Завдяки фаховому перекладу він зміг відтворити

засобами польської мови Шевченковий стиль та красу українського слова. Зрозуміло, що неможливо ідентично перекласти твір іншою мовою – деякі художні елементи губляться, зміст вірша передається синонімічно, римування руйнується. Попри це Богданові Лепкому вдалося якнайближче, а отже, повніше передати строфіку, ритміку, евфоніку, рими й інші своєрідні прикмети Шевченкових поетичних текстів.

Зразковим у цьому контексті є переклад вірша «Якби з ким сісти хліба з'їсти...». З 18 віршованих його рядків перекладено 17. Напевно, один рядок було пропущено чи втрачено, але на зміст це ніяк не вплинуло – авторська думка збережена і розкрита. З метою максимального наближення художнього слова Тараса Шевченка до польського читача або слухача Богдан Лепкий використав низку різноманітних перекладацьких прийомів, цікавих та оригінальних.

Богдан Лепкий намагався якомога ближче передати зміст вірша Тараса Шевченка. Тому його переклад не дослівний. Він уміло використав власні слова й словосполучення, що допомагають донести ідею і думку автора. Але перекладач вдається до цього лише для того, щоб зробити поезію римованою, а коли може – дотримується оригіналу:

*Якби з ким сісти хліба з'їсти,
Промовить слово, то воно б,
Хоч і як-небудь на сім світі,
А все б таки якось жилось.
Та ба! Нема з ким. Світ широкий,
Людей чимало на землі...
А доведеться самотнім
В холодній хаті кривобокій
Або під тином простягтись.
Або... Ні. Треба одружитись,
Хоча б на чортовій сестрі!
Бо доведеться одурити
В самотині. Пишениця, жито
На добрім сялись лану,
А люде так собі пожнуть
І скажуть: — Десь його убито,
Сердешного, на чужині... —
О горе, горенько мені! [3, с. 459].*

*Gdyby z kim było siąść do stołu,
Zjeść chleba kęs i dobre słowo
Zamienić, — ha! to jakoś przecie
Istniałby człowiek na tym świecie.
Lecz jam samotny! Świat szeroki
I tyle ludzi na tej ziemi,
A ponoś w chacie krzywobokiej
Lub może nawet pod obcemi
Płatami skonam. Lub... Nie! Nie!
Chociażby nawet z diabła siostrą,
Z djablicą, a ożenię się,
By nie oszaleć! Przecież z wiosną
Na dobrym gruncie siałem zboże!
Ktoś żąć je będzie i ktoś może
Westchnie i powie: „Boże, Boże!
Gdzieś w obcym kraju ludzie źli
Zabili go.” — O, biada mi! [2, с. 341].*

Дуже вдало, на нашу думку, Богдан Лепкий перекладає початок вірша, змінюючи порядок слів у рядках і додаючи свої; переставляє деякі словосполучення місцями. Хоча строфа й не перекладена дослівно, але повністю відповідає оригінальному змісту і римованій версифікації:

*Якби з ким сісти хліба з'їсти,
Промовить слово, то воно б,
Хоч і як-небудь на сім світі,
А все б таки якимось жилось [3,*

*Gdyby z kim było siąść do stołu,
Zjeść chleba kęs i dobre słowo
Zamienić, — ha! to jakoś przecie
Istniałby człowiek na tym świecie*

[2, с. 341].

Найбільш дослівно перекладені наступні рядки вірша, проте у них Богдан Лепкий не переклав: «*А доведеться самотним*». Після цього поезія Тараса Шевченка стала коротшою на один рядок:

*Та ба! Нема з ким. Світ широкий,
Людей чимало на землі...
А доведеться самотним
В холодній хаті кривобокій
Або під тином простягтись.
Або... Ні. Треба одружитись
[3, с. 459].*

*Lecz jam samotny! Świat szeroki
I tyle ludzi na tej ziemi,
-
A ponoś w chacie krzywobokiej
Lub może nawet pod obcemi
Płotami skonam. Lub... Nie! Nie!
[2, с. 341].*

Слід відзначити, що переклад Богдана Лепкого читаємо як оригінал саме через майстерність тлумача. Він не уподібнював українське поетичне слово до польського, не вдавався до полонізації, а свідомо залишив українські поняття. Саме у цьому, вважаємо, талант українського перекладача, котрий намагався зберегти національний колорит поезії Кобзаря. Відтак він відтворював не тільки милозвучність української мови а й зберігав духовні та культурні ознаки українського письменства, що якнайповніше увиразнюють менталітет і підкреслюють найважливіше для українців як нації.

Список використаної літератури

1. Мельничайко В. Поезії Тараса Шевченка в перекладі Богдана Лепкого польською мовою. *Богдан Лепкий – видатний український письменник. Збірник статей і матеріалів урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника*. Тернопіль, 1993. С. 61-66.

2. Тарас Шевченко в чужих мовах. Переклади Шевченка на мову польську. Том 14. *Повне видання творів Тараса Шевченка* / ред. Б. С. Лепкий. Варшава, Львів, 1936. 386 с.

3. Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ: Держ. вид-во худож. літ., 1952. 625 с.

Уляна Галабурда

студент другого курсу факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
ulianahalaburda@gmail.com

ВАСИЛЬ СІМОВИЧ ЯК ЛЕПКОЗНАВЕЦЬ

У колі дослідників творчого доробку Б. Лепкого багато поважних імен: Іван Франко та Євген-Юлій Пеленський, Лев Турбацький і Зенон Кузеля, Микола Климишин і Лука Луців. А ще – Василь Ратич, Святослав Гординський, Богдан Романенчук і, звісно ж, Василь Верниволя (Сімович). Саме останнього, разом з Є.-Ю. Перенським, зараховують сучасні лепкознавці до авторів, що створили найґрунтовніші прижиттєві праці про Богдана Лепкого, «письменника – універсаліста».

Василь Сімович написав три праці, присвячені Богдану Лепкому. Першою є рецензія на працю Б. Лепкого «Начерк історії української літератури» [1, с. 285], вона написана у 1909 р. Друга праця вченого – «Богдан Лепкий. Нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за двадцять п'ять літ його письменницької праці» [2, с. 288]. Роком її створення є 1918 і вона найосяжніша з-поміж згаданих. Третя і остання праця, а радше своєрідна посмертна згадка – «Богдан Лепкий» [3, с. 337], видана у 1942 р., через рік після смерті письменника і вченого.

У рецензії Василь Сімович характеризує роботу Б. Лепкого «Начерк історії української літератури». Його реакція – позитивна. Він пише, що «якоюсь свіжістю, якоюсь бадьорістю віє від тої книжки» [1, с. 285]. Помічає і відчуває у ній любов до старовини, зазначає, що авторові хотілося, аби його книгу читали, і не будь-хто, а молоде покоління, бо воно «чомусь відірвалося від давнини, що більше, нехтує її, хоч у ній стільки гарного, стільки високого» [1, с. 285]. Василь Сімович припускає, що саме так, через читання, ростиме свідомість у молоді. Не тільки похвалою прикметна аналізована праця. Значну її частину присвячено спірним «дрібницям», які, проте, В. Сімович описує доволі детально.

Окрім того, учений вважав використання Богданом Лепким перекладів для учительських семінарій – рішенням не дуже правильним. Адже зроблені вони на швидку руку, дуже недбало. Однак висловлені зауваження не змінили загального висновку про працю Б. Лепкого: «Та се все дрібниці, які тонуть перед добрими її прикметами» [1, с. 287], до яких зараховує В. Сімович намагання Б. Лепкого подати фабули аналізованих творів, бо «лиш таким чином можна заохотити читача, щоб поглибився в річ, про яку пишуть в історії літератури» [1, с. 287], а також прагнення автора «Начерку історії української літератури» всіма силами відсіяти створене українцями від чужого. Завершує Василь Сімович свою рецензію згадкою про яскраво означену автором різницю між північним та південним народом руського племені. І як приклад наводить «порівняння релігійних почувань українців із фанатизмом великоросів» [1, с. 287].

Друга стаття присвячена власне літературній діяльності Б. Лепкого. У першому розділі нарису, учений характеризує насамперед творчу спадщину митця. У примітках [див.: 2, с. 331] в хронологічній послідовності подані 26 видань Б. Лепкого. Пише Василь Сімович про те, що ранній талант поета помітив старий товариш Лепкого М. Петрушевич, а дебютними творами Б. Лепкого були любовні вірші та переклади. Другий розділ статті присвячений аналізу ранньої творчості Б. Лепкого. В. Сімович зауважує два напрямки, якими «мав піти» Б. Лепкий: громада і він сам. Проте додає, що «перший виступає відразу сильно, виразно, другий – якось неясно несміливо» [2, с. 290]. Окрім того, у цій частині праці зауважено, що «у віршах з того часу, здебільшого любовних, простежується туга вже за чимось, та й сум той, що з часом обхопить Лепкого цілого, виповнюючи майже цілий зміст його лірики» [2, с. 291]. Це спостереження В. Сімович наголошуватиме неодноразово.

Щодо третього розділу нарису, то він присвячений рефлексійній ліриці Б. Лепкого. Цикли рефлексійної лірики («В горах», «Над морем», «Над рікою») В. Сімович трактує «найкращим, що зродила українська лірика від Франкового «Зів'ялого листя» [2, с. 296].

Важливим мотивом аналізованої лірики поета, є, на думку критика, спомин: «Спомин – то пристановище, куди Лепкий утікає від життя, він його рятує від одчаю. І головню – спомини з діточих літ, з рідного дому, з рідного села» [2, с. 297]. З тих спогадів, переконаний В. Сімович, зродилася й збірка любовних віршів «Весною». Критик виокремлює «Intermezzo», бо, на його переконання, «це і сповідь Лепкого, і заповіт, це синтеза цілої його рефлексійної лірики...це один з кращих ліричних віршів ув українському письменстві» [2, с. 301].

Про патріотичну лірику йдеться у четвертому розділі Сімовичевої праці. Її джерело, вважає вчений, більше у любові до давнини, ніж у розумінні сучасності. Аналізуючи патріотичну лірику, В. Сімович визначив ще одну притаманну Лепкому рису – безпосередність.

Дослідник не оминув увагою специфіку іронічних тонів у поезії Б. Лепкого: «Іронія в нього – то не їдка, гостра сатира Франка, і не така добродушна, як у Самійленка, але якась легка, хоч соромить і соромом прибиває» [2, с. 307]. Захоплення природою, як ще одна характерна риса таланту поета, є предметом розмови у п'ятому розділі праці. Природа рятує митця від атмосфери міста, тяжких дум, так вважає В. Сімович. Не оминає критик увагою й малярський хист, що найорганічніше виявляється у словесному змалюванні Б. Лепким краєвидів («На стерні», «Катринка»). Тема шостого розділу праці – це аналіз громадських мотивів у поезії Б. Лепкого. У висновку В. Сімович зараховує Б. Лепкого до культурників, що залишаються в сфері культурних домагань, не торкаючись політики. Оцінюючи твори поета громадянського змісту, критик відводить їм місце позаду іншої його лірики, проте й не погоджується з більш гострою критикою С. Єфремова.

Праця про Б. Лепкого містить і аналіз прози письменника. Її зміст критик визначає як традиційний, характерний для манери автора. Виокремлює теми села, батьків і дітей, попівського життя, інтелігенції.

Підсумовуючи, В. Сімович називає Б. Лепкого творцем, який «продовжує традицію українських реалістів-новелістів, він все-таки полишає на своїх

оповіданнях слід неоромантизму» [2, с. 326]. Пише, що «особисте самокопирсання, елегійність, чуття, настроєвість...» [2, с. 326] це те нове, що вносить автор в українське письменство. Також зазначає, що талант автора не розвивався вшир, а тільки поглиблювався.

У дев'ятому розділі праці охарактеризовано ту частину спадщини Б. Лепкого, яка дає можливість зарахувати його до письменників-універсалістів. Йдеться про переклади (здебільшого польські та московські); редакторську роботу та видавничу, літературознавчі праці та його активну діяльність у «Загальній Бібліотеці».

Третя праця позначена всіма характерними рисами некрологу.

В. Сімович відомий широкому загалові насамперед як учений-мовознавець, автор знаменитої «Граматики української мови». Проте його літературознавчі спостереження над творчістю Б. Лепкого, поза сумнівом, заклали фундамент прижиттєвого лепкознавства. Якісь висновки вченого зазнали ревізії. Інші були підтримані, схвалені і розгорнуті у дослідженнях представників української літературознавчої науки пізніших часів. Постать і праці Василя Сімовича становлять вагому позицію в тій частині української літературної історіографії, що присвячена творчій спадщині великого сина України – Богдана Лепкого.

Список використаної літератури

1. Сімович В. Рецензія на працю Б. Лепкого «Начерк історії української літератури». *Сімович В. Праці у двох томах. Том 2: Літературознавство. Культура* / упоряд. Ткач Л., Івасюк О. Чернівці: Книги - XXI, 2005. С. 285-288.
2. Сімович В. Богдан Лепкий. *Сімович В. Праці у двох томах. Том 2: Літературознавство. Культура* / упоряд. Ткач Л., Івасюк О. Чернівці: Книги - XXI, 2005. С. 288-336.
3. Сімович В. Богдан Лепкий. *Сімович В. Праці у двох томах. Том 2: Літературознавство. Культура* / упоряд. Ткач Л., Івасюк О. Чернівці: Книги - XXI, 2005. С. 336-340.

4. Погребенник Ф. Василь Сімович – український вчений і громадсько-культурний діяч. *Сімович В. Праці у двох томах. Том 2: Літературознавство. Культура* / упоряд. Ткач Л., Івасюк О. Чернівці: Книги - XXI, 2005. С. 11-22.

Дарія Самохвал

студент другого курсу факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
dariasamokhval@gmail.com

«МИНАЮТЬ ДНІ, МИНАЮТЬ НОЧІ...» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ПЕРЕКЛАДІ БОГДАНА ЛЕПКОГО ПОЛЬСЬКОЮ МОВОЮ

Богдан Лепкий – письменник, літературознавець, критик, перекладач та «амбасадор української культури в Польщі». «Завдяки його громадсько-культурній, педагогічній, науковій, суспільно-політичній діяльності, – стверджує Н. Білик, – польський Краків став частиною української історії ХХ сторіччя» [1, с. 122]. Б. Лепкий прагнув відкрити світові нашу культуру та піднести українську національну свідомість, він був єдиною ланкою між Україною та Європою.

Відомо, що Б. Лепкий з дитинства ріс та виховувався в атмосфері, котра була пройнята тісним впливом української та польської культур. «Освіту митець здобув у польській гімназії в Бережанах, де були український та польський хори...» [1, с. 122]. У сім'ї Лепких плекали звичай вечірніх читань «Кобзаря». Батько, відомий в українському письменстві як Марко Мурава, вимагав, аби діти переказували й аналізували поезії, що безумовно вплинуло на формування літературного смаку письменника. Саме тому Б. Лепкий упродовж усього свого творчого життя приділяв велику увагу творчості Т. Шевченка: перекладав, редагував тексти, писав передмови та коментарі. Б. Лепкий хотів донести слово Кобзаря до широкого загалу, всіляко популяризував його твори за межами України.

У 1936 році до 75-ліття з дня смерті Т. Шевченка був виданий XIV-ий із XVI-ти томів, що становили Повне видання творів Т. Шевченка. До редакції видання входили такі поважні науковці, як професори О. Лотоцький (голова редакційної комісії), Р. Смаль-Стоцький (секретар) та А. Петренко (відповідальний редактор), а також П. Зайцев (редактор). XIV том, що вийшов за редакцією Б. Лепкого, умістив переклади поезій польською мовою. Власне

101 твір Кобзаря у 106 перекладах, 25 з них здійснив Богдан Сильвестрович. Структура тому така: 1) передмова; 2) з «Кобзаря» 1840 р.; 3) з інших поезій ранньої доби (1837-1842); 4) з альбому «Три літа» (1843 – 1845); 5) з циклю «В казематі» (18. IV – 30. V. 1847); 6) невольнича муза (1847-1850); 7) після повороту з заслання (1857-1861). Під рубрикою «Статті і бібліографія» до тому увійшли: стаття П. Зайцева «Про польські переклади з Шевченка»; Бібліографічні завваги Б. Лепкого і П. Зайцева; Спис перекладів поезій Т. Шевченка на польську мову. Серед перекладів Б. Лепкого, уміщених в XIV томі, зустрічаються тематично і жанрово різні твори, починаючи з особистої і завершуючи громадянською поезією.

Переклад художнього твору – річ надзвичайно складна, поготів – якщо це спадщина генія української літератури Тараса Шевченка. П. Зайцев, відомий шевченкознавець, писав про переклад Б. Лепким «Неофітів» та поезії «Минають дні, минають ночі...», як про «справді взірцеві» у виданні [4, с. 346].

Шевченкіана Богдана Лепкого-перекладача є найбільш довершеною та глибоко осмисленою. Поезія «Минають дні, минають ночі...» – це засудження байдужих людей, які не хочуть боротися за свободу. Цю поезію Шевченко писав у петропавловській фортеці, ув'язнений, можливо, саме тому вона так чіпляє душу читача.

Б. Лепкий володів винятковим хистом, адже для вдалого перекладу потрібно враховувати багато чинників : версифікацію, ритміку, зміст, художню форму та тропи. Поділяю думку тих дослідників, котрі переклад поезії «Минають дні, минають ночі» Б. Лепким трактують як вірець. Перш за все, йому вдалося зберегти ритміку та віршований розмір (чотирьохстопний ямб), хоча через різну систему наголошування це було доволі складно (у польській мові сталий наголос на передостанній склад слова):

Mijają dni, mijają noce

I mija lato. Żółty liść

Szeleszcze w lesie; gasną oczy,

Zasnęły myśli, serce śpi.

I wszystko śpi, i nie wiem sam,

Czy życie to, czy życia kres,

Bo bez radości i bez łez

Wałęsam się to tu, to tam....

Минають дні, минають ночі,
 Минає літо, шелестить
 Пожовкле листя, гаснуть очі,
 Заснули думи, серце спить,

І все заснуло, і не знаю,
 Чи я живу, чи доживаю,
 Чи так по світу волочусь,
 Бо вже не плачу й не сміюсь...

У поезії зустрічається неприродний порядок слів та побудова штучних фраз, що теж зумовлено ритмом:

Nie kaŹ być pomiędzy braćmi
 Kłoda próchniejąca

Дослівно: Не дай мені згнити
 між братами

Головним критерієм успіху є зв'язок перекладача з автором, а Богдан Сильвестрович плекав любов до Кобзаря з раннього дитинства, тому й відчував поезію, як ніхто інший. Перекладач дотримується оригінальних звернень і додає ще більшої ліричності риторичними запитаннями, окликами, повторами та обірваними реченнями:

Dolo, gdzieś ty? Dolo, gdzieś ty?
 Niema... Niema doli!

Доле, де ти! Доле, де ти?
 Нема ніякої...

Богдан Лепкий не нехтує метафорами Т. Шевченка, а з точністю їх відтворює польською мовою:

Szeleszcze w lesie; gasną oczy,
Zasnęły myśli, serce śpi.

Пожовкле листя, гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить.

Не вдалося перекладачу відтворити анафору, яка так градаційно підкреслювала ницість та беззмістовність життя людей, лінивих до боротьби, законтетованих

сірим

існуванням:

Spać i spać na woli,
 I na wieki swe powieki
 Zamknąć, nic po sobie.

І спати на волі,
 І заснути навік-віки,
 І сліду не кинуть.

Та наведена вище «хиба» не є виявом непрофесіоналізму Б. Лепкого, радше фіксує неможливість ідентичного перекладу.

Богдан Сильвестрович своїм перекладом сягнув неможливого, він зберіг одночасно і зміст, і ритміку, виявивши безумовний перекладацький дар і поетичне чуття. Багато колег Б. Лепкого намагалися досягнути ідеалу, та,

вважають дослідники, Л. Кондратовіч рідко зберігав ритміку оригіналу і без потреби змінював зміст, С. Твердохліб слідував ритміці, але нехтував змістом і образами, а Л. Совінський вносив до тексту «такі думки, що їх Шевченко ніколи не висловлював» [4, с. 346].

Безперечною заслугою Богдана Лепкого є художнє вміння перетворити любов і знання творів Кобзаря на лектуру іншомовних читачів, як-от поляків у аналізованому випадку. «У розумінні Б. Лепкого, Шевченко – то своєрідний містичний дух-опікун українства, він – найбільший «єдинитель української землі й українського народу» [2, с. 16].

Викладаючи у найдавнішому в Польщі Ягеллонському університеті професор залучає студентів до написання наукових робіт на шевченківську тематику, чим популяризує особистість та творчість Кобзаря. Недаремно В. Лев виокремлював його очевидну заслугу перед двома слов'янськими культурами: «відкрив для польського читача справжнього Шевченка та його ідеї» [5, с. 181].

150-літній ювілей Б. Лепкого справедливо «воскрешає» до духовного життя сучасних українців, загрожених північним агресивним сусідом і водночас ревно рятованих нашими сусідами західними, зокрема поляками. Воскрешає спадщину митця, що поклав своє фізичне і творче життя на олтар служіння українській нації. Воскрешає образ поета і перекладача Б. Лепкого, який любив Україну завжди і скрізь. А геніальний переклад вірша «Минають дні, минають ночі» є досконалим виявом тієї любові.

Список використаної літератури

1. Білик Н. Богдан Лепкий. Життя і діяльність. Тернопіль : Джура, 2001. 172 с.
2. Богдан Лепкий в духовній історії України: матеріали наукової конференції. Бережани, 27 серпня 2005 р. / за наук. ред. Р. Т. Гром'яка. Тернопіль: Джура, 2006. 128 с.
3. Високе небо Богдана Лепкого: Спроба антології у публіцистиці, поезії, музиці. Бережани-Тернопіль: Джура, 2001. 204 с.

4. Зайцев П. Про польські переклади з Шевченка. *Шевченко Т. Повне видання творів Т. Шевченка*. Т. XIV: Переклади поезій на польську мову / Богдан Лепкий. Варшава – Львів: Український науковий інститут, 1936. С. 345-353.
5. Лев В. Богдан Лепкий. 1872-1941. Життя і творчість. *Записки НТШ*. Т. СХСІІІ. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1976. 329 с.
6. Мельничайко В. Поезії Тараса Шевченка в перекладі Богдана Лепкого польською мовою. *Богдан Лепкий – видатний український письменник : збірник статей і матеріалів урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника* / відпов. ред.: Р. Т. Гром'як, М. П. Ткачук. Тернопіль: ТДП, 1993. С. 61-66.
7. Шевченко Т. Кобзар: *Зібрання творів: в 6 т. Т. 1: Поезія 1837-1847*. Київ: Наукова думка, 2003. С. 367.
8. Шевченко Т. Твори Т. XIV: Переклади поезій на польську мову. Варшава-Львів: Український науковий інститут, 1936. С. 175-176.

Марічка Сапіщук

студент другого курсу факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
marichka.sapischuk@ukr.net

ТВОРЧА ПОСТАТЬ МАРКА МУРАВИ

Сильвестр Лепкий мав би увійти в історію української літератури як народний письменник, але в радянських підручниках цього імені шукати марно. Відомий в літературному житті більше як батько Богдана Лепкого, аніж як самодостатня літературна постать, о. Сильвестр привертає увагу нинішнього читача, як ніхто інший. Він вартує уваги кожного, хто прагне духовно зануритись в прадідівську мову своїх нащадків.

Життя Сильвестра Лепкого було присвячене служінню Богу, народові і літературі. У своїх листах до Івана Белея о. Лепкий зізнається, що свій перший вірш написав й опублікував ще у восьмому класі, через що його ледь не вигнали зі школи. Як і багато хто з однолітків-семінаристів, Сильвестр пробував сам писати поезії, прозу й прагнув знайомств з редакціями та газетами. Конспектував теоретично-літературні праці й аналізував набуток майстрів пера. Врешті-решт все таки написав свій перший віршований твір, що був опублікований 1866 року. Упродовж студентських років у Львівській духовній семінарії Сильвестр зарекомендував себе ще й непоганим публіцистом. Брав участь у створенні шкільних підручників, букваря, друкував статті у відомому львівському часописі «Правда».

У літературному світі о. Сильвестр Лепкий відомий як Марко Мурава. У вільну пору займався не тільки власною самоосвітою, але й навчанням своїх дітей. Він мав чималу на той час бібліотеку. О. Сильвестр понад усе хотів дати своїм дітям освіту, був дбайливим батьком та ретельним вихователем рідних дітей і пастви. Понад усе Лепкі шанували «Кобзар». Це книга, яку читала й оберігала вся родина, вірші якої діти мали знати напам'ять. Традицією стали літературні вечори, присвячені Шевченкові, де отець від своїх дітей вимагав вміння переказу прочитаного, оцінки мотивів та вчинків героїв. У сонеті «Шевченкові» М. Мурава пише:

У злиднях народних, у путах, в неволі,
 Катований дурно людьми і законом,
 Озався могучим, грімким, людським дзвоном,
 Озвались тобою народні всі болі... [4, с. 51].

Використовуючи градацію та влучні епітети, автор наголошує на значущості постаті Шевченка для українців.

Ставши священником, о. Сильвестр не полишав літературної діяльності, радше навпаки – прагнув розвитку. За неповних 56 років старань він написав достатньо, щоб бути почутим своїм народом. Відомий письменник Андрій Чайковський у статті про Богдана Лепкого, вміщеній у «Золотій Липі», зауважив: «Батько Богдана о. Сильвестр Лепкий годився на університетську катедру». Під багатьма статтями «Зорі», «Діла», «Буковини», у різних виданнях «Просвіти» стоїть його ім'я. Знаний С. Лепкий і як публіцист, і співробітник цих видань. Він писав п'єси для драматичних гуртків та редагував брошури-метелики («Одностіпка бережанська»). У різні роки були надруковані його патріотичні поезії «До слова», «У великі роковини» («Сто літ борба на нашій землі...», 1898). А у 1896 р. газета «Діло» надрукувала оповідання: «Сила і любов», «Нужда розкіш»; вірші «Пан та мужик», «До співаків», «Війна»; сонет «Пам'яті Сервантеса». У 1879 р. у Львові вийшла його книжка «Опир», а у 1900 р. – «Історія читальні в Жукові». Вже помертньо у 1901 р. в друкарні Наукового Товариства імені Шевченка у Львові зусиллями Богдана Лепкого видано оповідання «Горить!» з примітками І. Франка, котрі, на жаль, не збереглися; у 1902 – книжечку-метелика на 8 сторінок «Театер а народ: Розвідка», а у 1903 – славнозвісну «Книжку горя» (зусиллями сина Богдана). Його твори друкувалися у «Літературно-Науковому Віснику», в Франковій антології «Акорди», в «Основі» тощо. Сумлінні роки праці письменника були замічені щойно наприкінці XIX століття за псевдонімами Марко Мурава, Грицько Васишин, Борис Борислав, Борис Лепкий.

Особливої уваги вартує збірка поезій «Книжка горя». Це видання найкраще виявляє М. Мураву як поета. Повністю погоджуюся зі словами

Володимира та Олега Качканів, що досліджували творчість родини Лепких у своїй книзі «Пастори слова»: «Тут думки авторські, вони часто-густо хоч і прибрані в дискусійну форму, все ж виражають до певної міри рівень знань про предмет, вони так чи інакше, а є від гомоном того часу. І ще одне не заперечиш, не зігноруєш: щирість автора і його переконаність у власній правоті, а це вже, погодьмося, позиція..» [1, с. 79].

«Книжка горя» має промовистий епілог:

Здаєсь мені, що я словами

Моїми зроблю тихий слід.

Що поміж люцькими думками

Розтоплю заскорузлий лід.

Що збуджу тоску у людини

До кращої нової днини.

Усі поетичні тексти збірки упорядник видання Б. Лепкий розподілив на 11-ть розділів: «Прийдешнім і грядущим», «До руської жінки», «Думки», «Сили!», «Безсмертним», «Ars Longa», «Гадки», «Шануте пам'ять!», «Фрагменти», «До бою!», «Хлопське горе». Однак у центрі уваги автора Марка Мурави – Україна. На думку О. Слоньовської деколи про неї говориться відверто, але частіше – «в підтексті, на рівні архетипних образів та в контексті порушення питання національної гідності й свідомості рідного народу» [5, с. 5].

Назва першого розділу, – «Прийдешнім і грядущим», – промовисто визначає тематику віршів. Вже у поезії «До руської жінки» у образі дитини автор уособлює весь український народ. Він просить «дати хрестик руський в ручку малую», закликає берегти від злого слова й багатства. Письменник хоче, аби руські матері замість забавок приносили дітям книжки, бо:

В забавці щастє віднайде будуче,

Коли забавиш книжечкою сина;

Коли се світло істини блискуче

Буде дитині нянька і родина... [4, с. 23].

Розділ під назвою «Сили» особливий своєю піднесеністю та замилюванням природою і людьми. Сильвестру Лепкому притаманне використання зменшувано-пестливих виразів у поєднанні з метафоричними епітетами, рідше з асонансом та алітерацією: «кучерява хмарка», «синява мряка», «безмовні сльози», «німа надія», «скрипливі воротонька», «голосная обмовонька», «святочний дзвін» тощо.

Особливої уваги вартує цикл поезій «Ars Longa» («Мистецтво вічне»), складений зі сонетів філософсько-історичного й дидактичного змісту, присвячених визначним постаттям світового масштабу – Данте, Галілею, Байронові, Котляревському, Пантелеймону Кулішеві, Сервантесу, Тарасу Шевченкові. Особливість аналізованого циклу в тому, що Марко Мурава майстерно, підкреслюючи індивідуальність кожного, вражає майстерним використанням художніх засобів.

Для розуміння змісту «Гадок» важливі слова Сильвестра Лепкого: «В образі народу недостає одної дуже важкої краски – гумору! А в нашій народі се величава прикмета; у нас є сміхуни на весіллях, як бували весельчики. Усе має свою причину на світі, так і гумор народний, – поминати его, се карикатурувати народ» [1, с. 80]. Саме через елементи гумору в поезіях йому запропонували друкуватися під псевдонімом Грицько Васишин.

Розділ «Хлопське горе» завершальний. Він присвячений складній долі простого українського селянина, його статкам, побутові та життю. Вірші Марка Мурави якнайвимовніше виявляють розуміння життя селян, любов до земляків, пістет до України.

Велика заслуга перед Богом людини, яка присвятила йому життя й склала молитву, а ще більша – коли ця ж молитва стає піснею-звертанням, яку весь народ передає з покоління в покоління. Сильвестр Лепкий залишив низку церковно-релігійних поезій, зокрема воскресних: «Піснь до Пречистої Діви Марії», «Христос воскрес», «Ударить дзвін». Деякі з них і нині лунають в святих стінах церков України й світу:

Радість з неба ся являє,

Пасха красна днесь витає,
 Радуйтеся щиро нині,
 Бог дав щастя всій родині,
 Бог дав радість нам з небес:
 Христос воскрес! (2)...

Відкриваючи людям свій безмежно багатий духовний світ, Сильвестр Лепкий був тим «апостолом черні», що ніс свій хрест чесно, гідно і високо. Так мало знаний сьогодні, але так високо шанований своїми сучасниками, він заслуговує бути названим славетним духовним наставником українського люду. А високодуховна творчіть Марка Мурави вартує вивчення і популяризації.

Список використаної літератури

1. Качкан В., Качкан О. Пастори слова. *Сильвестр Лепкий (Марко Мурава)* Київ: ТОВ ВПЦ «Літопис-XX», 2011. С. 64-94.
2. Лепкий Б. Казка мого життя: повість. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 416 с.
3. Лепкіана Уляни Скальської / упоряд. Я. Коземчук. Івано-Франківськ: Грань, 2002. 140 с.
4. Мурава Марко. Книжка горя. Поезії. Івано-Франківськ: Грань, 2003. 128 с.
5. Слоньовська О. Оптимістична наснага «Книжки горя». *Мурава Марко. Книжка горя. Поезії*. Івано-Франківськ: Грань, 2003. С. 5-6.
6. Черемшинська Р. Учитель, друг, соратник. *Вільне життя плюс*. 2016. 26 серпня. С. 2.

Наталія Приймак

студент другого курсу факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
natalipryimak04@gmail.com

**СТРІЛЕЦЬКА ПОЕЗІЯ ЛЕВА ЛЕПКОГО: ОСОБЛИВОСТІ
ВЕРСИФІКАЦІЇ**

Левко Лепкий відомий кожному свідомому українцеві не тільки як командир кінноти Українських Січових Стрільців, а й як поет, композитор, публіцист, драматург, майстер епістолярного жанру, проте найбільшою мірою його ім'я асоціюється зі співцем стрілецької слави. Для багатьох ця людина є живою легендою, про яку розказувало старше покоління. «... Сам Лев Лепкий («Льоньо », як називали його друзі), завжди умів бути душею товариства, ніколи не прагнув, щоб його ім'я було на першому місці» [2, с. 5]. Проте постать брата Богдана Лепкого належить до кагорти людей сильних духом, талановитих, відомих, не тільки в Україні, а й поза її межами. Л. Лепкий з тих чоловіків, що, попри всі негаразди, завжди зберігали життєвий оптимізм.

Стрілецька поезія базується на тлі спогадів, котрі охоплюють боротьбу за українську державність та незалежність загонів Січових Стрільців від початку Першої світової війни і аж до поразки Визвольних змагань. «Стрілецькі спогади – яскравий документ української мемуаристики не тільки тому, що свідчень очевидців про цю героїчну сторінку нашої історії не так уже й багато, а передовсім через те, що попри строго документальну основу вони передають атмосферу того часу, настрої людей » [2, с. 7-8].

Народні обробки стрілецьких пісень Лева Лепкого становлять не так кількісну характеристику, де поет виступив автором слів і мелодій трішки більше 10 творів, як якісну спадщину у списку стрілецьких пісень України.

Лірика Лева Лепкого ґрунтувалася на життєдайних джерелах народної пісні з її бадьорими й гумористичними нотками, а також орієнтувалася на патріотичну лірику І. Франка. Відомо бо, що остання тринадцята збірка І. Франка під вимовною назвою «Вірші на громадські теми» писалася саме для цієї цільової аудиторії. З цього огляду поет-січовик захищав задум громадсько-

активного мистецтва, а разом із тим доктрину прав людини й народу. Його ліричний герой з об'єкта жалю та співчуття стає суб'єктом історії, її творцем та персонажем. Цей герой – свідомий українець і борець, незламно переконаний у правдивості своїх ідей, зворотного шляху не розуміє так само, як і не знає сумнівів.

Поезія-молитва «Нехай ім'я Твоє святиться» перейнята глибоко патріотичними почуттями, вона перегукується із «Молитвою за Україну» О. Кониського. Тут поет молиться за Україну та загиблих побратимів по зброї, біблійні образи забарвлює національним колоритом, наснажує новою виразністю. Митець прославляє Україну, піклуючись, щоб її ім'я було освячене й ніколи не зникло з карти народів світу, адже його Вітчизна пережила немало страждань, здобувала свою незалежність упродовж багатьох років і битв, кров'ю і потом своїх дочок і синів освячувала омріяну волю. «Нехай ім'я Твоє святиться» – вірш, що написаний в силабо-тонічній системі віршування, перехресним римуванням, тут наявна в першому і третьому рядках жіноча рима, а в другому і четвертому – чоловіча; також точна рима присутня в другому і четвертому рядках; багату риму спостерігаємо в першому і третьому рядках (святиться – Україно), бідною – видається у другому та четвертому (кров – любов). Вірш написаний чотиристопним ямбом.

НехАй ім'Я ТвоЄ святиЙтсья,	˘ – / ˘ – / ˘ – / ˘ – / ˘
Ті жЕртки, трУд і крОв.	˘ – / ˘ – / ˘ –

У поезії «Гей, видно село» через фольклорні образи та ритми, що базуються на коломийкових та вільних розмірах, Лев Лепкий досягає митецької майстерності. Проявляється вона й у повторах фраз чи звуконаслідуванні. Використовуючи традиційні звороти, повтори, поет надає їм у контексті неповторного звучання, завдяки трансформації перетворює службові частини мови в потрібні смислові вирази, викликає певні образні й мовленнєві асоціації. Автор знайшов та ужив слова, потрібні для зображення точного вираження простого смислу, для відтворення певного настрою. У цій здатності поета дослідники вбачають дві тенденції: прагнення до максимальної точності і

створення ефекту від слова, фрази, вигуків. Зображення походу війська січових стрільців, які «йдуть за Україну воювати», та звернення січовиків із запрошенням до селянських хлопців долучитися до них, щоб «славу мати...» звучали закликом 100 років тому. Їх актуальність і нині поза сумнівом силою історичних обставин – російсько-українських відносин ХХІ століття. Заклик захистити рідний край від ворогів, возвеличити мужність, завзятість, віру січових стрільців у правдивості їх боротьби мотивує і нинішню молодь в Україні.

Елегійний романс «Маєва нічка» мав свою історію написання. Під час навчання у Бережанській гімназії Левко Лепкий був членом гуртка мандоліністів. Саме для цього гуртка майбутній митець написав «Маєву нічку», яка згодом стала улюбленою піснею січових стрільців. Лірична пісня митця пройнята надзвичайною ніжністю. У суворих умовах війни кожному молодому стрільцеві зігрівали душу спогади про кохану дівчину, і саме тоді звучали слова:

Маєва нічка леготом дише,
 Ген співа словейко,
 Пісня кохання до сну колише,
 Ой люлі, моє серденько.
 Ой люлі, люлі, люлі,
 Спи, серце моє, спи,
 До сну колишуть туї,
 Ой люлі, серце моє.

«Маєву нічку» написано у тонічній системі віршування; твір має перехресне римування; використано жіночу точну риму.

Поезія Лева Лепкого «Ми йшли, кєрвавились в боях» відкрито й правдиво свідчить про трагізм Першої світової війни і людські жертви, про ту руйнацію, про надію й розчарування, що супроводжували борців України у їх змаганнях за омріяну незалежність, здобуту й втрачену. Поет із болем «озвучує» страхітливі наслідки поразки, акцентує образи й почуття – великий душевний біль, жаль та драматизм. У поезії автор змалював стрілецьку дружбу, взаємовиручку, моральний дух побратимів у важких умовах війни, мужність, почуття

відповідальності. Не менш вагомим месиджем цього вірша була незнищенність палкої любові до України, мрія про українську державу, яку січові стрільці виборювали, не шкодуючи життя. «Ми йшли, кривавились в боях» написано верлібром.

Стрілецька поезія Лева Лепкого була життєдайною оазою в безмірній пустелі боротьби українців за свободу. В українському письменстві вона привертає увагу читача красою змісту, героїчною тематикою, милозвучністю. Отже, стрілецька спадщина цього великого генія, хоч і невелика за обсягом, написана в різних системах віршування; має розмаїті рими, як багаті, так і бідні, точні і неточні, жіночі й чоловічі; написана розмаїтими віршовими стопами. Поезія, хоч і стосується однієї і тієї ж теми, проте має свої відчутні особливості, що надають поетичній творчості унікальності та неперевершеності. Годимося з висновком Володимира Качкана про те, що «січове стрілецтво залишило в національній історії глибокий слід і понині дивує вчених-істориків, культурологів своєю появою, змістом» [3, с. 22]. З кожним віршем для уважного читача з новою силою відкривається непересічний талант Лева Лепкого і полонить тим чаром романтики і віри, що завжди супроводжувала і супроводжує змагання українців за волю, за гідність, за державу.

Список використаної літератури

1. Гнідан О. Д. Історія української літератури. Кінець XIX – початок XX ст. Кн. 2. Київ: Либідь, 2006. 496 с.
2. Лепкий Л. Твори / упоряд. В. Подуфалий. Тернопіль, 2001. 296 с.
3. Лев Лепкий в історії української культури / за ред. М. П. Ткачука. Тернопіль, 1999. 124 с.
4. Лепкіана Уляни Скальської / упор. Я. Коземчук. Івано-Франківськ: Грань, 2002. 140 с.